

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ TASARIM SORUNLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜLTÜR SÜRECİ OLARAK KÜRESELLEŞMENİN MEKANSAL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ

Yaşar COŞUT (Mimar)

DANIŞMAN: Doç. Dr. Deniz İNCEDAYI

İSTANBUL, 2005

KÜLTÜR SÜRECİ OLARAK KÜRESELLEŞMENİN MEKANSAL DÖNÜŞÜME ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	4
ÖNSÖZ.....	5
ÖZET.....	6
ABSTRACT.....	8
1. BÖLÜM - GİRİŞ	
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI.....	10
1.2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI.....	10
1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	11
2. BÖLÜM - KÜLTÜR KAVRAMI	
2.1. ETİMOLOJİK AÇINIM.....	13
2.2. KAVRAMIN TANIMI.....	14
2.3. KAVRAMIN ANLAMI.....	17
2.4. KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ.....	19
2.5. KÜLTÜR DEĞİŞİMLERİ.....	21
2.6. KÜLTÜRÜN SINIFLANDIRILMASI.....	23
3. BÖLÜM - KÜRESELLEŞME KAVRAMI	
3.1. ETİMOLOJİK AÇINIM.....	25
3.2. KAVRAMIN TANIMI.....	31
3.3. KAVRAMIN ANLAMI.....	34
3.4. BİR KÜLTÜR SÜRECİ OLARAK “KÜRESELLEŞME”.....	37
3.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GELİŞEN DİNAMİKLER VE PARADOKSLAR.....	40

4. BÖLÜM – MEKAN KAVRAMI

4.1. ETİMOLOJİK AÇINIM.....	44
4.2. TOPLUM – MEKAN İLİŞKİSİ.....	49
4.3. KÜLTÜRÜN MEKANSAL BOYUTU.....	51
4.4. KÜRESELLEŞMENİN MEKANSAL YANSIMALARI.....	53

5. BÖLÜM - KÜRESELLEŞME KÜLTÜRÜ

5.1. KÜLTÜR SÜREÇLERİ.....	57
5.1.1. KÜLTÜRLEME.....	57
5.1.2. KÜLTÜRLENME.....	58
5.1.3. KÜLTÜRLEŞME.....	59
5.1.4. DİĞER KÜLTÜR SÜREÇLERİ.....	61
5.2. KÜLTÜR – KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİ.....	63
5.3. POPÜLER İMGE OLARAK KÜLTÜR.....	70

6. BÖLÜM – KÜLTÜR – MİMARLIK İLİŞKİSİ

6.1. MİMARİNİN KÜLTÜRE ETKİSİ.	78
6.2. MİMAR VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ.	79
6.3. KÜLTÜRÜN MİMARİYE YANSIMASI.....	80
6.3.1. KÜLTÜR FARKLILAŞMALARININ MİMARİYE YANSIMASI.....	80
6.3.2. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİN MİMARİYE YANSIMASI.....	81

7. BÖLÜM – KÜRESELLEŞME VE MİMARLIK

7.1. KÜRESEL BİR KAVRAM OLARAK MİMARLIK.....	82
7.2. ENDÜSTRİ DEVRİMİNDEN GÜNÜMÜZE MİMARİ ÜZERİNE KISA BİR TARİHÇE.....	86
7.3. TOPLUMSAL ALANDAKİ DEĞİŞİM.....	91
7.4. KENTSEL MEKANDA DÖNÜŞÜMLER.....	94
7.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE MİMARIN YERİ.....	97

8. BÖLÜM – KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ORTAYA ÇIKARDIĞI YENİ YERLEŞME BİÇİMLERİ

8.1. YEREL – KÜRESEL KAVRAMLARININ MEKAN ÜZERİNDE İRDELENMESİ.....	103
8.2. BİRÖRNEKLEŞME.....	108
8.3. TOPLUMSAL YALITIM.....	109
8.4. SÜRECİN ORTAYA ÇIKARDIĞI YENİ YERLEŞME BİÇİMLERİ.....	111
8.4.1. ALKENT 2000 YERLEŞMESİ / İSTANBUL.....	120
8.4.2. KEMER COUNTRY YERLEŞMESİ / İSTANBUL.....	129
8.4.3. BEYKOZ KONAKLARI YERLEŞMESİ / İSTANBUL.....	139
8.5. BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	144
SONUÇ	146
YARARLANILAN KAYNAKLAR	149
ÖZGEÇMİŞ	155

TEŞEKKÜR

Fikir ve kaynak desteği, gösterdiği yöntemler, hoşgörüsü, yürekendirici tavrı ile çalışmamın ortaya çıkmasında bilgi birikiminden yararlandığım değerli hocam Sn. Doç. Dr. Deniz İNCEDAYI' ya,

Bu konuda ki, yönlendirici, düşündürücü konuşmalarıyla katkıda bulunan, kaynak edinmemde destek olan Sn. Prof. Dr. Sümer Gürel'e,

Katkılarından dolayı, Sn. Hakkı Erdemli, Sn. Mimar Aynur Erdemli 'ye,

Beni yürekendiren değerli arkadaşlarıma ve her zaman destekleyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Küreselleşme adı verilen karmaşık sürecin etkileri tüm dünya üzerinde hissedilmekte, bu sürecin hızına yetişebilmek ve onu anlamlandırabilmek ise her geçen gün daha da güçleşmektedir. İlk olarak ekonomik alanda kendini hissettiren küreselleşme olgusu giderek kültürel, siyasi ve toplumsal alanlarda da varlığını ve etkisini hissettiren çok yanlı bir süreç niteliğine dönüşmüştür. Günümüzde küreselleşme “en evrenselden, kişisele” tüm yaşam çevrelerini etkisi altına almaktadır. Dünyadaki bu değişim beraberinde yeni insan profillerinin çıkmasına da sebep olmuştur, dolayısıyla değişen insanın artık değişen mekanlara da ihtiyacı vardır. Benim mimar olarak bu konuya eğilmemi sağlayan temel sebep küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan yeni mekan biçimleridir.

İngiltere’de başlayan Endüstri devrimi ve bunun ardından gelen Çelik ve Elektrik çağı ard arda yapılan buluşlarla, baş döndürücü bir toplumsal değişim sürecini başlatmıştı. Makine kullanımı yaygınlaşmış, o zamana dek toprakta çalışan erkek, kadın ve çocuklar fabrikalarda üretim yapmaya başlamıştı. Dolayısıyla tüm bu teknolojik, bilimsel ve endüstriyel değişimler eski düzenin çözülüp yeni düzenin oluşmasını hızlandırmıştı. Artık kentli ve endüstriyel bir toplum oluşuyordu. Şehirlere göç edilmesi büyük boyutlara ulaşmış ve metropoller oluşmaya başlamıştı. Bu gelişmeler, bir yandan sosyal yapıyı değiştirirken, diğer yandan ülkeler arası iletişim ve etkileşimi de arttırmış, tüm dünyanın entegrasyonunu sağlamıştı. Bunun yanı sıra; Avrupalı devletler fabrikalarına hammadde sağlamak amacıyla “koloniler” edinmişlerdi. Avrupa’nın yaklaşık dört katı büyüklüğündeki Afrika, çoktan parsellenmişti. 1900’e gelindiğinde, kıtanın neredeyse 9/10’u Avrupalı devletlerin kontrolü altına girmişti.

Kentler, göçle artan nüfusu karşılamak üzere hızla yapılaşıyordu. Zamanın daha fazla önem kazanması ile her şeyin daha hızlı yapılması isteniyordu. Bu nedenle, -çoğu ütopya olarak kalan- “makine gibi çalışan” bina ve kent tasarımları yapılıyordu. Mimarlar, binaları ve kentleri değişen toplumun yeni ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde biçimlendirme çabasında iken, bu yeni biçimlenmenin, dönemin sosyo – kültürel anlamını yansıtması kaçınılmaz olmuştur.

ÖZET

Milyonlarca insanın büyük kentlere yerleşmesi ve XX. yy' ın özellikle son çeyreğinde meydana gelen sosyal değişimler kentlerin fiziksel yapısında ve kent yaşamında büyük değişimlere neden oldu. Bu değişimi her gün içinde hareket halinde bulunduğumuz büyük kentlerde karşılaştığımız sürekli ve takip edilemeyen imaj akışı, gökdelenler, otobanlar, aynısını başka bir kentte de gördüğümüz tüketim yapıları ve genel olarak kamusal alan kavramında meydana gelen dönüşümde görebiliriz. 30 yıl öncesine kadar bir savaşı naklen izleyebileceğimizi, paranın bu denli hızlı hareket edebileceğini, otomatik para cihazlarını, sonsuz sayıda telefon konuşmasını ve internet'in sağladığı iletişim biçimini düşünemedik. Tüm bu gelişmeler, fiziksel sınırları olan kentin içinde yaşayanların algılama boyutlarını aşmasına neden olmaktadır. Artık her ne kadar büyük kentleri uçaklardan bir bütün olarak görebiliyorsak da, zihnimizde sadece bir parçasını canlandırabiliyoruz. Bu süreçte kentlerde yer alan bildiğimiz aile, etniklik, ulus gibi sosyal organizasyonlar da değişime uğramış ve kendini sosyal bir organizasyon haline getirene kadar tekrarlayan, merkezi yapıdan uzak bireyler arası bir "network" un yer almaya başlamasına yol açmıştır. Kentler, üretim ve tüketimin eş zamanlı olarak gerçekleştiği, hızlı bilgi akışının olduğu, zaman ve mekan kavramlarının bu tanımlardan dolayı değişime uğradığı ve makro ölçekte bir ağla başka kentlerle bağlantı altında bulunan bir yapıya dönüştüler. Kentin yeni metaforu sanki hızlı sarılarak gösterilen bir film gibi.

Tüm bu örnekler göstermektedir ki yüzyılın sonunda mekan üzerine çalışanlar kentleri ve dünyayı tanımlamakta kullandıkları kavramları revize etmek durumunda kaldılar, çünkü küreselleşme süreciyle beraber her şeyin anlamı değişmeye başladı. Küreselleşme kavramı belki de post-modern bir davranış biçimi olarak her kavramı kapsayan ve her şeyin açıklamasında kullanılan sihirli bir terim haline geldi. Küreselleşme bazı çevreler tarafından sınırları kaldırdığı, iletişim ve bilgiye ulaşmayı kolaylaştırdığı için olumlu bulunurken bazı çevreler tarafından da kentleri ve kültürü olumsuz olarak etkilediği şeklinde yorumlanmaktadır.

Özellikle son yıllarda, insanların toplumsal kimliğinin doğasında çarpıcı bir dönüşüm yaşandığını ve bununda çağdaş toplumun kültüründe ve örgütlenmesinde görülen bir değişimin sonucu olduğunu savunan geniş bir literatür gelişmiştir. Yüzyılın

sonunda ortaya çıkan toplum türü için farklı mimarinin de gelişmesi kaçınılmaz olmuştur.

Sanayi devriminin ilk iki yüzyılı boyunca istihdamın odağı çiftliklerden fabrikalara kaymıştı. Şimdi bir kere daha kayıyor, fabrikalardan büro ve atölyelere, İngiltere’de bugün ücretli emek gücünün üçte biri bürolarda çalışıyor. Ulusal üretimin üçte biri dağıtım sektörüne ait. Bu arada 1960’ lardan beri İngiliz imalat sektöründe 2.5 milyon işçi işini kaybetti.

Ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine, sanayi kapitalizminden finansal kapitalizme, birikim süreçlerindeki farklılaşmalar, üretim sürecinden toplumsal örgütlenmeye dek pek çok değişime neden olmuştur.

ABSTRACT

The moving of millions of people to big cities and especially in the last quarter of 20th century; the social changes caused big changes in city's physical structure and in city's life. We can see this alternation in the big cities by the continuous image flow, the towers, the autorote, the consumption buildings which we can easily see it in other cities- and usually in transformation of public areas. We could not even think that we could watch a war alive from tv, the fast movement of money, the automatic money machines, the endless phone calls or the communication style which internet provides. All these developments in the big cities which have the physical borders, cause to increase the understanding level of the people. Even if we can see the big cities from the airplanes as a whole, we just realize a part of it in our minds. In this process, the social organizations like the family, the facility, the nation changes and repeats itself during becoming a social organization, and take place by a "network" between the individuals away from the central structure. The cities transform to a structure which have the production and consumption at the same time, the fast information flowing, the change of the concepts of time and space with these descriptions and transform another structure which has the connection in macro scale with the other cities. The newest metaphore of the city is like a fast rewinding film.

All these examples show that the end of the century the people working on spaces changes the concepts of definitions to define the cities and the world, with the globalization process each world has different meanings. The concept of globalization maybe as a post-modern attitude, contains each concept and becomes a magical term for using the definition of everything. Globalization describes as dropping borders and found positive because of and easy communication and information.

Mostly in recent 10-20 years, there is an impressive transformation in human identity and it's thought that caused by variation in modern society culture and the organization. By the end of the century, different architectural developments occur for the new society kinds.

During the first two centuries of industrial reforms, the focus of employment went from farms to factories. Now it is again going that way, from factories to offices and ateliers, now in England the 1/3rd of the waged labor power works in the offices. The 1/3rd of national production is owned by distribution sector. On the other hand, from the 1960's in England's manufacturing sector 2.5million employee lost their jobs.

From the commercial capitalism to industrial capitalism, from industrial capitalism to financial capitalism, the difference during the accumulation process, the production process to society organization causes many changes.

1. BÖLÜM - GİRİŞ

Küreselleşme aslında yeni bir kavram olarak algılanmamalıdır. Yüzyıllar öncesinde de kıtalar arası ticaret yapılıyor ve beraberinde bilgi taşınıyordu. Bunun yanı sıra dinler, ideolojiler, sanat akımları ve bilimsel düşünce de yaygınlaşabilmek ve evrimleşmek için küreselleşme eğilimi taşımaktaydı. Ancak günümüzde yaşanan küreselleşme deneyimini farklı kılan ana etken, ekonomik olguların değişimi belirleyici özelliğidir. Bu bağlamda, evrenin ve yaşamın tarihi ile kıyasladığımız zaman insanlık tarihinin kısa bir zamanı kapladığını görürüz. Ama değişimin etkisi altında gelişen bu zaman, insanın etkinliğinin sürekli arttığını göstermektedir.

Gerçekten de son yüzyılda bu etkinlik giderek artan bir ivmeyle gerçekleşmeye başladı ve çağ, yüzyıl, on yıl derken bu süreçleri kısaltarak yeniden ölçeklendirmek durumunda kalındı ve özellikle son on yılda meydana gelen değişimler küreselleşmenin kavram olarak ön plana çıkmasına neden oldu. Sosyal yaşamda, ulus-devlet kavramında, yerellik kavramında ve kentlerin yapısında önemli değişimler meydana geldi. Küreselleşme sürecinde kentlerin giderek daha fazla önem kazanması, kentlerin yeni anlamlar kazanmasına ve küreselleşmenin mekanizmaları ile karşılıklı etkileşimi sonucunda fiziksel, sosyal yapılarının ve dolayısıyla bu yapıyı kurgulama etkinliğini gerçekleştiren mimarlığın da etkilenmesine yol açmıştır.

Küreselleşme olgusu; her alanda mesafeleri azaltarak tüm dünyada ekonomi, kültür ve siyaset alanlarında bütünleşmeye yol açmıştır. Ancak bunlar küreselleşmenin sonuçlarının sadece bir yönüdür. Çünkü söz konusu sürecin çatışma, karmaşa ve belirsizlikle sonuçlanan bir yönü daha vardır, o da kültürel alanda yapmış olduğu yıkımdır.

Küreselleşme süreci çok katmanlı ve karmaşık bir ilişkiler ağı yaratmaktadır. Bu ilişkiler ağında finans kapital, teknoloji ve tüketim kavramlarını anahtar kavramlar olarak düşünecek olursak, finans kapitalin teknolojiyi, teknolojinin de finans kapitali etkilediğini söyleyebiliriz. Finans kapitalin dolaşım döngüsünün değişimi farklı verileri de içererek ulus-devlet kavramının değişimine, ulus-devlet kavramının değişimi de kentlerin değişimine neden olmaktadır. Kentlerin değişimi de mimarlıkla karşılıklı ilişki içindedir.

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmada küreselleşmenin etkisi ile kentlerin fiziksel ve sosyal yapısında meydana gelen değişimler, küreselleşmenin mimarlıkla oluşturduğu arakesitler düzleminde tanımlanmaktadır. Araştırmanın temel eğilimi küreselleşmeyi tarihsel ve modern bir süreç olarak kabul ederek sonuçta sadece olumlu veya olumsuz bir yargıya ulaşmak değil, yaşanan değişim sürecini bütün yönleriyle irdelemek üzerine odaklanmıştır. Araştırmada da betimlenmeye çalışıldığı gibi küreselleşmenin kentlerle ve mimarlıkla olan bağlantısının çok katmanlı bir ilişkiler ağı içermesi nedeniyle bu kararlar alınmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Mimarlığın 'mekanla' olan ilişkisi, farklı mekanizmaların etkileşimi sonucunda gelişen bir algoritma ortaya çıkarmaktadır. Kent bu algorithmada, mimarın üzerinde çalıştığı ürünün nesnesi, ölçeği ve söylemi ile bağlantılı olarak en önemli veri alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme sürecinde giderek daha fazla önem kazanan ve değişen kentlere dair tanımların yeniden kodlanması ve küreselleşmenin neleri içerdiğini anlamak gerekmektedir. Küreselleşme, en temel anlamıyla, kapitalizmin etkisi altında finans kapitalin dolaşım döngüsünün tek tek ülkeler düzeyinde değil, tüm dünya üzerinde gerçekleşmesidir. Bu dolaşım beraberinde birçok etkileşimi de taşımaktadır. Öncelikle ulus-devlet kavramı değişime uğramakta ve bu değişimle kentler ön plana çıkmaktadır. Hızla metropolleşmeye başlayan büyük kentlerde ve genel olarak tüm dünya üzerinde, küreselleşmenin etkisi ile gelişen iletişim, bilişim ve ulaşım teknolojileri insan ve bilgi sirkülasyonunu artırmakta ve kolaylaştırmaktadır. Bu süreç fiziksel çevre ile birlikte kamusal alanın da değişimine neden olmaktadır.

Küreselleşmenin uluslararası işbölümünde yaptığı değişikliklerle birlikte, bizim adımıza da siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal ve mekansal olmak üzere bir dizi "yeni" yi anlatan 1980 sonrası farklılaşma, değişme ve dönüşüm süreçleri açısından kendisini öncelikle kentsel yerleşmelerde ifade etmiş ve yarattığı modelleri öncelikle kentlerde sergilemiştir. Bunun yanı sıra; refah devleti uygulamalarını azaltan bu "yeni dünya düzeni", kutuplaşma, sosyal ve mekansal eşitsizlik, yoksulluk / kentsel yoksulluk, kentsel elit, yerellik, yönetim, yerel devlet, yarışmacılık, çoğulculuk gibi

yeni kavramları ve bunların temellendiği yeni kuramları bir yandan yaşama, bir yandan da tartışma ortamlarına taşımıştır.

Giderek kentler yada günümüzdeki popüler ifadesiyle “yerel birimler”, bu yeni dönüşüm ve ilişkilerin odak noktasında yer alırken, değindiğim bu kavramların da yaşam adına somutlaştığı yeni kimliklerine doğru yol almaya başlamışlardır. Küresel sermayeden pay almayı ve büyümeyi amaçlayan bu yarışmacı kimlik, üretim ve birikimden vazgeçen, ama kolektif de olmayan bir tüketim mekanını betimler olmuştur. Ancak, kentsel mekan kullanımının ve kentsel hizmetlerin piyasa süreçleri içerisinde belirleniyor olması ve kent yönetimlerinin bundan etkilenme düzeyleri, özellikle yapısal uyum programları” kanalı ile küreselleşmeye dahil olmaya çalışan ülkeleri ve onların uluslar arası sayılabilecek kentlerini öncelikle eşitsizlik, zengin ve yoksul arasındaki farkın büyümesi ve kutuplaşma ve sorunları ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu sorunlar daha önce hiç olmadığı kadar günümüz gündemine yer almakta ve emek ile sermaye arasındaki uzlaşmanın, yani bir anlamda toplumsal uzlaşmanın bozulması kendisini en belirgin biçimde kentlerde göstermektedir.

Yirminci yüzyılda endüstrileşme, kentleşme, yoğun iletişim ve haberleşme sistemlerinin gelişmesi gibi nedenlere bağlı olarak kültürel yayılmanın (difüzyonların) hızlandığı ve toplumların bu yayılmadan etkilenerek kültürel değişmeye uğradığı görülmektedir. Ancak, meydana gelen değişme, toplumun duygu ve düşünce yapısına aykırı olarak, gelişmektedir. Böyle bir değişimin kültürsüzlük sorunu doğuracağı kuşkusuzdur. Çağımızda insanoğlunun karşı karşıya kaldığı bu bunalım, kültür yozlaşması, mekân tasarımına da yansımakta ve mekân ile kültür arasındaki ilişkilerin çehresini değiştirmektedir

Teknoloji bir yandan idealize edilirken, bir yandan da bireyin kentle kurduğu bir takım deneyimler değişime uğramaktadır. Bilgisayar, fax, video, televizyon, cep telefonu gibi araçların insan hayatına girmesiyle uzak yerler yakınlaşırken yakın yerler de uzaklaşmaya başlamıştır. Bugün dünya üzerinde herhangi bir yerde gerçekleşen olaydan, çok yakınımızdaki bir mahallede gerçekleşenden daha fazla haberdar olabiliyoruz. İlgi alanımıza girmeyen bir olgudan haberimiz olmazken, ilgi alanımıza giren bir haber mesafe fark etmeksizin bize ulaşabilmektedir. Yani ‘yere’ değil insanların ilgi alanlarına bağlı kentsel mekanlar oluşmaya başlamıştır. Bir yandan metaforik anlamı ile ‘sokak’ kaybolurken, diğer yandan insanlar

yakınlarındakilerle değil iletişim araçları ile ulaşabilecekleri bireylerle ilişki kurmaya başlamıştır.

1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada öncelikle kültür ve küreselleşmeye kavramsal yaklaşılmıştır. Kültür ve küreselleşme kavramları etimolojik açıdan incelenmiştir. En geniş tanımlardan alıp, en dar anlamına ve mimarideki karşılıklarına bakarak inceleme yapılmıştır. Literatür çalışması yapılmış, bunun ardından ortaya konulan sınıflama çalışmasıyla ortaya çıkan değişimler saptanmıştır.

Çalışmanın 2. bölümünde; öncelikle kültür kavramının, tanımları, özellikleri, çeşitleri, sınıflandırılması ve kültürel süreçler gibi kavramlar incelenerek, bunların mimariye yansımaları araştırılmıştır.

Çalışmanın 3. bölümünde; kapitalizmin son siyasal, toplumsal ve ekonomik evresi; “Küreselleşme”, “Globalleşme”, “Yeni Dünya Düzeni”, v.b. kavramlar incelenmektedir. Öncelikle bu kavramların tarihsel gelişimine bakılıp, daha sonra bu kavramların dinamikleri ve paradoksları ele alınmaktadır.

Çalışmanın 4. bölümünde; diğer tüm bölümlerde değinilen kültür, küreselleşme, mimarlık gibi kavramların mekansal yansımalarına değinilmektedir.

Çalışmanın 5. bölümünde; ekonomik boyutu ve ilerleyen teknolojiyle “yaldızlanarak” sunulan küreselleşme kavramının, sosyo-kültürel boyutuna dikkat çekilmektedir.

Çalışmanın 6. bölümünde; kültürel alandaki gelişmelerin ve değişimlerin mimari üzerindeki etkisine değinilmektedir.

Çalışmanın 7. bölümünde; küreselleşmenin mimari üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri incelenmekte, ve toplumsal yapıdaki değişimin mekan üzerindeki etkisi irdelenmektedir.

Çalışmanın 8. bölümünde; küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı yeni yerleşme biçimlerine değinilerek, son yıllarda İstanbul’ da inşa edilen kapalı sitelere değinilmiştir ve bunlardan Alkent 2000, Kemer Country, Beykoz Konakları gibi örnekler incelenmiştir.

2. BÖLÜM - KÜLTÜR KAVRAMI

2.1. ETİMOLOJİK AÇINIM

Kültür sözcüğünün oldukça zengin ve uzun bir tarihçesi bulunmaktadır. “Sözcük”, “cultura” dan gelmektedir. Latince’de colore – sürmek, ekip biçmek; cultura – ekin karşılığında kullanılıyordu. Cultura sözcüğü, 17.yy’a kadar Fransızca’da da aynı anlamda kullanıldı. İlk kez Voltaire “culture” sözcüğünü insan zekasının (esprit) oluşumu, gelişimi ve geliştirilmesi anlamında kullanmıştır. Sözcük buradan Almanca’ya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman dili sözlüğünde “cultur” olarak yer almış, etnolog G.Klemm “İnsanın Genel Kültür Tarihi” adlı 10 ciltlik eserinde, “cultur” sözcüğünü “uygarlık” ve “kültürel evrim” karşılığında kullanmıştır. Sözcük ve kavram, buradan İspanyol’ca, İngilizce ve Slav dillerine geçmiştir. Antropoloji bilimleri ailesinde bugün de çoğunlukla kullanılan ilk bilimsel kültür tanımını veren İngiliz Antropologu Tylor’un (1871) kültür kavramını Almanca’dan aldığı, özellikle Klemm’den esinlendiği kanısı oldukça yaygındır. (Güvenç, 1999, s:95)

Ancak, 19. yy’ın 2. yarısı ile 20. yy’ın ilk çeyreğinde, Fransız ve İngilizler “uygarlık” (civilisation) sözcüğünü “kültür” e tercih ediyorlardı. Uygurlık kavramı, bilim, felsefe, teknoloji ve endüstri olarak benimsenirken, sosyal değişimde ve gelişimde bu iki ülkenin biraz gerisinde kalan Almanlar “cultur” ve sonradan “kultur” da kendilerini daha rahat hissettiler. Fransız Uygurlığı’na karşı Alman Kültürü Batılı etnologlar 19.yy’ın 2. yarısında bulup ortaya çıkardıkları ve hiç de vahşi ya da barbar olmayan küçük, basit ve barışçı uygarlıklara da “kultur” ya da “culture” adını verdiler. (Güvenç, 1999, s:96)

“Marx, Fransızlar’ın “esprit”ine daha yakın olan Hegel’in “geist” (akıl, ruh) ve “objektif geist” (nesnel ruh) kavramları yerine cultur’u tercih ediyor ve kültür kavramının son derece kapsamlı bir tanımını veriyordu: *“Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şeydir”*. Bu arada, Voltaire’in “culture” ü Fransız dilinde yeni anlamlar kazanıyordu. “Kültür, aklın (zihnin ve ruhun) bazı fakültelerinin (yetenek birimlerinin) amaca elverişli düşünsel çalışma ve pratiklerle geliştirilmesidir.” Bu anlamda kültür, eğitim sözcüğüne ulaşmaktadır. Belli bir çağın yada kişinin, “felsefe, sanat, müzik, yabancı dil yada edebiyat” kültüründen

söz ettiğimizde o çağın yada kişinin bu alanların eğitim ve öğrenimine önem verdiğini, bu eğitimde başarılı ve verimli olduğunu düşünürüz. (Güvenç, 1999, s:96)

Kültür – fizik değimi, beden eğitimi karşılığında kullanılırken; genel kültür, iş ve uzmanlık alanları dışında herkesçe bilinmesi ve uyulması gereken bilgi, görgü, yetenek ve içeriği bunlar olan bir genel eğitim süreci anlamında kullanılmaktadır.

Özetle, kültür sözcüğünün dört ayrı anlamda kullanıldığını görüyoruz:

- 1- Bilim alanındaki kültür – uygarlıktır.
- 2- Beşeri alandaki kültür – eğitim sürecinin ürünüdür.
- 3- Estetik alandaki kültür – güzel sanatlardır.
- 4- Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür – üretme, tarım, ekin, çoğalma ve yetişmedir. (Güvenç, 1999, s:96)

2.2. KAVRAMIN TANIMI

Amerikalı iki anropolog (Krober ve Kluckhohn, 1952) kültür konusunda yayımladıkları antolojide kültür kavramının 164 farklı tanımını derlemişlerdir. Bu derlemeyi eleştiren bir sosyal bilimci (Berelson, 1964), “Bilimsel bir kavramın bu kadar çok kavramı varsa onun tanımlanamayacağını kabul etmek gerekiyor.” demektedir. (Güvenç, 1999, s:95)

Peki kültür kavramı neden tanımlanamıyor? Bu sorunun cevabı kültür sözcüğünün çok anlamlı oluşunda aranabilir. Kültür antropolojide şu temel kavramlar karşılığında kullanılan bir sözcüktür.

- Kültür, bir toplumun yada bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
- Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
- Kültür, bir dizi sosyal sürecin bileşkesidir.
- Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır. (Güvenç, 1999, s:97)

Bazı Kültür tanımları:

- Sosyal miras ve gelenekler birliği olarak:

Kültür, varlığımızın yapısını (ilişkilerini) belirleyen, soysal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların maddi ve manevi öğelerinin birliğidir. (Sapir, 1922)

- Yaşama biçimi olarak:

Kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir. (Linton, 1945)

Kültür, bir grubun yaşama biçimidir. (Marquet, 1949)

- Geniş anlamda eğitim olarak:

Kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşıl原因an davranış örüntüleri yada kalıplarıdır. (Tozzer, 1930)

- Oluşum ve kökeni yönünden:

Kültür, yaşam çevremizin insan yapısı olan kesimidir. (Herskovits, 1948)

Zvorikin' e göre kültür doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı hemen her şeydir. (Güvenç, 1970, s:101)

Kültür bir toplulukta süregelen gelenek, yaşayış, düşünce, sanat varlıklarının bütünüdür. “ Milli Kültür” denildiğinde bir ulus topluluğunun tinsel (manevi) özellik, duygu, düşünüş birliğini belirtmiş oluruz.

Kültür yada uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek vb. yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.

Kültür; toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlemidir. (Güvenç, 1970, s:108)

Daha geniş anlamda kültür; hayatta gerekli bilgileri edinerek, gerek düşünme, eleştirme yeteneklerini geliştirmiş olma hali demektir.

Linton, kültürü; öğrenilen davranışların şekillenmesi ve bileşenleri belli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve aktarılan davranışların bir sonucu olarak tanımlar. (Güvenç, 1970, s:102). Olaylar ve nesnelere insan organizması ile ilişkili içerikleri ile ele alındıklarında, davranış oluştururlar; insan organizması ile ilişkileri açısından değil, birbirleri ile ilişkileri açısından ele alındığında tanım olarak kültürdürler. Örneğin kelimeler, insan organizması ile olan ilişkilerinde ele alındıklarında davranış oluştururlar, fakat birbirleri ile olan ilişkileri açısından ele alındıklarında anlam, dilbilgisi, kelime oluşturarak dil olurlar.

C. M. Case' e göre kültür; araç ve semboller aracılığı ile kişisel ve sosyal tecrübenin biriktirilmesi, değiştirilmesi ve iletilmesi sürecidir. (Güvenç, 1970, s:102).

Ruth Benedict, “Kültür, büyütülerek ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir” demektedir. İnsanları birbirine bağlayan ortak düşünce ve standartlar olduğunu ileri sürmekte ve yeryüzünde çeşitli kültürlerin varlığını ve bunların her birinin kendilerine özgü davranış kalıpları olduğunu ifade etmektedir. (Güvenç, 1970, s:122).

Wilhelm Gössmann’a göre kültür; Gerçekleştirilen işte ve yaşama düzeninde insaniliğin ifadesidir. İnsanın ortaya çıkışından bu yana kültür de vardır. Daha ilk dönemlerde, ateşin kullanılmasıyla, çanak-çömlek yapımıyla, yemeklerin yapılışıyla, birlikte yaşamayla, konutla, zanaat, sanat, ölü gömme, bayramlaşma ve Tanrı’ya tapmayla kültür kendini belli etmiştir. (Güvenç, 1970, s:122).

Maurice Duvarger’nin “Politikaya Giriş” adlı kitabında ileri sürdüğü tanımlamayı, Dr. Özer dilimize şöyle aktarmaktadır: “ Kültür, belirli bir toplumu nitelendiren tekniklerin, kurumların, yaşayış tarzlarının, alışkanlıkların, kolektif gösterilerin, inanç ve değerlerin tümüdür. (Güvenç, 1970, s:122).

Dr. Köknel, kültür yapıcı öge ve etkenlerin tümünü başarılı bir formüle sığdırarak şöyle demektedir: “Kültür, insanların içinde yaşadıkları toplumların sorunlarını çözmek için birbirine bağlı olarak kullandıkları nesne, araç, kuruluş ve davranışların tümüdür. (Güvenç, 1970, s:122).

Kültür, toplumun üyesi olarak kişilerin yaşamları boyunca eğitim süreciyle öğrendiklerinin tümüdür. (Güvenç, 1970, s:125).

Bu tanım öğrendiklerimizin tümü diyor, ama öğrenileceklerin neler olduğunu açıklamıyor.

Doğa’ nın yada Tanrı’nın yarattıklarına karşılık insan türünün yarattıklarının tümü!

Bu tanım da kültür varlığının insan tarafından yaratıldığından fazla bir şey söylemiyor. Oysa, gerçekte insan kültür varlığının hem “yaratıcısı” hem “yaratısı” dır.

Kültür bu tanımların hepsidir ancak tek tek hiçbiri değildir. Bugün oldukça eskimiş olmakla beraber bütüncü kültür tanımlarının en iyisi, sosyal antropolojinin konusunun, kültür olduğunu söyleyen Tylor (1871) tarafından yapılmıştır.

Kültür yada uygarlık, toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek – görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bütündür. (Güvenç, 1970, s:123).

2.3. KAVRAMIN ANLAMAMI

Kültür, öğrenilen, dilde saklanıp korunan, eğitimle yeni kuşaklara aktarılıp aşılana bir muhtevadır. Tylor'ın bu tanımı, kültür kuramı ve bilimiyle uğraşanlara yol ve yön göstermiştir. Bu tanımdan çıkan anlamları, insanbilimci Murdock (1940'lar), birkaç alt başlık altında toplayıp yorumlamaya çalışmıştır: (Güvenç, 1970, s:127).

- 1) Kültür, içgüdüsel yada kalıtsal değil, her bireyin doğduktan sonra, yaşayarak kazandığı, öğrendiği bilgi, davranış ve alışkanlıklardır. Mademki öğrenilir, eğitimin kurallarına, yasalarına ve ilkelerine uygun olmak zorundadır.
- 2) Bütün canlılar, yaşadıkları sürece, varlıklarını sürdürecektir, kendilerini tehlikelerden koruyacak bazı beceriler kazanırlar. Ancak insan öğrendiklerini yavrusuna aktarabilen tek canlıdır. Onun biricikliği kuşkusuz dil öğrenme yeteneğinden gelir. Bu anlamda, ilk yaradılışa kadar uzanan kültürünün, tarihi ve sürekli bir varlık alanı olduğu söylenir.
- 3) Kültürün öğrettikleri yalnız zaman boyutunda sürekli değil, fakat aynı zamanda, toplumsal, yani mekana görelidir. Toplumdan topluma değişir. Bir toplumun sahip olduğu, yarattığı, paylaştığı tüm alışkanlıklar o toplumun kültürüdür. Bu anlamda, toplumun aile, mahalle, köy, kasaba gibi alt birimlerinin sahip olduğu farklı kültür birikimlerine toplumun alt kültürleri denebilir. Kültür toplumsal olduğuna göre, geleceği (kaderi) topluma bağlıdır.
- 4) Kültür her ne kadar, *ideal* kural, davranış ve değerlerden oluşursa da, bireysel tutum ve davranışlar, büyük ölçüde ideallerden ayrılır. Başka bir deyişle, her kültür bütünü kabaca, *ideal ve gerçek* adını verebileceğimiz bir *kültür ikileminden* oluşur. İdeal ile gerçek ara sıra birbirine yaklaşırsa, üst üste gelse de, çoğu zaman birbirinden uzaktır. Öyleyse insan davranışlarının büyük bölümü *kültürel (öğrenilmiş)* olsa bile *ideal* olmayabilir. İnsan ve siyasal bilimcinin bu iki tür davranıştan birine ağırlık vermesi, *ideal ile gerçek* ikilemini karşı karşıya getirebilir.
- 5) Kültür, biyolojik(yaşamsal) ve toplumsal ihtiyaçları karşılayıcı, yani *işlevseldir*. Kültürel kurumlar ve ilkeler, başarısı denenmiş çözüm yollarıdır. Doymun (tatmin) düzeyi, alışkanlıkları destekler ve pekiştirir; doyumsuzluk ise değişim ve boşluklara yol açar. Süreklilik, doyumun, doyumsuzluktan biraz daha fazla oluşuna bağlanabilir. Madem ki , biyolojik ihtiyaçlar evrenseldir, bunlara cevap

veren kurum ve değerlerin yani kültürlerin belli ölçülerde benzer olması kaçınılmazdır.

- 6) Hemen her kültürün öğeleri, uyum ve doyum sürecinin sonucu olarak bütünleşmek, yada öyle görünmek eğilimindedir. Ancak kimi işlevlerin ileri sürdüğü gibi, kültürün tam anlamıyla bir bütün yada bütünleşmiş sistem olduğunu söylemek güçtür. Tarihi ve çevresel etkenlere ve çelişiklere açık olan kültürler tam bir bütünlük kazanmazlar. Kazanır gibi olurken, iç – dış güçler dinamiği, dengeyi ve bütünleşme sürecini alt üst edebilir. *Bütünlük bir idealdir.* Bütünleşme yerini hemen ayırışmaya, çatışmaya bırakır.
- 7) Kültürün bir bütün yada “sistem” olduğu sık sık yenilenir. Ancak, sistemi tanımlamak zor olduğu gibi, kültürün de tam bir sistem olmadığını savunmak belki daha kolaydır. Kültür varlığı tümüyle maddi veya gözlemlenebilir bir olgu veya nesnel bir varlık değildir. Öyleyse, kültür kavramı, hayatla ilgili soyut bir kavramdır. Bu kavram bir coğrafya haritası gibidir. Yeryüzü öğelerini ve engebelerini simgeleyen harita nasıl bir soyutlama ise kültür kavramı da bir soyutlamadır. Kültürel kurum, kavram ve süreçler gerçekliğin adları, yankıları ve soyutlamalarıdır.
- 8) Kültür varlığının soyutlama özelliği yalnız kültür varlığıyla değil, bilgi sahibi olduğumuz her varlıkla ilgili bir bilgi problemidir. Olay veya olgunun kendisi nesnel bir gerçeklik ise, onunla ilgili bilgilerimiz o olay veya olgunun öznel soyutlamasıdır. Somut gerçeklikle onun soyut bilgisinin birbirine ne kadar benzediği, her bilim alanında olduğu gibi kültür alanındaki temel sorunlardan biridir. Belki kültür alanında bu sorun daha da önemlidir, çünkü öteki bilim alanlarında çalışan bilginler Doğa'nın nesnel olguları üzerindeki gözlem ve kanılarını tartışırken, kültür alanındaki kişiler, kendi hayatlarıyla ilgili inanç ve değerlerini karşılaştırmakta ve tartışmaktadır.

Görüşüme göre; Kültür, kişi veya toplumun gelenek, görenek, beceri ve alışkanlıklarının, düşünce ve değer yargılarının zaman içinde uyumlu bir bütün oluşturduğu yaşam biçimidir. Diğer bir deyişle, kültür, toplumun olanakları çerçevesinde, duygu ve düşünce dünyaları arasındaki dengeli oluşumdur, denebilir. Şöyle der insanbilimci: *“İnsanlar ve toplumlar benzer, çünkü kültürleri benzer; insanlar ve toplumlar benzemez, çünkü kültürleri farklıdır; insanlar ve toplumlar değişir, çünkü kültürleri değişmektedir.”*

2.4. KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ

Kültürü bugünün bakış açısıyla değerlendiren Batmaz, kültürü zamana göre değişen ürün bazında;folk kültürü, popüler kültür ve üst kültür diye üç bölümde incelenmiş ve her birinin farklı özelliklerini ortaya koymuştur.Folk kültürünü halk bilimi inceler, popüler kültürü toplumbilimciler inceler, üst kültür denilen ki bu daha çok sanatsal ürünlerde ortaya konur, sanat tarihçileri, eleştirmenler incelemektedir.Üst kültürde biraz daha profesyonellik vardır. (Güvenç, 1970).

Folk kültürü

1. Biçimi basittir.
2. Her türlü duyu yada gelenek aracılığıyla doğrudan aktarılabilen yada iletebilen yapıdadır.
3. Anonimdir.
4. İçinden çıktığı grubun değer yargılarını içerir ve iletir.
5. Ürün tüketiciye dönüktür.
6. Genellikle herkes için parasızdır.

Popüler kültür

1. Biçim olarak orta karmaşıklıktaadır.
2. Aktarımı yada iletimi, ortam ve teknolojik olarak dolaylıdır.
3. Bilinen bir kaynağı yada yaratıcısı (üreticisi) vardır.
4. Kültürel değerleri ve gelenekleri , yeni formüller biçiminde yansıtır.
5. Ürün tüketiciye dönüktür.
6. Oldukça ucuza fakat parayla elde edilir.

Üst kültür

1. Karmaşık bir biçimi ve beğenilmesinin estetik ölçütleri vardır.
2. Tüketicileri yüksek eğitilmiş kişilerdir, bu yüzden iletebilme aracı yapının kendisidir.
3. Bilinen ve ünlü bir yaratıcısı vardır.

4. İlk değerlendirilmesi yine yüksek beğeni sahibi gruplar yada eleştirmen topluluğunca yapılır. Ekoller ve küçük topluluklar oluşur.
5. rn yaratıcısının oluşturduğu düşünsel ve sanatsal çabayla ortaya çıkmıştır.
6. rn pahalı ve değerlidir.(Batmaz,1981, s: 107)

Bir de kültürün içinde alt kültür terimi geçer bunun tanımı da; bir toplum içinde, o toplumun kültürel yapısına tam uyum yapmamış olan kültür.

Antropolog Murdock'a göre; kültürün özellikleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir(Güvenç,1996, s:90).

1. Kültür; öğrenilir; içgüdüsel değildir.

Hiçbir insan doğduğunda bilgiyle doğmaz, zamanla içinde bulunduğu ortamda bir takım alışkanlıklar kazanır. Bunları da öncelikle aileden, sonra da içinde yaşadığı toplumdan alır.

2. Kültür; tarihidir ve süreklidir.

Hayvanların ğrenme yetenekleri olması yadsınamaz bir gerçektir.Fakat öğrendiğini öğreten tek canlı insandır. Bu da dil sayesinde olmaktadır. Bugün bir kültürden bahsederken onun bir oluşumdan geçtiğini yani geçmişi olduğunu ifade de ediyoruz demektir. Sürekli olması da nesilden nesle aktarılmasının sonucudur.

3. Kültür; toplumsaldır.

Kültür; bir arada yaşayan insanların kurduğu düzendir. Tüm kültürler varlıklarını devam ettirmeye çalışırlar ve bunun için sosyal denetim mekanizmaları kurarlar. 'Kamu Yararı' adı verilen üstün bir değer kavramı yaratıp ona saygı duyarlar.

4. Kültür; ideal yada idealleştirilmiş kurallar sistemidir.

Kültür, bir toplumun kendi içinde oluşturduğu kendisine göre ideal olan değerlerdir.

5. Kültür ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır.

Toplumun temel biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılar ve başarısı denenmiş çözüm yollarından oluşur.

6. Kültür; bir soyutlamadır.

Zihinlerde bir kavram olarak vardır. Bir sistemdir ve değişkenleri olduğu bilinir ama bütünüyle somut, gözlemlenebilir, net bir olgu değildir.

7. Kültür; bütünleştiricidir.

Kendisi tam anlamıyla bütünleşmiş bir sistem değildir. Bütünleştirmeye çalışırken, tarih ve çevresel etkenlerle, iç ve dış güçler dinamiğindeki bir değişme dengeyi sarsar. Sosyo – kültürel değişimin açtığı uçurumları kapatmaya çalışır.

8. Kültür; değişmektir.

Değişme; uyum yoluyla gerçekleşir. Toplumlar yayılma, ödünç alma ve taklit yollarıyla değişirler (Türkoğlu,1996). Şartlar değiştikçe yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar. Önce kültürel sistemin belli bir kısmında değişmeler olup, geri kalanları yeni duruma uymaya çalışırlar (Güvenç,1996, s:91).

2.5. KÜLTÜR DEĞİŞİMLERİ

Kültür değişimleri toplumların gelişmelerine önemli bir etken olarak görülür. Uygarlığın doğuşu ve gelişimine ilişkin olarak öne sürülen iki kuram kültüre de uygulanmaya çalışılmıştır.

1. Evrim kuramı (Uyumcu görüş) : Kültürel gelişme; kesin kurallara, yasalara bağlı olarak belli bir düzenli aşamalar sırasına göre kendiliğinden olmaktadır.
2. Yayılma kuramı (Tarihçi görüş) : Toplumsal ve kültürel gelişmeyi, bir kültürden ötekine geçen öğelere ve bu öğelerin yaygınlaşıp tutunmalarına bağlayan görüş (Turhan Ş.). Kültürel yayılmanın özel bir şekli de kültürleşmedir.

Bu kuramlar değişik toplumlarda görülen sosyo - kültürel değişimleri açıklamaya yetmemektedir. Aslında her toplum kendi kuramını oluşturmaktadır. Kültür değişimleri ortaya çıkışları ve uygulamadaki yöntem bakımından farklılıklar göstermektedir.

1. Serbest kültür değişimleri : Yabancı kültür toplulukları ile ilişkide bulunan toplumlarda iç yada dış zorlama olmaksızın baş gösteren değişiklikler.
2. Zorunlu kültür değişimleri : Dıştan gelen bir zorlama ile yapılan yada ülkedeki siyasal iktidarların belirli bir amaca ve devlet gücünü kullanarak yaptıkları kültür değişiklikleridir. (Turhan M., 1969, s:52)

Tarihsel süreçte toplumların değişmesini ele alan çok çeşitli kuramlar ortaya konulmuştur. Kongar; toplumsal değişimin kuramlarını iki temel ögeye bağlar:

İnsanın doğayla olan çelişkisini çözme şekli ki bu teknolojidir, insanın insanla olan ilişkilerini düzenleme şeklidir ki bu da ideolojidir. Yani maddi kültür ve manevi kültür ikilisi. Bu ikisi arasındaki denge ve uyum sağlandığı zaman kültürel birikim toplumsal gelişmeye yol açar (Kongar, 1989).

Kültürel değişimin hızı, bir yerden ötekine, çağdan çağa farklılık gösterir. Mesela Mısır tarihinde Firavun sülalelerinin egemen olduğu 3 bin yıl süreyle değişme çok yavaş, Alt Yontmataş Devrinde ise (yüzbinlerce yıl boyunca) inanılmayacak ölçüde yavaştı. Günümüzdeki kültürler ise yeryüzünün hemen her yöresinde çok hızlı bir değişim yaşamakta, bireylerin yaşam süreleri içinde büyük dönüşümler gösterebilmektedir. (Wells, 1994).

Manevi kültür öğeleri, maddi kültür öğelerinin gelişme hızının çok gerisinde kalmıştır. Toynbee'nin ünlü çizelgesine bakılınca, sopa ve balta gibi en ilkel gereçlerin kullanıldığı aşağı paleolitik teknoloji çağı 1.000.000 yıl kadar sürmüştür (Kongar, 1989). Ok, yay ve zıpkının kullanıldığı yukarı paleolitik çağ 50.000-30.000 yıl egemen olmuştur. Tarımın başladığı ve hayvanların evcilleştirildiği neolitik teknoloji çağı 9.000 yıl sürmüştür. Gemiler için rüzgar gücünün kullanıldığı çağın süreci 5.000 yıldır. Değirmenler için su gücünün kullanılması ise 2.000 yıllık bir dönemi belirlemiştir. Deneysel bilimin teknolojiye uygulanmaya başlaması ile süreler kısaltmaya başlamıştır. Deneysel bilimin kullanıldığı çağ 350 yıldır. Su ve rüzgar gücü dışında kalan inorganik enerjinin kullanılması 200 yıllık bir dönemi belirlemiştir. Elektrik enerjisinin kullanılması 120, petrol ise 60 yıllık bir dönemde son bulmuştur. Atom enerjisinin belirlediği çağ ise ancak 30 yıl sürmüştür. 1.000.000. yıldan 30 yıla fırlayan bir değişme hızı görülmektedir. Diğer yandan, manevi kültür alanındaki son değişmeyi, semavi dinlerin en yenisi olan Müslümanlık ile belirlenirse, yaklaşık olarak 1500 yıldır bu konuda bir yenilikle karşılaşmadığını görürüz. Hristiyan dünyası için bu süre 2000 yıldır. (Kongar, 1989).

İnsanoğlunun biyolojik ve kültürel varlığı 2-3 milyon yıl öncesine göre büyük aşamalar geçirmiştir. Üç kültürel evreden geçtiği ve iki devrimi gerçekleştirdiği söylenebilir:

1. Paleolitik : Eskitaş, yontma taş ya da üretim öncesi evresi (avcılık, toplayıcılık)
2. Neolitik : Yenitaş, cilalı taş yada üretim evresidir. (Tarım devrimi, teknoloji devrimi)

3. Endüstri : Makine, enerji yada yoğun üretim evresidir.

Tarımsal üretimde verim artışının yol açtığı birinci kent devrimi, günümüzden binlerce yıl önce gerçekleşen neolitik devrimidir. Endüstriyel üretimdeki verim artışı da ikinci kent devrimine yol açmıştır. Çok daha yakın zamanlarda, 1750' lerde Britanya adalarında görülen sanayi devriminden sonra Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır. Kentleşen nüfus iş bölümü yoluyla farklılaşmış ve uzmanlaşmıştır. (Güvenç, 1997, s:113).

Kültür alanında en anlamlı gruplar, mekan ve zamanda, geçmişten geleceğe oldukça bağımsız bir sürekliliği temsil eden yerleşmelerdir. En küçük köylerden, aracı kasabalara, kentlere ve başkentlere kadar her boydaki yerleşme çok önemli bir alt kültürü temsil eder. Tarım kentleri, tarım kültüründe idari, siyasi ve kültürel bir merkezdi; endüstri, ticaret ve iş hayatının odağındaki endüstri kentleri ise, sorunları, bilgi ve eğitim olanakları ile insanlığın kaderini elinde tutmaktadır.(Güvenç,1997, s:115).

Sonuç olarak bugün için kültürel değişimin itici gücü teknolojidir. Teknolojik artık dünyada ulaşılamaz toplum bırakmamıştır. Kültürler arası kontakt ve bunun sonucunu ortaya çıkan değişimler insanları etkilemektedir. Bu değişimin yayılması da bugünün iletişim teknolojisinde çok rahat ve hızlı olmaktadır. İnsanlar internet' ten her türlü bilgiye, olaya ve yeni gelişimlere rahatça ulaşabilmektedir. Bilişim teknolojisi insan hayatında önemli bir yer oluşturmaktadır.

2.6. KÜLTÜRÜN SINIFLANDIRILMASI

1760'lı yıllarda tarihçi Turgot, tarihi ve yaşayan örneklerle bakarak insanlığın avcılık-çobanlık/göçebelik ve rençberlik dönemlerinden geçtiğini kültürlerin avcı-toplayıcı, göçebe-hayvancı, tarımcı-köylü olarak sınıflanabileceğini düşüncesini ortaya koymuştur. (Güvenç,1997, s: 107).

August Comte (1830) toplumların tıpkı insan akli gibi üç aşamadan veya açıklama döneminden geçtiğini ileri sürmüş ve buna dayanarak olup bitenleri açıklamak için aşağıdaki sınıflamayı yapmıştır: Teolojik, Metafizik, Bilimsel.

Alman Hegel tarihi bir varlık olan insanı 'kültür' anlamında kullandığı sayılan mistik bir 'Geist' in ürünü olarak görüyordu. O' na göre Geist'in:Öznel, Nesnel, Ulusal, Zamana(çağa) özgü, evrensel türleri ve boyutları vardı.

Tylor ise toplumların sırasıyla; Animatizm, Manizm, Çok-tanrıçılık, Tek-tanrıçılık dönemlerinden geçerek bugüne geldiğini düşünüyordu.

Avusturyalı arkeolog Gordon Childe Orta Doğu bulguları üzerinde ve alet teknolojisi üzerinde çalışarak toplumlari:

Paleolitik(yontma taş), Neolitik(Cılalı taş), Endüstri-kent, Kültürleri olarak sınıflanmıştır. (Güvenç,1997, s:108).

Kültür varlığını oluşturan ana öğelerden bazıları kültürleri sınıflamak amacıyla kullanılmaktadır:

1. Doğal çevre ve iklim özellikleri; (dağlık, ovalık, ılıman v.b.)
2. Aile özellikleri; (tek-çok eşlilik, iç-dış eşlilik v.b.)
3. Eğitim-Bilim; geleneksel, modern (mitos, etos, logos v.b.)
4. Din-Töre; çok tanrılı, tek tanrılı, kitaplı-kitapsız, sert-yumuşak
5. Yönetim: aristokratik, demokratik, teokratik, bürokratik, v.b.
6. Teknoloji: avcı-toplayıcı, hayvancı-tarımcı, sanayici v.b.
7. Yerleşim yeri: göçebe, köylü, kentli, büyük kentli v.b.
8. Ekonomi (üretim-tüketim): yoksul, orta halli, varlıklı v.b.
9. Toplum örgütlenmesi: Cemiyet, cemaat, dayanışma v.b.(Güvenç,1996, s:111).

3. BÖLÜM - KÜRESELLEŞME KAVRAMI

3.1. ETİMOLOJİK AÇINIM

Son yirmi yıldır daha net gözlenebilen bir değişim süreci içerisindeyiz. Değişimler pek çok uzmanlık alanının konusu olmakta, bakış açısı ve ele alınan boyutlarına göre yorumlamaktadır. Yapılan yorumlar sürece eleştirel bir bakış açısı sağlaması açısından yararlı olsa da, karmaşık kuramsal ortamı da beraberinde getirmiştir. Bu sebeple kavramın tarihsel gelişimini incelemek çalışma alanını netleştirip sınırlaması bakımından yararlı olacaktır.

“Yeni Dünya Düzeni” veya “Küreselleşme” olarak adlandırılan değişim süreci ideolojik bir süreçtir. Bu yüzden bakış açılarına göre, farklı farklı tanımlanmıştır.

Küreselleşmenin ne olduğunu anlatmak amacı taşıyan çalışmalar nesnel ve tarafsız bir bakış yerine, büyük ölçüde kendi ideolojik bakış açılarından küreselleşme sürecini anlamlandırmaya yönelmek durumunda kalmışlardır. Aşırı küreselleşmeciler, ideolojiler açısından tarihin sonunun geldiğini yani artık paradigmanın çatışmasının bittiğini kapitalizmin küresel ölçekte bir üstünlük sağladığını ve sosyalizmin tarihin karanlık sayfalarına gömüldüğünü düşünmektedirler. Karşıt görüşte olanlar, küreselleşmenin de her doğal toplum süreç gibi bir sona varacağını iddia etmektedirler. (Gencay, 1994, s:101).

Yapılan farklı küreselleşme tanımları ve gelecek yorumlarından önce kavramının tarihsel gelişimine bakmak anlamlı olacaktır. Küreselleşme kavramı son yirmi yıldır yaygınlaşmış olsa da, içeriği ve boyut itibarıyla çok daha eskilere dayanmaktadır. Kapitalizmin gelişme süreci incelendiğinde kavramın, kapitalist üretim ilişkilerinin başlangıcıyla eş zamanlı olduğu gözlenecektir.

Kapitalizm, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren yöresel değil küresel bir özellik taşımaktadır. Bununla beraber, ancak bilişim ve iletişim teknolojileri alanında büyük sıçrama sağlandıktan sonra küreselleşme süreci olağanüstü hız kazanmış ve sermayenin etkinliği uluslararası bir nitelik taşımaya başlamıştır.

Tarihi seyir içerisinde, insanlığın iktisadi alanda gerçekleştirdiği, dönüm noktası olarak da kabul edilen bazı değişim aşamaları vardır. Toffler’ ın “dalga” olarak da nitelendirdiği bu aşamalardan ilki, “tarım” a dayalı olup binlerce yıl sürmüştür;

ikincisi “sanayi devrimi” ile başlamış ve üç asır devam etmiştir. Üçüncüsü ise içinde yaşadığımız kimilerinin “sanayi ötesi” kimilerinin “bilgi çağı” diye ifade ettiği, bütün dünyayı etkisi altına alan “küreselleşme” sürecidir.

Yirminci Yüzyılın başlarında artık güç dengeleri –ve güç kaynakları- değişmeye başlamıştır. Ekonomik ve teknolojik gücün, askeri güçten daha önemli olacağı anlaşılmıştır. Birbirlerinden çekinen ülkeler, kendilerine yakın buldukları başka ülkelerle anlaşmalar yapıyorlar ve böylece olası düşmanlarına karşı önlem almaya çalışıyorlardı. Bu arada geleneksel rejimlerle yönetilen ülkelerde baştakiler, endüstrileşen ve hızla değişen toplumların iç hareketler başlatmasından da çekiniyorlardı. Batının bilim ve endüstri alanlarında kaydettiği ilerlemeler ve bu ilerlemelerin hızla değiştirdiği toplumlarında, yeni güç dengeleri için mücadeleler ve devrimler nasıl kaçınılmaz olduysa; 20. yüzyılın ikinci yarısında, Asya ve Afrika gibi kıtalarda artık doruğa ulaşmış olan Batı Emperyalizmine karşı direniş ve ayaklanmaların başlaması kaçınılmaz olmuştur.

Avrupa’da başlayan milliyetçilik hareketleri zamanla diğer kıtalara da sıçradı. Avrupalı Devletler bir yandan birbirleriyle, bir yandan da kolonilerindeki ayaklanmalarla uğraşırken, bu karmaşadan uzak durmaya çalışan iki üstün güç yükselmeye başladı.

Sir John Seeley daha 1883’te, Rusya ve Amerika’nın “dev” siyasal güçler olduklarını söylemişti. (Barraclough, 1990). Gerçekten de dünyaya hakim olma yolundayken savaşlarla yorgun düşen Avrupa, yüzyıl ortalarına doğru kendini, bu iki gücün ortasında bulacaktı. Yirminci Yüzyıldan itibaren artık sanat da -diğer alanlarda da olduğu gibi- sürekli bir arayış ve değişim halindedir. Başı ve sonu belli olaylarla tarihlenebilen uzun soluklu akımlar geride kalmıştır. Sanki dünyanın durmadan döndüğü, sonunda fark edilmiştir.

Ford montaj hattını 1913’te kurmuştu. Etkinliği azamiye çıkarmak ve üretimin akışında sürtünmeyi asgariye indirmek amacıyla görevleri parçalara ayırarak mekan içinde dağıtıyordu. Böylelikle, üretimin mekansal düzeninin organizasyonu ve parçalara ayrılması aracılığıyla yerleştirilen kontrol sayesinde zaman hız kazandırabiliyordu. Ne var ki, tam da aynı yıl ilk radyo sinyali Eyfel Kulesi’nden bütün dünyaya yayınlanıyor, böylece mekanın, evrensel kamusal zamanda bir anın eş zamanlılığına indirgenmesi kapasitesi vurgulanmış oluyordu. (Harvey, 1989, s:156). Sermayenin dönüşüm hızının iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerle

artması, zaman ve mekan sıkışmasının önemli etkilerinden birini oluşturmaktır. Ancak iletişim teknolojilerindeki gelişimin etkisiyle mekansal sınırların daralması, mekanın önemini azaltmamıştır. Erişim kolaylığı, dünya mekanının neleri içerdiğini merak ettirmeye başlamıştır. Böylece mallar, ürünler, üretim teknikleri, ideolojiler, değerler daha geçici bir özelliğe sahip olmaktadır. İmajların üretimi ve pazarlanması beraberinde hız kavramını ortaya çıkartmaktadır. Bu süreçte para ve mal kültürün araçları haline gelmektedir.

Kapitalizm, ekonomik anlamıyla da ön plana çıkan bir toplumsal düzendir. Batı Avrupa'da başlayan süreç, üretim ve tüketim ilişkilerini değiştirirken buna koşut olarak toplumsal yapıda da önemli dönüşümler olmuştur.

Geleneksel toplumda, üretilen mal ve hizmetlerin çok büyük bir bölümü bizzat üreticiler tarafından tüketilmekte; ancak ufak bir bölümü pazara çıkıp değişime tabi tutulmaktadır. İşte kapitalizmin ekonomik özünü belirleyen temel olgu, üretilen mal ve hizmetlerin giderek daha büyük bölümünün pazara girip değişime konu olmasıdır. Bu ise kaçınılmaz olarak iş bölümünün gelişmesini gündeme getirmekte ve bu gelişme bir süreklilik göstermektedir. Yani kapitalizm, ekonomik olarak hem üretim yapısının hem de iş bölümünün gelişimine bağlı olarak toplumsal yapının sürekli değişimini gündeme getirmektedir. (Gencay, 1994, s:59).

Toplumsal yaşamı, ekonomik yapıyı değiştiren bu sürecin siyasal düzene yansması da "Modern Devlet" in doğuşuyla olmuştur. Modern Devlet nitelik ve işlevleri itibariyle önceki devlet tiplerinden, senyörlüklerden ayrılmaktadır. Ayırımı sağlayan en temel işlevi yasa ve düzeni sağlamaktır ki, amaçlanan bu düzen kapitalizmin gelişimini kolaylaştıracak zeminin de hazırlanmasına yardımcı olmaktadır.

Modern devletin ilk biçimi olan mutlakiyetçi monarşi, kapitalizmin gelişme süreci içinde ortaya çıkmış ve sermaye birikimi için temel bir görev üstlenmiştir. Mutlakiyetçi devletin, denizaşırı toprakları kolonileştirip, kendi tüccarlarına ticaret ayrıcalığı sağlama, kendi ulusal ticareti ve üretimi için korumacı önlemler alma, örneğin kendi limanlarına mal getiren ve götüren yabancı bayraklara ek vergi yada doğrudan yasaklar getirme, ticaret sermayesinin birikimi için kendi ulusal ticaret şirketlerine seçmeci tekel kurma gibi girişimleri sözü edilen sermaye birikimindeki aktif ve ağırlıklı rolün örnekleri sayılabilir. (Gencay, 1994, s:63).

Ticari kapitalizm, sanayi devrimiyle yerini sanayi kapitalizmine bırakmıştır. Sermaye birikim sürecinde yaşanan değişimler, yansımaları siyasal yapıya kadar uzanan değişimlere neden olmuştur.

Kapitalizm öncesi dönemi tarımsal üretim modu kavramı ile tanımlamak olanaklıdır. Bu üretim düzeni içinde üretkenlik ancak emeğin ve diğer üretim araçlarının nicel büyümesi ile yükselbilmektedir. Bu nedenle de yeni yada yakın çağlara diğer bir deyişle ticari ve tarımsal kapitalizmin ortaya çıkışına kadar, çok boyutlu ve kapsamlı bir toplumsal değişme baş göstermiştir. Buna karşılık son üç yüz yıllık dünya tarihi, baş döndürücü bir toplumsal değişmeyi ortaya koymuş gözükmektedir. Bu büyük ve kapsamlı değişim süreci içinde teknolojinin çok ağırlıklı bir rol oynadığı ileri sürülmektedir. Başka bir deyişle kapsamlı toplumsal değişmelerle bilimsel-teknolojik devrimler eş zamanlı olarak tarih sahnesine çıkmış görünmektedir.

Teknolojide günümüzde yaşanan gelişmeler, öncekilerden farklılık göstermektedir. Birinci teknolojik devrim ile buhar makinesi üretimde kullanılmaya başlamış ve sanayi üretiminde yarattığı farklılaşma ile kuşkusuz toplumsal yapıyı da etkilemiştir. 19. yy sonlarına gelindiğinde, sanayi de elektrik enerjisine geçilmesiyle ikinci teknolojik devrim yaşanmıştır. Ulaşımdan üretime elektrik enerjisinin sağladığı kolaylıklarla sanayileşme hızlanırken, toplumsal dönüşümde buna paralel hızlanmıştır. 1950'lerden sonra ise büyük teknolojik yeniliklerle üçüncü teknolojik devrime girilmiştir. Birinci ve ikinci teknolojik devrimlerin temel ögesi enerji iken üçüncü devrimde öge bilgi olmuş ve üretim, dağıtım, yönetim süreçlerinde değişimler yaşanmıştır.

Bu değişimleri kabaca birkaç madde altında toplayabiliriz: (Martin, 1997).

- Bilgi işlemin ve haberleşmenin yaygınlaşıp ucuzlaması ile sermaye kesintiye uğramada süreklilik kazanmıştır.
- Bilgi işlemdeki gelişmeler ara işlerin kaybolmasına neden olurken, şirketlerin örgütlenmesinde, personelin niteliklerinde değişimlere neden olmuştur.
- Ulaşım ve haberleşmedeki gelişmelerle, ürünlerin tanıtım ve ulaşımındaki kolaylıklarla, toplumun tüketim eğilimi artmıştır.

- Ürünlerin karmaşıklaşmasıyla oluşan yeni gereksinimler yeni sektörleri doğurmuştur. (Dağıtım,pazarlama,finansman,bilgi desteği... vb.)
- Değişimler uluslararası iş bölümünü de etkilemiştir. İleri teknolojiye sahip ülkeler stratejik avantajlar elde ederken, kendi standartlarını dayatma imkanı doğmuştur. Teknolojinin en hassas bileşenleri bu ülkede üretilirken, kalan kısmı gelişmekte olan ülkelere yaptırılmaya başlanmıştır.

Bilişim ve iletişimde yaşanan bu devrim kapitalizmin yeniden yapılanmasında belirleyici olmuştur. Pazar dünya ölçeğinde büyürken alıcı-satıcı arasındaki mesafe sorunu ortadan kalkmıştır. İletişimin kolaylaşp, malların tanıtımındaki yeniliklerle tüketim için uygun ortam yaratılmıştır. Ayrıca otomasyondaki hızlı gelişmeler, emeğin maliyetini düşürürken, yönetimin önemini arttırmıştır. Kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesi kar ve sermaye birikiminin arttırılmasına bağlı olduğuna göre, tüm bu gelişmeler yeniden yapılanma sürecini de doğrulamaktadır.

İçinde bulunduğumuz değişim sürecinin en karakteristik özelliklerinden biri de emeğin etkinliğindeki değişimdir. Çünkü emeğin uğradığı bu değer kaybının ve sermayenin artan baskısının toplumsal ve siyasal yapıda önemli sonuçları olmuştur. “1996’da Almanya’da iş arayan altı milyondan fazla insan, sürekli bir iş bulamaz. Federal Almanya’nın kuruluşundan beri bu ulaşılan en büyük sayıdır. Almanya’nın en önemli şirket danışmanlarından Roland Berger, sadece endüstri alanında, gelecek on yıl içinde en azından 15 milyon kişinin işten çıkarılacağını ileri sürüyor ve orta derecedeki bir yönetimde de her iki işten birinin silineceğini ekliyor... Avusturya’daki kurumlarda gittikçe daha az eleman çalışıyor, endüstri alanındaysa her yıl 10.000 kişi işten çıkarılıyor, 1997’deki işsizlik oranının %8 kalacağı tahmin ediliyor bu 1994’ deki oranın hemen hemen iki katı. (Martin, 1997).

Bilimsel-teknolojik devrim sermayeye yada bir başka deyişle yönetime, sendikalarla pazarlıkta onların gücünü kıracak, etkinliğini azaltacak araçlar ve seçenekler sağlamıştır. Nitekim sermaye yada geniş anlamı ile yönetim bu araçları ve seçenekleri kullanarak örgütlü emeği, yani sendikaları önemli ölçüde geriletmiştir. Bu oluşum siyasal yaşama “Thatcherism-Reaganism” uygulaması biçiminde yansımıştır. 80’li yıllara damgasını vuran bu politikaların üç önde gelen özelliğinden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

- Toplumsal bölüşüm düzeninin köklü bir biçimde değişmesi.
- Devletin ekonomiye müdahale biçimlerinin radikal bir biçimde değişmesi.
- Bütün ekonomik süreçlerin küreselleşmesinin hız kazanması.

Bu başlıkları açmak gerekirse;

- Sermaye birikiminin paylaşımında sermaye söz sahibi olmuş, emeğin payı da oransal olarak azalmıştır. Ayrıca teknolojinin sağladığı imkanlarla artan sermaye hareketliliği, sermayenin en elverişli emek pazarına hızla kayabilmesi sendikaların etkinliğine büyük darbe vurmuştur. “Emek-sermaye mücadelesi uluslararasılaşmış sınıfsız bir kültür, devlet karşıtı neo-liberalizm ve sermaye ile emek arasında aracı, güçlü bir hizmet sınıfının kurumsal ve kültürel kaynaklarının gelişmesi tarafından örtülmüş durumdadır.
- Yeniden yapılanma sürecinde devletin müdahale amacı sermaye birikimini hızlandırmaktır. İzlediği politikalarda (özelleştirme, deregülasyon vb) bu amaca yöneliktir. Ayrıca dünyanın her yerine sistemin devamlılığı için gerekli müdahaleyi yapmak amacıyla da devlet, savaş sanayinin geliştirilmesine odaklanmıştır. Savaş sektörüne yapılan büyük yatırımlar, refah devletin mali gücünün azalıp, refah faaliyetlerinin gerilemesine neden olmuştur: “Savaş devletine dönüşme ve özellikle ileri silah teknolojilerine giderek büyüyen kaynakların ayrılması Sovyetler Birliği’nin çöküşünde küçümsenemeyecek bir rol oynamıştır...Sovyetler Birliği, halkının refahı için harcayacağı, Batıya göre zaten mutlak olarak çok daha az kaynağın giderek artan bölümünü sözü edilen silahlanma yarışına ayırmak zorunda kalmış ve böylece sistem içi gerilim büyümüştür.
- Küreselleşmenin hızlanıp, sermayenin yatırım ve üretim için en uygun koşulları sağlayacak şekilde dünya ölçeğinde dolaşabilmesi, karlılık düzeyinin yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Dünya artık tek bir Pazar haline gelmektedir. (Gencay, 1994, s:69).

Bu ekonomik gelişmelerin yansıması olarak ulus devletin sermaye hareketliliği karşısında işlevi azalmıştır. “Üretim finansmanı ve diğer ekonomik kaynakların uluslararasılaşması devletlerin kendi geleceklerini kontrol yeteneklerini tartışmasız bir biçimde aşındırıyor. En azından, görünen o ki devlet ekonomisinde bir gerileme var ve kendi geleceğini belirleyen egemen bir devletle modern ekonominin koşulları arasındaki ayırım ulusal ve uluslar arası ekonomi süreçlerinin kesişme noktaları tarafından belirleniyor. (Martin, 1997).

3.2. KAVRAMIN TANIMI

Robertson (King, 1997) küreselleşme sürecinin coğrafi keşifler, güneş merkezli evren teorisi, dünyanın ilk haritasının yapılması böylece ‘yer’e ilişkin ilk genellemelerde bulunulması ile başladığını belirtmektedir. Bu tanıma göre küreselleşmeyi, temelde varolan sınırların genişlemesi, hareket kabiliyetinin ve alanının artması anlamında yorumlarsak, kavramın temel parametrelerini belirlemiş oluruz. Ancak yaşanan sürecin etkilerinin ortaya çıkardığı değişimler son yüzyıl içinde, özellikle de son 20 yıl içinde, belirginleşmeye başlamıştır. Robertson küreselleşme için sosyolojik bir model önermektedir. Bu modelde toplumlar, bireyler, uluslararası ilişkiler ve insanlık bileşenlerinden yola çıkarak, küreselleşmenin farklı yaşam alanları arasındaki etkileşim sürecine dikkat çekilmektedir. Küreselleşmenin çok katmanlı yapısını vurgulayan bu model küreselleşmeyi daha çok kültürel yönleriyle ele almaktadır. Bu bağlamda, küreselleşme söylemlerinin kültürel yönlerinin göz ardı edilerek sadece ekonomik ilişkiler üzerinde yoğunlaşmasının, küreselleşmenin sadece Batı hegemonyası altında gerçekleşen bir süreç olarak algılanmasına yol açabileceğini belirtmektedir. Kültürel küreselleşme tanımına göre, farklı kültürlerin birbirlerine göre durumları dikkate alınmaktadır, fakat bir kültürel bütünleşmeden söz edilmemektedir.

Robertson, küreselleşmeye olumlu veya olumsuz anlamlar yüklememektedir. Küreselleşme farklı yaşam biçimlerinin karşılaşmasını içerdiği için, modernliğin homojenleştirici yönünden ayrılmakta ve modernliğin bir sonucu olmamaktadır. Bu yüzden küreselleşme farklı uygarlıklar arasında etkileşime yol açmıştır ve heterojen

bir yapı içermektedir. Küreselleşme yerine heterojenliği vurgulayan küre-yerelleşme (glocalisation) kavramını ortaya atmaktadır. (King, 1977, s:176)

Giddens ise küreselleşmeyi; modernliğin sonucu olarak değerlendirmektedir. Modern zamanda zaman ve mekan uzaklaşmasının diğer bütün dönemlerden çok daha yoğun olarak yaşandığını bu nedenle yerel ve uzak toplumsal biçim ve olayların da bu sürece uygun olarak esnediğini vurgulamaktadır. Böylece farklı toplumsal bağlamlar yada bölgeler arasındaki bağlantı biçimleri bir bütün olarak yer yüzeyinde şebekeleşir. Giddens' a göre küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği yada tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Giddens bu tanıma göre şöyle bir örnek vermektedir : 'Singapur'daki bir kentsel alanın gelişmişliği, küresel ekonomik bağları içeren karmaşık bir şebeke yoluyla Pittsburgh' da yerel ürünleri dünya pazarında rekabete giremeyen bir bölgenin yoksullaşmasıyla nedensel biçimde ilişki içinde olabilir' Giddens modernite'de, zaman ve mekanın, yerin özelliklerinden ayrıldığını vurgulamaktadır. Bu yüzden küreselleşmenin önemi yerlerin küresel süreçlerle etkileşimlerine bağlıdır. Yani küreselleşme sürecinde yerellikler değil onların küresel sürece katılımı önem kazanmaktadır. Bu tanıma örnek olarak modernitenin yerel cemaat ilişkilerine uzak durmasını göstermektedir. Giddens'a göre içinde yaşadığımız dönem geç modernlik koşulları ile tanımlanmaktadır. (Giddens, 1990, s 67).

Robertson'ın tersine, Giddens'a göre; geç modernliği açıklayan mekanizmalar aynı zamanda küreselleşme mekanizmalarını oluşturmaktadır ve küreselleşmeyi, başlangıcı ve hedefi belli olan homojen bir süreç olarak değerlendirmektedir. Waters'a (Arslanoğlu, 1998, s:159) göre küreselleşme semboller düzeyinde gerçekleşmektedir ve kültürel bir organizasyondur. Küreselleşme ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere üç alanda etkili olmaktadır. Ekonomik alan mal ve hizmetlerin üretim, dağılım ve tüketimini içermektedir. Siyasal alan kurumlar ve örgütlerin ilişkilerini tanımlamaktadır. Kültürel alan ise olaylar, inançlar, anlamlar ve değerleri temsil etmektedir. Küreselleşme sürecinde bakılması gereken, bu üç alanın mekanla kurdukları ilişkidir. Waters'ın kültürel küreselliğinin ortamını, iletişim teknolojilerinde ki gelişme hazırlamaktadır. Küreselleşme sosyal, ekonomik ve kültürel düzlemler içinde coğrafyanın etkisinin giderek azaldığı ve bireylerin bunun daha çok bilincinde oldukları bir süreçtir. Sermayenin duyarlılığının arttığını ve tüketimin küresel düzeyde

gerçekleştiğini söylemektedir. Bu bağlamda Waters küreselleşmenin itici gücü olarak kapitalizm ve ulus devlet krizini göstermekte ve küreselleşmeyi katmanlı ve farklı olguların ilişkileri altında gerçekleşen bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu süreçte mekanın ve genel olarak ulus devletin referansları değişmektedir. Sermayenin kapitalizmin etkisi altında üretimi ve tüketimi küresel düzeyde gerçekleştirilmesi ve iletişim araçlarının gelişimi mekanın etkisini azaltmaktadır.

Zaman ve mekan değişimi kavramını Harvey'in (Harvey, 1989) küreselleşme söylevi tartışmaktadır. Harvey'in dünya haritalarında küçülme ile şemalaştırdığı küreselleşme süreci uluslar arası telekomünikasyon şirketlerinden birinin reklamında da yansımaları bulmaktadır : *"Bundan sonra orası olmayacak çünkü hepimiz burada olacağız."* Harvey küreselleşmeyi zaman ve mekan sıkışması olgusuyla tanımlamaktadır. Tüm mekansal sınırların yıkılması, mekanın zaman içinde yok edilmesi anlamını taşımaktadır.

Zaman ve mekan değişimi ve erişim kavramlarına Robins'in (Robins,1997, s:76) küreselleşme söylemi açıklık getirmektedir. Robins'e göre küreselleşme, zaman ve mekan ufuklarının sıkıştırılmasını, anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın yaratılmasını ifade eder. Küresel uzam bir akışlar uzamıdır, elektronik bir uzamdır, merkezi yoktur, sınırların ve cephelerin nüfuz edilebilir olduğu bir uzamdır. Bu küresel alanda ekonomiler ve kültürler birbirleriyle her bir 'öteki' ile (artık sadece orada değil aynı zamanda içeride olan bir 'öteki') yoğun ve doğrudan bir ilişki içinde fırlatılıp atılırlar. Bu noktada gerçek dünyaya ait temel tanımların anlamlarının değiştiğini, daha iç içe geçmiş yapıların ve erişimin ön plana çıktığını görüyoruz. Robins de Harvey'in zaman ve mekan sıkışması teorisini temel alarak küreselleşmenin, sermayenin etkisiyle medya ve iletişim teknolojilerinin kontrolü altında geliştiğini vurgulamaktadır : "Evrensel kültürün yeni tüccarları sınırları olmayan bir dünya arzu etmektedirler.

3.3. KAVRAMIN ANLAMI

Küreselleşmenin birincil tanımı finans kapitalin dünya egemenliği ve bu egemenliğin harekete geçirdiği bütün mekanizmaları kapsayan bazen Batı dünyasının bir fesadı (conspiracy) olarak da düşünülen, ve ekonomik bağlamda bir öğütlenmedir. Bundan esinlenerek kurulmağa çalışılan ve güçlü ekonomilerin iştahını kabartan olgu ise tek bir dünya hayalidir. Bu hayalin gerçekleşmesinin olanaksız olduğunu anlamak için, zengin ülkelerin bütün dünya eğitimini sağlayacak büyüklükte bir parayı kozmetik için harcadıklarını, yada Kuzey ile Güney arasındaki ekonomik farkın giderek arttığını anımsamak yeter. 2050 yılına kadar katlanacak bir dünya nüfusu perspektifinde bugün konuştuğumuz nazik kültür sorunları ayıp sayılmaya başlanabilir. İnsanlar başka gelişme yolları bulamayıp direksiyonu “*financier*” denilen para molekülü beyinlere bırakınca, geleceğin bugünden daha parlak olması için hiçbir neden düşünülemez. Kuşkusuz önümüzdeki yüzyılda yaşayacak kuşaklar için söz konusu olmayacak, daha doğrusu insanların büyük çoğunluğunun finans kapital tarafından sömürsü olarak tezahür edecek bu bütünleşmiş ekonominin bir araya getireceği bir insanlık hayali üzerine bir mimari söylem kurmak akli başında olan birisinin heves edeceği bir soruna benzemiyor. Fakat bu söylemin etkili olduğu yadsınamaz. Çünkü finans kapital medyayı da elinde tutuyor.

Küreselleşmeyle gelen sözde bütünleşme beraberinde tepki olarak parçalanmaları getirmiştir. “Çoğu zamanda bu tepki bu acımasız süreç de varolabilme çabasının bir sonucudur. Toplum, ekonomik yönden bölünmeye devam ettiğinden, güvensiz hale gelen insanlar politik huzuru, sınırlama ve bölünmeler de arıyorlar.. Köken bilinci her yerde güçleniyor. Birçok bölgede, şiddete yönelik milliyetçiliğe ve bölgesel ırkçılığa dönüş, tehdit oluşturuyor... 19.yy ve 20.yy.ın başlangıcındaki geleneksel savaşlara karşılık, artık savaşların birçoğu devletler arasında değil, bizzat devletlerin içinde sürdürülüyor.” (Martin, 1996, s:125).

Nüfus artışının %95’ i, yeryüzünün yoksul bölgelerinde toplandığından, artık yeni savaşlar olacak mı diye sorulmayacak, savaşların ne tür olacağı ve kimin kime karşı savaşıacağı sorulacak, 22 Arap devletinden 17’ si, ekonomide verimin düşmekte olduğunu bildirdiler, öbür taraftan bu ülkelerin bir çoğunda nüfus, önümüzdeki yirmi yıl içinde ikiye katlanacak. Orta Asya, Etiyopya, Mısır, Suudi Arabistan gibi farklı bölgelerde su azalacak. Böyle bir ortamda kaplan, ”İslam, savaşçı yönüyle ezilmişler için cazip hale gelecek. Bu din, en hızlı yayılan ve savaşa hazır olan tek din diye, bir

sonuca varıyor. Ayrılkçılar ve fanatik dinciler, Fas'tan Cezayir'e, Hindistan'dan Endonezya'ya kadar büyük rağbet görüyorlar. (Martin, 1996, s:126).

Global kültürün bütünleştirici gücü yadsınamaz. Ancak sağladığı bütünleşme sadece toplumların üst tabakaları arasında. Geriye kalan kısımda ise artan gerginlikte birlikte çözölme ve parçalanmalar yaşıyor: "Çinli köylüler yoksul yaşamlarından bıktılar. Çok değil yirmi yıl önce, devlet tarafından denetlenen radyodan, kendilerine göre daha iyi konumda olan kentliler hakkında hiçbir şey öğrenmiyorlardı. Bundan haberdar olup kentte göçmek isteklerinde de, sıkı kontrol altında tutulan il sınırları boyunca polis tarafından derhal durduruluyorlardı. Oysa şimdi, komünist partinin ve komşu komitelerin her türlü gözetiminden uzak, kentlerin kenar mahallelerinde sığınacak bir yer arayışı içinde gözden kaybolan bu insanlar, köklerinden kopanların ordusuna katılıyorlar. (Martin, 1996, s:126).

Robins'e göre; gerçekte küreselleşme yeniden yer seçimine ait yeni dinamiklere eşlik eder. Küreselleşme, küresel mekan ile yerel mekan arasındaki yeni ve karmakarışık ilişkilere, yeni bir küresel – yerel bağın kotarılmasına yöneliktir. Küreselleşme bir yapboz bulmacanın parçalarını birleştirmek gibidir; yeni bir küresel sistem görüntüsüne yerellikler çokluğunu sokma sorunudur. (Urry, 1991 s:153).

Küreselleşmenin hem toplumsal, hem ekonomik hem de teknolojik boyutları görsel kültürün yaratılmasını sağlamıştır. Dünya görsel olarak dev bir devinim alanı olarak özel yaşam mekanlarına girmiştir. Görsel deneyimler günümüzde mekanla kurduğumuz bedensel deneyimin önüne geçmiştir. Bu durum yeni zaman ve mekan anlayışımızın belirleyicisidir. Mekan duyumunun oluşmasına yönelik uzaklık, yakınlık, tanıdıklık gibi kavramlar yok olur. Teknolojik zaman ve mekan kavramı duyularla algılanabilir olanın yerini alır.

Küresel ve yerel süreçlerin karşılıklı bağlantıları karmaşıktır. Küreselleşmenin karşıtı yerellik değildir. Bu ilişki hem her ikisinin de yan yana gelmesi hem de küresel bir sisteme yerelliklerin çoklu yapısının sokulması işlemidir. Mekansal açıdan bu durum şu anlama gelmektedir; büyük sermayenin mekanı ile küçük sermayenin mekanının oluşma mantığı aynıdır. Aralarındaki fark sadece ölçek farkıdır. Bir başka ifadeyle küçük sermayenin mekan üzerindeki belirleyiciliği önemlidir. Yalnızca büyük yatırımlar çerçevesinde kentsel ve mekansal değışim ve dönüşümü gözlemek yetersiz kalmaktadır.

Küreselleşme süreci ile birlikte sosyal yaşamda, ulus-devlet kavramında, yerellik kavramında ve genel olarak kentlerin yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. Küreselleşme olgusunun etkisi ile gelişen teknoloji yeni iletişim araçlarının ortaya çıkmasına ve beraberinde kamusal alanın değişimine yol açmıştır. Bununla beraber, bu süreçte en temel öğenin, sermayenin dolaşım döngüsünün tek tek ülkeler düzeyinde değil de küresel düzeyde gerçekleşmesi olduğunu görmekteyiz. Böylece küresel düzeyde ekonomik sistemler de değişime uğramaya başlamıştır. Yani küreselleşmenin katalizörünün finans kapitalin harekete geçirdiği mekanizmalar olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, kültürel düzlemde ortaya çıkan değişimlerin sürece etkisinin göz ardı edilemeyeceği de bir gerçektir.

Küreselleşme ile ilgili farklı yaklaşımlar sürecin yaşamın tüm alanlarını etkilediğini ve çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Küreselleşme karşımıza bir ilişkiler ağı çıkartmaktadır. Finans kapitalin tek tek ülkeler düzeyinden tüm dünya üzerinde hareket kabiliyetinin artması ve bu hareketi sağlamak için geliştirilen araçlar ekonomik yapıyla beraber diğer alanları da etkilemiştir. Özellikle ulus-devlet tanımı tartışılmaktadır. Mekan (coğrafya) hala çok önemli olmakla beraber iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler farklı bir kamusal yapılanma oluşturmaktadır. Bu yapı içinde farklı kültürler (öteki) arası karşılaşmaların ve etkileşimin artması, post-kolonyal söylemin farklılıkları vurgulayan özelliği ile , küreselleşmenin kültürü ve yerelliği homojenleştirici yanını ön plana çıkartmaktadır.

Temelde küreselleşme ile birlikte yaşama dair tüm referanslarda kaymalar ve değişimler yaşanmaktadır. Üretim, tüketim, ideolojiler, değerler, iletişim biçimleri ve tüm bu fonksiyonların gerçekleştirildiği bir yapı olarak kentlerde de küreselleşmenin etkisi ile olumlu ve olumsuz anlamda değişimler yaşanmaktadır.

3.4. BİR KÜLTÜR SÜRECİ OLARAK “KÜRESELLEŞME”

Kapitalizmin özünü üretim biçiminde arayan Marx, kapitalizmi sadece Pazar için bir üretim biçimi değil, işgücünün bizzat meta durumuna geldiği ve herhangi bir değişim aracı gibi pazarda alınıp satıldığı bir sistem olarak tanımlamaktadır (Dobb, 1992).

Beacher ise, kapitalizmin diğer sistemlerden ayrılan en özgün yanının “etkinliği” olduğunu belirterek; üretim, dolaşım ve tüketimdeki kitlesel artışla nitelendirilebilecek, ilk sistem olarak tanımlanmaktadır. (Beacher, 1994, s:32).

Bu tanımlamalar ışığında kapitalizm olgusu, siyasal-ekonomik, kültürel, ideolojik temeller üzerine oturtulmuş toplumsal bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. (Wallerstein, 1983).

- **Siyasi ve ekonomik temel** : En yüce değer olarak “yaşam değerini” yükseltmeyi kabul eden bir sistemde ekonomik durağanlık, çatışmaların sertleşmesini simgeleyecektir. Çünkü bu durumda, bir grubun payını artırabilmesi, ancak bir diğerinin aleyhine olarak gerçekleşecektir. Bu durumda siyasal iktidar uyumu devam ettirebilmek için bütün olanakları ile “ekonomik büyümeyi” teşvik etmek durumu ile karşı karşıya olacaktır.
- **Kültürel temel** : Değişim olgusunun bir “değer” haline gelmesi ile nesnelere, malların, kurumların ve fikirlerin aşınmaları durmadan hızlanmış ve bu durum bir gelişme olarak algılanmıştır.
- **İdeolojik temel** : Siyasetsiz bir toplumun inşası ve bolluk toplumu efsanesinin esası üzerine oturtulmuştur (Foster, Taylor, Mouzells vd. 1984; Barber, 1991; Beacher, 1994).

Sonuç olarak kapitalizm olgusunu, aşağıda sıralandığı gibi karakterize etmek mümkün olacaktır.

1. Kapitalizm kendine özgü karakteri ile ayrıcalıklı bir ekonomik etkinlik arayışıdır (Beacher, 1994, s:36). Wallerstein’in de ifade ettiği gibi kapitalizmin kendisinden önceki sistemi yerle bir etmesindeki (“katı olan her şey buharlaşır”) belirleyici öge, kapitalizmin bir sistem olarak, sonsuz birikim/sermaye birikimi üzerine temellenen bir sistem olmasından kaynaklanmaktadır. (Ercan, 1996). Bir başka deyişle süreç içinde sürekli

kendini yenileyen, değişen koşullara adapte olan bir sistem olması ile varlığını sürdürmektedir.

2. Ekonomik etkinliğin maksimize edilmesinin birinci koşulu, sivil toplumun devlet karşısında özgürleşmesidir. (Beacher, 1994, s:48). Bu sistemde devlet, ekonomik sisteme müdahale etmek yerine, sistemin devamlılığını sürdürmesi için gerekli koşulları hazırlayan düzenleyici bir kurum olarak devreye girmektedir.
3. Bütün bunların sonuç verebilmesi için değer sisteminin dinsel, askeri ve siyasal değerler aleyhine değişmesi ve ihtiyaçların serbestleşmesi gerekmektedir. (Beacher, 1994, s:49).
4. Sistemin iç dinamikleri gereği “denge – kriz – yeni denge” arayışı içinde sürekli devinim gösteren bir yapı sergilemektedir. (Bozkurt, 1995).
5. tarihsel kapitalizmin motoru, teknolojik değişimdir. (Wallerstein, 1983, s:123).

Tarih sahnesine çıktığı andan itibaren yalnızca bir birikim rejimi olmanın ötesinde, bir yaşam anlayışı olduğu ölçüde, sosyal, ideolojik, kültürel boyut içeren kapitalizm; tarihsel süreç içerisinde zaman zaman yükselen, zaman zaman düşen trendler içine girmiştir. Pek çok düşünür, kriz dönemi olarak ifade edilen bu süreçleri, kapitalizmin iç dinamiklerinin bir sonucu olduğu ve kaçınılmaz olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu sistemin varlığını sürdürebilmesi sürekli olarak bunalımların (kriz dönemleri) geçerek kendini yeniden üretebilmesine temellendirilmektedir. (Şaylan, 1995 s:126).

Kapitalist gelişim evrelerinde yer alan “kırılma noktalarını” aşağıda ki gibi sıralamak mümkündür.

15 – 18. yy arasında ticari sermaye birikiminin egemen olduğu, (kimilerine göre kapitalizm öncesi yada kapitalizm olarak tanımlanan) ve buna bağlı olarak “merkantalist” ekonomik politikaların yönlendirdiği dönemde; karların azalması, beraberinde “kriz” dönemini getirmiştir. 18. yy sonu, 19. yy başı olarak tanımlanan dönemde gerçekleştirilen pek çok teknolojik yenilik, kriz dönemi ortadan kaldırılmış ve kapitalizmi çok daha etkin ve yaygın bir sistem olarak dünya yüzeyine taşımıştır.

Bu dönem “**birinci kırılma noktası**” (sanayi devrimi) olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kapitalizmin; kriz-teknolojik yenilik-yeniden yapılanma döngüsü içine girerek, kendini yeniden ürettiğini söylemek mümkündür. Bu mantık dizgesi içerisinde İkinci Dünya savaşı sonrasındaki kapitalizm olgusunu; 1945’den 1973 petrol krizine kadar olan ve “ikinci kırılma noktası” olarak adlandırılan dönem ve 1973’ den günümüze kadar olan bilişim alanında geliştirilen yenilikler ile üst üste çakıştırılan “**üçüncü kırılma noktası**” bilgi/bilişim/enformasyon devrimi olarak ele almak mümkündür.

Toffler bu dönüşüm olgusunu, kapitalist gelişim sürecinin ötesine taşıyarak tarihe mal etmektedir. Ona göre tarihte üç evre (dalga) vardır ve her biri bir devrim ile karakterize edilmektedir.

- I. Dalga : M.Ö. 8000 – M.S. 1650-1750 arasında tarım devrimi ile karakterize edilen dönemdir.
- II. Dalga : Sanayi devrimi ile karakterize edilen dönem olup, 19 yy.dan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar süren yoğun endüstrileşme ile ifade edilmektedir.
- III. Dalga : İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar, son 10-15 yıl içinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilişim ve enformasyon alanındaki devrim ile karakterize edilen dönem, bilgiye dayalı hizmetler sektöründeki gelişmeler ile dikkati çekmektedir.

Halal ise, bu gelişim ve dönüşüm olgusunu teknolojik düzeyler ile açıklanmaktadır.

1. Tarımsal ve fiziki donanımı tanımlayan “aşağı düzey” teknolojiler,
2. Kısaca “high-tech” denilen “yüksek düzey” teknolojiler,
 - 2.1. Sosyal sistemlerin işlevini geliştirmeye ve hizmet sunmaya yönelik olan “sosyal teknoloji
 - 2.2. Eğitim, iletişim, bilimsel araştırmaya zemin hazırlayan “enformasyon teknolojisi”, Halal her bir teknolojinin kendine özgü bir toplumsal örgütlenme modelini yarattığı düşünerek, toplumsal tarihi de dört teknolojik modele karşılık gelen, 4 aşamada sınıflamıştır. (Belek, 1997).

1. Tarımsal Toplum	→	Tarımsal Teknoloji
2. Endüstriyel Toplum	→	Fiziksel Teknoloji
1. Hizmet Toplumu	→	Sosyal Teknoloji
1. Bilgi Toplumu	→	Enformasyon Teknolojisi

(Belek, 1997).

Tüm bu saptamalardaki ortak nokta ikinci dünya savaşı sonrasında sanayi devrimiyle ortaya çıkan 2. kırılma noktası ile, enformasyon alanındaki devrim ile ortaya çıkan 3. kırılma noktasıdır. Bu yeniden yapılanma dönemleri başta “fordizm” ve “post-fordizm” olmak üzere eski-yeni, düzenli-düzensiz, endüstriyel-post endüstriyel v.b. pek çok kavram ile ifade edilmiştir.

3.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GELİŞEN DİNAMİKLER VE PARADOKSLAR

Küreselleşme sürecini ve küreselleşmenin yaşamı ne ölçüde etkilediğini tanımlamak için onun temel kurgusunu oluşturan dinamikleri anlamak gereklidir. Bunun için de küreselleşmeyi kapitalizmin sürekliliği içinde değerlendirip; tüketimin, iletişim ve bilişim araçlarının gelişimine neden olan teknolojinin ve medyanın belirleyiciliğini ve ulus-devlet kavramının geçirdiği değişimi küreselleşmenin dinamikleri olarak niteleyebiliriz.

Bu noktada küreselleşmenin hedefi bireyleri tüketime sevk edecek araçları ve mekanları oluşturmaktadır. Özellikle küreselleşen kentler tüketim eyleminin merkezleri haline gelmişlerdir. Alışveriş merkezleri, siber alışveriş merkezleri, fast food lokantaları, konulu parklar, sinemalar her geçen gün hayatımızda daha çok yer edinmeye başlamışlardır. Bu bağlamda tüketim araçları, mal ve hizmetlerle ilgili daha geniş bir olgular kümesinin parçasıdırlar. Üretim, dağıtım, reklam, pazarlama, satış, bireysel beğeni, stil, moda bu alanda yer alır.

‘Tüketim katedralleri’ olarak tanımlanan yeni tüketim mekanları, sürekli daha fazla tüketiciyi kendilerine çekmek için büyü, fantastik, sihirli ortamlar yaratırlar. Moskova’daki Mc Donald’s restoranının açılışında bir işçi ‘Sanki Chartres Katedrali’ ydi orası, kutsal bir haz yaşama yeri’ demiştir. (Ritzer, 1989, s26). Bu tanım, aslında

'tüketim katedrali' benzetmesine karşılık gelmektedir. Alışveriş merkezlerinin iç mekan tasarımları da bu benzetmeye uymaktadır. Alışveriş mekanları genelde 'atriumlara', simetrik ve merkezi formlara sahiptirler ve bu mekanlarda doğayla bağlantı kurulmaya çalışılır. Böylece bu uygulamalarla tüketiciye, katedralin sunduğu 'topluluğa dahil olma duygusunun' verilmesi de amaçlanmaktadır.

Teknolojik gelişme ve boş zamanların artması tüketimin de artmasına yol açmaktadır. Kentler, mimari olarak, belli bir prototipten geliştirilmiş birbirinin aynı alışveriş merkezleri, lokanta zincirleri ve bunlara daha hızlı ulaşmayı sağlayan otomobiller ve otoyollarla tüm dünya üzerinde birbirlerine benzemektedirler. Yani kentleri tanımlayan öğelerin (kültürel,coğrafi) yerini küreselleşmenin ikonları almaktadır. Bu bağlamda 'hiper tüketim' döneminde sadece alışveriş merkezleri değil; müzeler, parklar, stadyumlar, havaalanları da içlerindeki mağaza, lokanta gibi yapılarla birer tüketim yapısı haline gelmektedir.

Teknoloji, tüketimi kolaylaştırmak ve yaygınlaştırmak için yeni araçlar tasarlamaktadır. Örneğin, sanal alışveriş siteleri, kredi kartları ve ATM makineleri tüketimi kolaylaştıran ve daha konforlu hale getiren mekanizmalardır. Tüm bu araçlar kentin anlamında ve yapısında kaymalar ve dönüşümler yaşanmasına neden olmaktadır. Kentin yeni yapılanışında tüm bu unsurları birbirine bağlayan fiberoptik kabloların ağları yer almaktadır.

Küreselleşme ile birlikte özellikle son on yıl içinde yaşamın farklı alanlarında birbirleriyle bağlantılı değişimler yaşanıyor. Örneğin ekonomik yapıların değişimi, sermayenin bütün yerküre üzerinde hızlı sirkülasyonu ve ulus-devlet sınırlarını zorlaması, yerel yapıları ve kültürleri etkiliyor, bu örneğin devamı olarak iletişim araçlarının gelişimi kamusal alanın değişimine yol açıyor, sistemin içinden bakacak olursak bir ülkede yaşanan ekonomik bunalım dünya üzerinde pek çok ülkeyi etkileyebiliyor.

Yani küreselleşme, içinde birçok parametrenin yer aldığı bir ilişkiler ağı kuruluyor. Ancak bu ilişkiler ağı içinde yaşanan bazı gelişmelerin küreselleşmenin söylemi ile çeliştiğini görmekteyiz. Bu çelişkilerden en önemlileri küreselleşmenin sanılanın aksine birleştirmedeği, kutuplara ayırdığı, sürece katılmayanı yalıtıldığı ve emperyalizmin devamı olduğu iddialarıdır.

Bölgeselleşme ve küreselleşme kavram olarak birbirlerine zıt olmalarına rağmen, aynı zamanda birbirlerini doğuran süreçler olduklarını da söyleyebiliriz. 1990'ların başından itibaren politik olarak iki karşıt kutup ve bunun dışında kalmış bir üçüncü dünyadan oluşan üç kutuplu dünya yapısının etkisinin sona erdiği görülmektedir. 1914 yılında sekiz askeri-ekonomik gücün etkinliği söz konusuydu : Avusturya-Macaristan, İngiltere, İtalya, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya ve ABD. Bugün de önemli ekonomi güçlerden oluşan G-7 vardır. Avusturya-Macaristan'ın yerini Kanada almıştır. Rusya ise fakirleşmekle beraber sekizinci güç olarak gözlemci statüsüyle organizasyonda yerini almış durumdadır. Ticaret, yatırım ve finansal hareketler daha çok bu yapı içinde Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika arasında yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla henüz küresel bir ekonomik sistemin bütünüyle yaygınlaştığını söyleyemeyiz. 1990'lı yıllarda dünya ekonomisinin geleceği başta Asya ülkelerinin olmak üzere gelişmekte olan ülke ekonomilerinin dünya ekonomisini sürüklemeleri, Rusya ve Çin'in dünya ekonomisi ile bütünleşmesi ve tüm dünya üzerinde malların sınırlara takılmadan serbestçe dolaşabileceği kurgusu üzerine oturtulmuştu. Ancak Dünya üzerinde kronikleşmiş bazı problemlerin süreklilik göstermesi bu bütünleşme için henüz erken olduğunu göstermektedir. Balkanlarda yaşanan etnik çatışmalar, Kafkaslarda ve Afrika'da binlerce insanın savaşlarda ölmesi, Ortadoğu'da yaşanan problemler, radikal akımların etkisi ve bunların dışında ülkeler arasında gelir dağılımında varolan uçurum, çözülmesi gereken pek çok problemin varlığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra dünya üzerinde hala yoğun bir şekilde etnik sorunların devam etmesi ve ırkçılığın ortadan kalkmaması, küreselleşmenin kültürel boyutuyla ilgili büyük bir ikilem oluşturmaktadır.

Küreselleşme sürecinde tartışılan diğer bir nokta da emperyalizm kavramıdır. Küreselleşmenin bu anlamda , kavram olarak yeni olmasına rağmen içerik olarak eski olduğu, terimin değişmesinin ideolojik bir anlam içerdiği ve bunun da emperyalizm olgusuna saygınlık kazandırmak olduğu vurgulanmaktadır. (Boratav,1997, s:32). Bu iddia, daha çok kapitalizmin süreklilik içinde geliştiği ve küreselleşmenin de bu süreç içinde değerlendirilebileceği, dolayısıyla yaşanan sürecin içerik olarak fazla değişmemiş bir ideolojinin yeni görüntüsü olduğunu vurgulamaktadır. Gerçek anlamda bütünleşmiş bir dünya ticaret sisteminin altyapısının 19.yy' ın ikinci yarısında oluştuğunu görüyoruz. Denizaltı telgraf kablolarının 1860'lardan beri kıtalararası piyasaları birbirine bağladığı görülmektedir.

Yalnız, dünya üzerindeki güç dengelerinde 20. yy'ın başından itibaren zamanın hegemonik gücü İngiltere'nin gerilediği ve Japonya, ABD, Almanya'nın ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu tanıma göre içinde bulunduğumuz dönemde küreselleşmenin emperyalizmin yeni modeli olduğuna dair söylemin en önemli dayanağı ABD' nin gerek kültür gerekse de askeri ve ekonomik açıdan dünya üzerinde etkisinin giderek artmasıdır. İletişim ve bilişim alanındaki gelişmeler özellikle ABD kültürünün ve yaşam biçiminin empoze edilmesinin daha hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleşmesine yol açmaktadır. Bu araçların propaganda amaçlı kullanımları da oldukça yaygındır. (her türlü tarihsel gerçekliği yeniden kurgulama özelliğine sahiptirler) . Yani teknolojinin ve bu teknolojiler içinde medyanın etkisi önemlidir. Bu süreçte sermayenin, özellikle de Amerikan tabanlı uygulamaları göz önünde bulunduran uluslar-ötesi şirketlerin yer aldığı tartışılmaktadır. “Yirmi beş yıl önce ABD medya ürünleri bütün dünyayı istila etmişti. Bugün, popüler Amerikan kültür ihracatında herhangi bir azalma yoktur. Değişen, üreticilerin devasa, bütünleşik kültür kombinaları haline gelmiş olmalarıdır ve bunlar küresel bir piyasaya tam bir kültür ortamı sağlamaktadır. Amerikan kültür tarzları ve teknikleri uluslar-ötesi hale gelmiştir” (Morley ve Robins, 1997, s.294) .

4. BÖLÜM – MEKAN KAVRAMI

4.1. ETİMOLOJİK AÇINIM

Mekanın sözlük karşılığı; 'boşluk, yer' dir. Tasavvuftaki anlamı ise; 'oluş eyleminin gerçekleştiği yer, varlıkların görünüş alanı'dır. (Türkçe sözlük,1974).

Çevrenin ilk anda algılanan çok boyutlu görümüne "mekan" denilebilir. (Karabey, 1980, s.25). Mekanın ilk tanımını yapan Aristoteles'e göre ise mekan; "Tüm yön ve özellikleri içeren yerlerden oluşan dinamik bir alandır". (Partorekes, 1992,s:36).

American Herigate sözlüğü mekanı, "günlük deneyimin üç boyutlu alanı içinde belirli bir geometrik durumu sağlayan bir dizi eleman; belirli sınırlar içinde hacmin alanı" olarak tanımlamaktadır.

Dr. Kuban, mimarinin, içinde yaşayan ve insanı doğal çevreden ayıran bir özel boşluğun ortaya çıkması ile başladığını, "mekan" diye adlandırılan bu özel boşluğun ise mimariyi diğer yapı eylemlerinden ayırdığını ifade etmiştir. (Kuban, 1990, s.15).

Wright' a göre; insan ve mekan çok yakın ilişki içindedir. Wright şöyle demektedir; "İç mekan, binanın ruhu olan kendisidir. İçinde yaşadığımız oda veya salon bu mekanın bir parçasıdır, ona aittir, onunla beraberdir, ondan doğmadır. İçinde yaşanan mekan bir bütün olarak bu şekilde düşünüldüğü zamandır ki, bu mekan mimarinin ta kendisidir denilebilir." (Bozkurt, 1962,s.7).

İnsan içinde yaşadığı boşluğu tanımlanabilir kılar. İnsanın boşluğu tanımlayıp biçimlendirmesi mümkün olabileceği gibi, bunun tam tersi, yani mekanın insanın yaşantısını biçimlendirmesi de mümkündür. İnsan aktiviteleri bu boşluk içinde gerçekleşir. Biz mekanın fonksiyonel olması, insan yaşantısını kolaylaştırabileceği gibi tam tersi de mümkündür. Mekan, insanın içinde yaşadığı bir "yaşamsal çevre"dir. N. Eldem; '*yaşamsal çevre*' yi şöyle tanımlamıştır; "Yaşamsal çevre, birbirine takılı irili ufaklı, doğal ve yapay boşluklardan oluşan süngersi bir kurgudur. Odadan sokağa, meydana stadyuma, şehirlerarası alanlara uzanan..." (Eldem, 1991, s.102).

İnsanın boşluğu tanımlayabilmesi, çeşitli sınırlar yardımıyla mümkün olabilir. Scott, mekanı "boşlukların sınırlandırdığı yer" olarak tanımlamış ve mekanın mimarlıkta malzeme olarak kullanıldığını eklemiştir. (Zevi, 1990, s.83).

Boşluk, algılanan değerler doğrultusunda bakış açılarının üst üste örtüşmesinden dolayı tanımlanarak, yeri yani mekanı oluşturmaktadır. Aynı yerde ve aynı zamanda birden fazla mekan tanımlanmaktadır. Bunları tanımlayan üç ana başlıktan başlayabiliriz. Birincisi başta insan olmak üzere tüm canlıların diğerlerine bağımlı olmadan kendi benlikleri ile var oldukları dünya yaşamı, ikincisi iletişim yolu ile paylaşılan algı mekanlarına zincirleme bağlı olan sıfır başlangıç noktası mekanlarıdır.

Tarihsel sürekliliğin sağlanmasında mimarlığın özel bir yeri vardır; mimarlıkta sürekliliği doğuran kavram ise mekandır. Özer'e göre geçmişin gerçek anlamda devamı, ancak mekan duygusundaki sürekliliğin devamı ile sağlanır. (Özer, 1982, s.60).

Resim.1 – Kuveyt’ de “çadır taklidi” bir evden görünüş.(Arredamento Mim.s:2003-05)

Leibniz; mekanı cisimlerin herhangi bir durumu olarak değil, onların birbirlerini izlemelerine olanak veren durumlar dizini tanımlarken, Kant için mekan, insan kafasının temel önsel (a priori) yaratımlarından birisidir. maddeden farklı ve ondan bağımsızdır, deney dışı sezidir, dış uyumun biçimidir. (Hançerlioğlu , 1987, s.217-218).

Mekan, mimarlığın bütününe ilişkin bir olgudur. Mekanı yakalayabilmek ve görmesini bilmek, yapıyı kavramanın ve anlamının başlıca yoludur. Ritm, oran,

denge gibi sözcükler, mimarlığı tanımlayan mekanda yerine oturtulmadıkça, anlaşılabilir kavramlar olarak kalacaklardır. Mimarlığın esası, düzlemsel gösterimde mekansal serbestliğin sınırlarını değil, duvarlar arası oluşturulan mekanın kendisini değerlendirmektedir. (Zevi, 1990, s.17). Lao Tzu' nun Taote King kitabında MÖ 6.yy mekanı tanımlarken “Bir yapının gerçeği, döşeme ve duvarlarından değil, duvarlar arası oluşturulan mekanın kendisini değerlendirmektir” demektedir. (Kuban, 1992, s.15).

Mekan aynı zamanda, bir mimari ürünün dördüncü boyutudur. Bir yapıyı sadece üç boyutlu bir kütle olmaktan çıkaran özellik, bir mekana sahip olmasından kaynaklanır. Yapı onun sayesinde en, boy ve yüksekliğin ötesinde bireyin devingenliğinden kaynaklanan anlık yaşantılarla edinilen bir mekan boyutu kazanır. Mekan boyutunun kişinin devingenliğinden ötürü, sayısız yaşantılar yaratabilme niteliği mimarlıkta ‘n’ inci boyuttan bahsedebilmeyi olanaklı kılar. Zevi’ye göre; mimari mekan, hareketsiz duran bir olgu yerine, zaman ve mekan içinde yaşantılar dizisi veren dinamik bir gerçektir. (Zevi, 1993). Eylem mekanı ile Euklides mekanın bileşiminden oluşan bir kavram sunan Zevi’ye göre; mekan sanatı mimarlığın kendisidir. (Zevi, 1990, Norberg-Schulz, 1972, s.12).

Mimarlık teorisi ve grameri oluşturulmak üzere yapılan mekan analizleri iki grupta ele alınırlar. İlk grupta “Euklides Mekanı” temel alınıp üç boyutlu geometriye ağırlık verilirken, diğer grupta gözlem-algılama psikolojisini temel alan bir mekan teorisi gelişmiştir. (Norberg-Schulz, 1972, s.12-13).

Çeşitli mekan sınıflamalarını derleyen Norberg-Schulz “pragmatik, algısal, varoluşsal, bilişsel ve soyut” olmak üzere beşli bir mekan sınıflamasını öne sürer.

- 1. Pragmatik (Pragmatic) Mekan :** Wheatley’in “fiziksel eylem alanı” olarak adlandırdığı pragmatik mekan kişiyi doğayla bütünleştirip onu doğal organik çevresine sokarak davranışlarını belirler. Bu mekan türüne, göl kenarına yapılan bir yürüyüşü örnek olarak verebiliriz.
- 2. Algısal (Perceptual) Mekan :** Kişiye insan olarak belirleme açısından kimlik kazandıran algısal mekan, Wheatley’e göre her ne kadar anlamlı bütünler oluşturmak için bağlansa bile sürekli değişim gösterir. Bu bağlamda deneyim ve

özel eylemlerin yoğunluğu algının doğruluğunu artırır. Buna örnek olarak bir turistin Taksim meydanını anlık algılamasını verebiliriz.

3. Varoluş (Existential) Mekanı : Kişinin kültürel ve sosyal bir bütünün parçası olması sağlayan varoluş mekan insanda anlamlı nesnelere arasındaki üç boyutlu ilişki sistemi olan imajı kalıcı biçimde oluşturur. Varoluş mekanı, insanın her an içinde yaşadığı, etkinliklerde bulunduğu, çevresiyle iletişim sağladığı ve bu iletişimin etkisiyle de her an yenilenen, biçimlenen mekandır. Mekan ne yalnız dış bir obje, ne de bir iç yaşantı deyimidir. İnsan ve mekan ayrı değildir ve birbirlerinden ayrılamazlar. Kişinin çevreyle etkileşimi sonucu oluşan varoluş mekanı insanın dünyadaki varlığının simgesidir. Varoluşsal mekan, hatıralarıyla bizde yer etmiş mekandır.

Çeşitli seviyelerde incelenebilen varoluş mekanı, insanla çevresi arasındaki temel ilişki ve işbirliğini içerir. Mekan, insana varolduğunu hissettirecek araçlarla örtülüyse kişinin varlığının dayanağını oluşturur ve o kişi o özel yere, Heidegger'in deyişiyle yerleşir, oturur. (Norberg-Schulz, 1972, s.27).

Sürekli hareket halinde olan bireyin kaybolmuşluk hissinden söz edilebilir. Ait oluş sürecinin anlam kazanması, kimliklenmenin pekiştirilmesi için bu kaybolmuşluk hissini giderilmesi ve kişinin kendini güvende hissetmesi gerekir. Kişi nereden gelip nereye gittiğini bilirse huzursuzluğu yener. Varolmanın anlamını kavramada en büyük etken yönlenmedir. Dışarıda sürekli hareket halindeki kişi her şeyin dışında yürür; keşfeder, yüzeylerin diğer tarafına geçmek ister. (Zevi, 1990, s.63). Meiss, "kozmetik, bölgesel (territorial) ve zamansal (temporal) yönlenme olmazsa yoğun bir sıkıntı ve kaos yaşayacağını vurgular ve geçmişten beri tüm kültürlerin mekan ve zamandaki yönlenmeleri için ilk örneklerden yararlandığını belirtir. Bu temel mimarlık biçimleri kişinin rehberi olurlar; yollar, yerler, hareketler ve tekrarlanan davranışlar belli bir karmaşıklık duygusu verip bireyin "nerede" ve "ne zaman" olduğunu bilmesine yardımcı olurlar. Aslında ilk örneklerin varlığı kadar okunabilirlikleri de yönlenmede önemli rol oynar. (Meiss, 1992, s.154-156).

Varoluş mekanını kent ölçeğinde ele alan Norberg-Schulz, insan eylemlerinin, homojen ve aynı karakterde olmadığını savunur ve bunları soyuttan somuta geçen bir yelpazede sunar. Varoluş mekanının elemanlarını merkez/yer, yön/yol (süreklilik) ve alan/bölge (sınır) olarak belirler. Merkez/yer, insanın

varlığını somutlaştıran, yönlendirmesine yardımcı olan önemli bir referans noktasıdır. (Norberg-Schulz, 1972, s.9).

- 4. Bilişsel (Cognitive) Mekan :** Kişinin mekan hakkında düşünebileceğini gösteren bilişsel mekan, yapıların düzeni ve kurgulanabilmeleri için iskelet oluştururken insanın zihinsel resmini yaratır. Bilişsel mekanı birden fazla duyumumuzla algılarız ve bu algıların tümü aklımızdaki esas mekanı oluşturur. İstanbul'da yaşayan biri olarak Taksim Meydanı'nı dört mevsim boyunca farklı bir şekilde algılarız ve meydan hakkında, mekanı anlık algısına göre değerlendiren bir turiste göre daha fazla bilgiye sahibizdir.
- 5. Soyut (Abstract) Mekan :** Mekansal varolmanın diğer seviyeleri hakkında genelleme olanağı sağlayan akılcı ilişkileri sunan soyut mekan, mekanı anlamak için gerekli araçları belirler, sembolleri oluşturur. Bu tip mekan, dört duvarla tanımlanmış, geometrik mekandır. Mekanın kendi hariç her şeyden bağımsız halidir. Örneğin, doğada hiçbir form tam olarak yuvarlak olmadığı halde biz genelleme yaparak yuvarlak olduğunu söyleriz. (Noberg-Schulz 1972, s.11).

Giedion; mekan sorununu Modern Mimarlığın gelişiminin en önemli elemanı hatta merkezi görüp, mimarlık tarihini mekan kavramlarının birbiri ardına sıralanışı olarak sunar. Tanımladığı üç farklı mekan kavramından ilki özellikle Mısır ve Yunan yerleşimlerinde görülen mekanların birbiriyle ilişki ve geçişimlerine dayalı bir anlayışı sergilerken ikinci kavram tam tersine Pantheon Tapınağındaki gibi iç bağlamında ele alınır. Giedion'un üçlü mekan sınıflaması, Euklides mekanındaki birimlerin mekanik kombinasyonlarını geride bırakır ve insanın dünya imajının gelişimine bağlı olan nitelik farklılıklarını tanımlamaya niyetlenir. Her ne kadar varoluş mekanı-insan varlığı ikilisine yaklaşılsa da düşüncesini felsefi olarak netleştirememektedir. (Noberg-Schulz, 1972, s.12).

Mekanın tarihini sadece Modernizm'in gelişimine oluşturduğu temel bağlamında ele alan Giedion'un tersine Manfredo Tafuri, çağdaş mekanın çelişkilerini, karmaşıklığı ve süreksizliğini gözardı etmeden ortaya koymaktadır. Kendisinin içinde yer aldığı 'Team 10' grubunun Modernist mekana yönelttiği eleştiriler, evrenselliğe karşı kişilik; mekan yerine yer (space-place); zaman yerine durum (time-occasion);

tekil nesnelere varolan mimarlık yerine kentsel ölçekte çalışma kavramlarını önermektedir. (Dostoğlu, 1984, s.18).

Mekanın birkaç farklı açıdan ele alınması, mekanın özelliklerinin kavranmasına yardımcı olacaktır.

- Mekan; tüm eylemlerin yer aldığı bir sahne, araç gereç gibidir
- Mekan; varlıkların birbirlerine göre olan konumlarının kurduğu ilişkiler bütünüdür.
- Mekan; çevrenin yaşanan, algılanan çok boyutlu bir görünümüdür.
- Mekan; davranışların kuvvetli bir biçimde işaretlenmesidir.
- Mekan; yaşamı kapsar ve yaşamdan ayrı düşünülemez. (Çubuk ve diğ., 1978).

Aydınlı' ya göre; algılanan mekan içinde bulunan insan tarafından gözlenen, yaşanan ve algılanan bir mekandır. Yaşanan bir mekan olarak da nitelendirilen algılanan mekan, hem uyarıcının fiziksel özelliklerinin, hem de algılayanın öznel bir işlevidir. Mimari mekan ve insan arasındaki karşılıklı ilişki, bir taraftan kişisel düzenlemeleri, mekanın bünyesi içinde bütünleştirme; diğer taraftan bu düzenlemeleri somut mimari elemanlara dönüştürme çabalarını kapsamaktadır. Mevcut mekanı geliştirmeye yönelik katkılar, özel veya bireysel düzey; sosyal veya toplumsal düzey; nesnel veya bilimsel düzey olmak üzere genel bir sonucu hedef alan üç düzeyde gerçekleştirilmektedir.

4.2. TOPLUM – MEKAN İLİŞKİSİ

Toplumların yaşayabilmesi, kültürel değerlerine sahip çıkmakla mümkündür. Buda kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve korunması ile mümkündür. Geçmiş, gelecek açısından çok önemli verileri içerisinde bulundurur ve tarihin sürekliliği kavramına gerçeklik kazandırır. Kültürel içeriğin oluşması, ancak tarihten gelen, tarihi sürekliliği dünden bugüne, giderekte yarına aktaran öğelerle mümkündür. Böylece, tarihi mirasın toplumun geleceği üzerindeki etkisi de ortaya çıkmaktadır. Toplumsal faaliyetlerin tümünü barındıran olgu da mimariden başka bir şey değildir. O halde geleceğe ait kültürel ortamın hazırlanmasında mimarinin rolü vazgeçilmezdir.

Tarihi çevrenin bir bütün halinde korunması gerektiği düşüncesinin yaygınlık kazanması hiç kuşkusuz çağdaş tarih bilinci sonucu ortaya çıkan tarihin sürekliliği kavramından doğmuştur. Bu süreklilik kavramı ortak bir fiziksel çevreyi belirler. Prof. Doğan Kuban, “tarihin bir dokusu olduğunu, bu dokunun sürekliliğini, zaman içinde bütün kültür katları verileriyle, mekân içinde insan eliyle fiziksel çevreyi oluşturduğunu” belirtmektedir.

Kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılması, ancak ortak bir anlaşma aracı ile mümkündür. Bu anlaşma aracı ise, ortak bir dilin olmasıdır. Bu tür dil olmaksızın bilim düşünülemez. Yalnız bilimde değil, bütün diğer alanlarda kazanılan bilgi, görüş ve düşünceler bir dilin sağladığı anlatım olanaklarından yararlanarak ortaya konur, insanlığın ortak kültürüne mal olur. Kişi, toplumsal değerleri kendi inançlarıymış gibi kabul eder. Bu nedenle kişinin konutu, kültürden kültüre ayrıcalıklar gösterir. Bunlar toplumsal değer yargıları ve toplumsal hayat görüşünün mekâna yansımalarıdır.

Belirli bir bölge yada çevredeki mimari yapıtlar, o çevreye özgü tipolojik özellikler göstererek (Akdeniz mimarisindeki çatısız, beyaz badanalı ev tipleri yada Japon mimarisindeki katlara göre kademelenen, dik çatılı binalar gibi) kültürel sembol oluşturmaktadırlar. Buradaki kültürel sembol kavramı, aslında belirli bir toplumsal yapıyı da ifade etmektedir. Dolayısıyla bu semboller ve tipolojik benzerlikler nedeniyle de toplumun biçim oluşturmaya katkısı gündeme gelmektedir. Toplumsal alanda biçimlenme ise, ortak bir çevreyi ve ortak simgelerden oluşan bir “örüntü dili” nin (tipoloji) varlığını belirtmektir. Bu ortak dili oluşturan elemanların neler olduğunu ve bunların biçimlenmedeki fonksiyonunu saptamak için, geleneksel çevredeki biçimlenme şekli örnek olarak alınabilir. (Türk evindeki cumba, avlu gibi biçimlenişler).

İnsan her türlü kişisel faaliyetlerini yada diğer insanlarla ilişkili ve onlarla etkileşim halinde olduğu davranışlarını belirli bir çevreye bağlı olarak yapmaktadır. Çevreyle ilişki, insanın varoluşunun bir yansımasıdır. Dolayısıyla da bu ilişki, insanın “algı, kavrama, öğrenme ve imaj oluşturma” gibi bir takım zihinsel faaliyetlerini de etkilemektedir. Her insan farklı kişilik, algılama, kavrama ve imaj oluşturma yetisine sahiptir. İnsanın imaj oluşturma kabiliyeti, algılama sistemine ve tecrübelerine bağlıdır. İyi bir çevresel imaj ise, çevre biçimlenmesini olumlu yönde etkileyecektir. Çünkü insan, yaşadığı yada faaliyette bulunduğu çevreyi iyi kavrayarak, onun tipolojik karakteri hakkında daha iyi ve doğru bilgiye sahip olmaktadır. Nasıl toplumun

biçimlenmeye etkisi dil, kültür gibi sistemlerle olmaktaysa, insanın çevresel biçimlenmedeki rolünü de yukarıda belirtilen zihinsel faaliyetleri etkilemektedir. Bu amaçla da, bu zihinsel faaliyetlerin içerikleri ve birbiriyle olan ilişkilerinin incelenmesi de gerekmektedir.

Tarih boyu gelişen bilinç, insanın çevre içindeki davranışını ve çevreye ilişkin yorumunu etkilemektedir. İnsan-çevre ilişkisinde olduğu gibi, mimarlık-çevre ilişkisinde de bilinçlenme, olumlu sonuçlar yaratmaktadır. İnsan mimari yapıtı yada çevreyi oluştururken eğer yeterli ve olumlu bir bilince sahipse, daha insancıl davranacaktır ve çevrenin korunacak tarihi ve kültürel değerlerine sahip çıkacaktır. Dolayısıyla yapacağı mimari yapıyla doğayı özdeşleştirecektir ve çevrenin karakteristik yapısını ezici davranmayacaktır. Buda yukarıda açıklandığı gibi ortak bir örüntü dilinin olması, kültürel sembollerin kavranması, iyi bir çevresel imaj ve mimari mirasa sahip çıkmakla sağlanabilir.

4.3. KÜLTÜRÜN MEKANSAL BOYUTU

Kültür; insanın veya belirli bir toplumun olanakları çerçevesinde gelenek, görenek, beceri ve alışkanlıklarının, düşünce ve değer yargılarının zaman içinde uyumlu ve dengeli bir bütün oluşturduğu yaşama biçimidir. Diğer bir deyişle, belirli bir toplumun duygu ve düşünce dünyaları arasındaki dengeli oluşumdur. Bu denge değişerek, kültür değişmesi olduğu zaman, değişmeler yaşantıya yansiyacak ve yaşama biçimini değiştirecektir.

Mekân yaratma eylemi ile kişinin kültürel yapısı arasında karmaşık bir bağıntı mevcuttur. Kişinin kültürel yapısında görülen ve mekân düzenini etkileyen özellikler, değişik yöre ve toplumlarda değişik mekânsal organizasyonlar şeklinde değerlendirilmektedir. Buna çağın yaygın kültürel alışverişini de ilave edersek, günün mekân yaratma çabalarında görülen belirgin özelliğin “uzun süreli yoğunlaşma ile değil, fakat yoğun iletişim ile varılan mekân düzenlemeleri olduğu görülür”. (Kuban, 1996). Bu durum mekân düzenlemesine yeni sorunlar getirmektedir. Bu nedenle, değişmekte olan mekânsal organizasyonlarda geçerli olmak üzere, kültür, mekân ve mekân yaratma eylemini etkileyen kültürel veriler arasında ciddi bağıntılar vardır. Yaşanılan mekân ve yaşama biçimini insanın kültürel davranışlarından ayırmak olanaksızdır.

Kültür ile mekân arasındaki bağıntıların gelişimi tarihsel bir çerçeve içinde belirtilmek gerekirse; Yirminci yüzyılda meydana gelen kültür değişmesinin, toplumun duygu ve düşünce dünyaları arasındaki dengesizliğe dayanan yozlaşma anlamını taşıdığı ileri sürülmektedir. “Mekânsal düzenlemelerde gerçek ve aktüel verilerden sıyrılmış eklektisist davranışların geçerli olması köklerini Rönesans’tan alan bir oluşumdur”.

Mimari ile insanın ilk ilişkisi, insanın yaşamına olanak verecek, onu dış etkilerden koruyacak, yaşamının gereksinmelerini karşılayacak bir barınak üzerinde toplanmıştır. İnsanın ilk barınağı, yere kazılan çukurların üzerine postların örtülmesi ile daha sonraları ise ağaçtan yapılan kulübeler şeklinde meydana gelmiştir. Paleolitik ve orta taş çağının sonuna kadar görülen bu dönemde insanın düşünce gücü ve kültürü ancak böyle bir barınağa olanak vermiştir. Besinin üretilmesi yerleşik kültürü doğurmuş, tarımın evrimi ile barınağın içinde oturma fikri ve yerleşik hayat biçimi ortaya çıkmıştır. Tarım kültürünün gelişmesiyle barınak kültürü gözlere ayrılarak konut niteliği kazanmış ve böylece ilk gelişmiş mekân fikri doğmuştur. Tarım kültürü gelişip de toprağın korunmasına ilişkin gerekler ortaya çıkınca, yenitaş çağında düzen fikri, ölçü kavramı ve toplu yaşama ile ilgili fikirler yoğunlaşmıştır. Halkın mimarisi olarak nitelendirilen bu devirlerin konutu, kendi kendine oluşan, çoğu kez kişinin kendisi tarafından, yakınlarıyla veya isimsiz yapı ustalarıyla beraber inşa edilmişti. Bu devrin insanı geleneksel insandı. Geleneksel toplumlarda ise hayat biçimi “kültürleme” süreciyle devam etmiş, yaşamın her safhası toplumun her ferdi ile ilgilendirmiş, fertler arasında değerinin sosyal haklarına saygı, ortak bir dil ve inanışlar var olmuştu. Bu davranışların dışında kalan her şey, toplum düzenine aykırı olarak kabul edilmişti. Bu devrin konutu toplumun geleneksel düzenine bağlı, alışlagelmiş biçimde ailenin ihtiyaçlarına, büyüklüğüne ve sosyal durumuna uygun, bölgesel şartlar ve olanaklar içinde şekillenmiş, böylece estetik ve stil kaygısı olmadan, çevredeki düzeni bozmayan, ailenin kendine özgü mekânı meydana gelmişti.

19. yüzyılda deneysel bilimlerin gelişmesi, toplumsal nitelikleri de beraberinde sürüklemiş ve kısa zamanda orta gelirli halk sınıflarını teknik üretim yoluyla güçlendirerek kilise ve asiller sınıfının karşısında dikilen güçlü bir kitle haline getirmişti. 1789 Fransız ihtilali ise bu zengin kitleye politik ve sosyal aşamalar getirmişti. 1791 yılında gerçekleştirilen Çalışma Hürriyeti’nin ilanı, lonca teşkilatlarına son vermiş, böylece loncaların yetiştirdiği ve belirli bir ortamın duygu ve düşüncesini

dengeli bir bütüne kavuşturan sanatçılar, ortadan kalkmıştı. (Özer,1999). Olayların böylesine gelişmesi, duygu ile düşünce, bilim ile endüstri ve bilim ile felsefe arasındaki bağıntıları değiştirmişti. "Kişi veya toplum, aktüel sorunlara eldeki verilerle gerçek çözümler bulacağına inandığı zaman, spontane yaratmak yerine eklektisist çözümlere başvuracaktır. Bu gibi eklektisist akımların biri antik dünyayı diriltme anlamına gelen "Greek Revival" , diğeri de ortaçağı diriltme çabası olan, "Gothic Revival" dır." (Özer,1999).

4.4. KÜRESELLEŞMENİN MEKANSAL YANSIMALARI

Tarih boyunca sosyal çevre ve politik yapıdaki değişimler, bireyin eğilimlerini de değiştirmiştir. Bu değişimin Modern Dönem'de ise, hızlı ve köklü bir şekilde değiştiği yadsınamaz. Bu dönemde sanatın, sosyal yapıyı "yansıtmanın" yanı sıra, bu yapıya tepki ve eleştiri getirme potansiyeli de keşfedilmiştir. Örneğin Leach'in de belirttiği gibi, Le Corbusier "Towards a New Architecture" (1922) adlı kitabında, "mimarlık mı devrim mi?" sorusunu sormakta ve devrimci mimarlığın, çağdaş sosyal düzendeki huzursuzluklarla savaşabileceğini ve böyle siyasal bir devrimi önleyebileceğini bile savunabilmektedir. (Aslanoğlu, 1998, s:159).

19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, Rönesans'tan beri etkisini sürdürmüş olan "hümanist" gelenek artık çözülmeye başlamış, artık hümanizme yabancılaşmıştır. Özellikle işçi sınıfı arasında, bireye ve bireyin ürettiklerine saygı gösterilmesi, değer verilmesi kavramı anlamını yitiriyordu. Makine, insan emeğinin yerini henüz alamamış olsa da, teknolojiden büyülenmiş beyinler , ürettikleri ütopyalarda bu nesneyi öne çıkarıyor, özneyi nesnenin esiri kılıyorlardı. Gerçekten de fabrikalarda makinelerin üretim sürecine ancak yardımcı olabilen işçilerdi ve ürüne yabancılaşıyorlardı.

Eyleme yabancılaşma, son analizde, tüm geleneksel değerlere yabancılaşmayı da beraberinde getiriyordu. " Modernizm bir yabancılaşma durumuydu; çünkü bilimde, felsefede ve teolojide "köken" sorunu sorgulanmaya başlanmıştı. Eisenmann' a göre; "Modernizmi, sözde doğal hakikatlerin sorgulanmaya başlanması ve bunların her bir disiplinde ayrışmasının yorumlanması oluşturmaktaydı". (Aslanoğlu, 1998, s:161).

Aynı zamanlarda Nietzsche'de; Platon'dan Hegel'e kadar felsefeyi, gerçekleri göz ardı etmekle ve sahtekarlıkla suçluyor, ahlaki değerleri eleştiriyordu. "Nietzsche,

bütün manevi değerlerin yeniden ele alınıp eleştirilmesi ve değiştirilerek yerine yenilerinin konulması gerektiğini ileri sürmüştür. İnsanoğluna iyinin ve kötünün ne olduğunu açıklayacak ve kabul ettirecek üstün otoriteler yoktur artık. İnsanoğlu yaşamın anlamını, bağlanacağı değerleri, özgürlük içinde yeni baştan yaratmak zorundadır.” (Hilay, 1993, s:135)

Geleneksel değerlerin ve aşına olunan bağlamın sarsılması bununla da kalmamış, 1900’da S.Freud, “Rüya Yorumları” nı yayınlamıştı. Freud’un “bilinçaltı teorisi” nin düşünsel ortama büyük bir etkisi olmuştur. Her şeyden önce, insanın, olaylara her zaman akılcı ve tahmin edilebilir tepkiler veren, bütünsel bir özne olduğu görüşü yıkılmış, teknoloji insanlara yabancı oldukları bir çevre, bir dış gerçeklik yaratırken, Freud’da onlara kendi içlerindeki –yine yabancı olan- iç gerçekliği göstermiştir.

Böyle bir ortamda algılama şekilleri birbirine yakın olan sanatçılar bir araya gelerek, hepside artık heterojenleşen toplumlardan kesitler sunan avan-gard akımları geliştirmeye başladılar. Teknoloji ile doğrudan ilgili olan mimarlık alanında ise, bir taraftan yeni malzemelerin sunduğu imkanlar derhal kullanılmaya başlanmıştır. 1775’ te ilk kez bir köprü yapımında kullanılan demir, 1850’ lere gelindiğinde artık inşaat sektöründeki yerini sağlamlaştırmıştı. Yüzyıl sonlarına doğru ise, Chicago akımını temsilcileri artık çok katlı binalar, hafif duvarlar ve geniş iç mekanlar elde etmek üzere bir tür çelik iskelet sistem geliştiriyorlardı.

Diğer tarafta ise, bu duruma tepki duyanlar yer alıyorlardı. Örneğin Morris – Ruskin öncülüğünde başlayan Arts & Crafts akımı ile, makine üretimi ile gelen sıradanlaşma ve bir örneklemeye karşı çıkılıyor, el yapımı ürünlerin kalitesi övülerek bir gelenek yeniden canlandırılmaya çalışılıyordu. Yirminci yüzyıl başlarında da etkisini bir süre devam ettirebilen Art Nouveau akımının temsilcileri ise yeni malzemeyi reddetmiyor, ancak onu üstün beğeniye göre biçimlendirerek bir öz kazandırmaya çalışıyorlardı.

19. yüzyılın getirdiği Endüstri Devrimi ile makinenin gelişmesi, sanayileşme, kentleşme ve nüfus patlamalarının sonucu olarak toplumlar, “toplumsal değişme” olarak nitelendirilen dinamik bir gelişmenin içine girmişlerdi. Toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıda büyük değişme, gelişme ve çarpıklıklar (deformasyonlar) ortaya çıkmıştı. Toplumun duygu ve düşünce dünyaları arasındaki dengesiz oluşum, kişi ile toplum, kişi ile kurum, kişi ile kişi, kişi ile mekân arasındaki ilişkilerin anlamını

değiştirmiştir. Kültürsüzlük veya kültür yozlaşması olarak isimlendirilen bu olumsuz gelişim, mekânların düzenleme ilkelerine de yansımıştır. Endüstrinin baş döndürücü bir hızla gelişmesi ve yeni yapı malzemelerinin, özellikle de demir ve betonarmenin inşa alanında kullanılması, yeni ve aktüel ihtiyaçlar doğurmuş, yüksek büro binaları, sergi galerileri, alışveriş merkezleri gibi yeni gereksinimler ortaya çıkmıştır. Geleneksel yapı metodları, yeni gereksinimleri karşılayabilecek nitelikte olmadığından, bu konuda uygunluğu artırıcı yöntemler üzerinde çalışmalar yapılmamıştır.

Bu hızlı süreç içinde, şehirlerde ve fabrikalarda yeterli şartların sağlanamaması, durumu kötüleştiriyor, yeni endüstri kentlerini karanlık mekanlara dönüştürüyordu. Büyük boyutlara varan yoksulluk, işsizlik ve stresle tanışıldı. Bu yeni toplum, anlatımını E.Zola' nın "Germinal" ı (1885) gibi yapıtlarda buluyordu. Bu ve benzeri edebiyat yapıtları, o dönemlerde, insanların saygı değerliği, ve teorideki eşitliği kavramı ile pratikteki ekonomik eşitsizliği ve yozlaşmayı ortaya koyuyorlardı. (Gideon, 1995, s: 489). Endüstri Devrimi, fabrika sistemi ve makine ile üretimdeki hızlı artış, dünyanın çehresini tamamen değiştirmişti. Tarihteki siyasi devrimlerde bile, bir süre sonra yeni bir sosyal eşitliğe ulaşılmıştır; ancak Endüstri Devrimi ile bozulan eşitlik, bugüne kadar hala düzeltilememiştir, bundan sonrada düzelecek gibi değildir. İnsanın iç huzurunu ve güvenini sarsması Endüstri Devrimi'nin en aşikâr özelliği olmuştur.

Sermayenin dünya ölçeğinde yeniden yapılandığı bu dönemde kentler de yeniden yapılıyor, bu süreci ve kentsel mekanı öncelikle eşitsizlik, sosyal kutuplaşma ve yeni tüketim-üretim kalıpları betimler olmuştur. Bir diğer deyişle, toplumsal farklılaşmayı kentsel mekanda en iyi ifade eden konut alanları ile çalışma alanları arasındaki ayrışma, iyice kendini hissettirmeye başlamış ve kentsel büyüme "banliyö" kavramını değiştirirken, kentin gelişme alanları yada çevresi, ulaşım olanağı ve otomobil sahipliğine bağlı olarak farklı toplumsal sınıfların istemelerine göre yeniden biçimlenmiştir. Bu alanlarda üst gelir grubu ile birlikte kentlerin yeni seçkinleri (profesyoneller yada yeni orta üst gelir grubu) kimlik, moda ve beğenilerinin gereksindiği kapalı lüks konut (villa) sitelerine/banliyölerine yönelirken, zaman zaman da konut alanı yer seçimi adına göçle gelen kesimle yarışır veya yan yana yaşar olmuşlardır. Bu konut siteleri kentsel eşitsizlik, hatta kentsel şiddet karşısında "güven duyma" açısından kapanırken, bir yandan da kullanılan mekanın özel olması veya

özelleşmesi ve yaşam biçimini koruma arayışı bu kapanmanın diğer nedenleri olmuşlardır.

Sonuç olarak; Toplumsal farklılaşmalar ve mekansal ayrışmalar kentleşmenin de, kentlerin de temel niteliklerinden biridir. Ancak, bunu bir eşitsizlik, iletişimsizlik ve her toplumsal sınıf için uzlaşmanın izlenemediği bir kapanmaya dönüştüren politikalar kentsel şiddet ve marjinalite açısından bir tehlikenin altını çizmektedir. Toplumsal sınıfların hem mekandaki hem yaşamdaki çözümlerini, farklılıklarını gizlemeyecek bir biçimde yaparak; sosyal, ekonomik ve kentsel mekandaki (fiziksel) olumsuz sonuçları giderici politikalara yönelmek zorunluluğu vardır. Bunun için de bütünüyle büyümeye ve sermayenin istemlerine yanıt veren kentler ve yönetimler yerine; yerelin öne çıktığı, üretim ve birikimine önem veren ve devletin (merkezi yönetimin) düzenleyici, aktörler arasında iletişim kurabilme koşullarını hazırlayan, herhangi bir baskın toplumsal grubun yanında yer almayan ve kaynak yaratıcı bir rolü üstlendiği politikalar ve onun yeni yapılanmaları çözümün yol haritası olacaktır.

5. BÖLÜM - KÜRESELLEŞME KÜLTÜRÜ

5.1. KÜLTÜR SÜREÇLERİ

İnsan – insan ile insan – kültür ve kültür – kültür varlıkları arasındaki ilişkiler , etkileşimler , başı ve sonu belli olmayan , fakat başlangıç ve sonuçları çok önemli ve anlamlı görünen süreçler içinde gerçekleşir. Hemen tümü kültür sözünden veya kavramından türetilen bu süreçlerin çok sayıda çeşitleri varsa da, bu yazıda özellikle bunların en önemlileri olan, **kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme** üzerinde durulmaktadır.

5.1.1. KÜLTÜRLEME (ENCULTURATION)

Kültürleme , toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak,kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru sağlama sürecidir. (Güvenç, 2002)

İnsanoğlunun çocuk yada ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç dışı şartlandırmalar olarak tanımlanır. (Yüzer,1991, s:31)

Kültürleme en geniş anlamıyla eğitim ve öğrenmedir. Avcılıkla yaşamlarını sürdüren toplumlarda, babaların çocuklarına ok atmayı öğretmeleriyle günümüz toplumlarında annesini veya bebek sahibi diğer kadınları gözlemleyen kız çocuklarının oyuncak bebeklerine mama vermeleri veya giydirmeleri *kültürleme*'ye örnek oluşturulabilecek olaylardır.

Kuralları bilinen bir oyun oynanabilir ancak. Bireyler de hayat oyunun da oynayacakları oyunun kurallarını, rollerini öğrensinler ki oyun düzenli oynansın. Toplumbilimciler buna “*sosyalizasyon*” (toplumsallaştırma), eğitimciler ise, “*eğitim süreci*” diyorlar. Süreç demeleri doğrudur ama uygulamada, eğitimciler, eğitimi daha çok okul merkezli olarak ve okullarla sınırlı görüyor. Çoğu toplumbilimciler ise *sosyalizasyonun* 15 – 20 yaşlarında tamamlandığını düşünüyorlar, oysa insan ve kültür bilimcilere göre doğumla başlayan *kültürleme* sürecinin ivmesi ve etkisi 20 – 25 yaşından sonra giderek azalmakla birlikte, hayat boyu sürer, mezarda son bulur.

(Güvenç, 2002). Daha önce denildiği gibi, *kültürleme* süreci bireye hayatı boyunca kolay kolay değiştiremeyeceği bir kişilik yapısı (şahsiyet) kazandırır. Kişilik adı verilen yapı, özdeyişlere göre “*canın altındaki huy*” dur. Toplum ve kültür değişir gider; insanı “kişilik” adı verilen “kaderi” yle baş başa bırakır. Değişmediği ve değişemeyeceği söylenen kader (yazgı, alın yazısı), çağımızın bilimine ve Alman ata sözüne göre, kişilik yapısından başka bir şey değildir. Kişilik yapısı ise, Erich Fromm’a göre, davranışlarımızın gerisindeki biyo – psikolojik (nörolojik – sinirsel) örgütlenmedir; toplumsal etkilerle insan genetiğinin (genlerinin) kişiye özgü bileşkesidir. Toplumlar, *kültürleme* süreciyle bu bileşkeleri birbirleriyle uyumlu hale getirmeye, öylece tutmaya çalışırlar; fakat bireysel farkları tümüyle ortadan kaldıramazlar.

5.1.2. KÜLTÜRLENME (CULTURATION)

Kültürel süreçlerin en az bilinen ve tartışılanı, belki de, *kültürlenmedir*. *Kültürleme* okul öncesinde, ailede başlayıp okul dönemi sonunda hızını alırken, *kültürlenme*, değişik aile, eğitim, okul, meslek, bölge (alt kültür) çevrelerinden kalkıp belli yer ve zamanlarda bir araya gelen, birbirini etkileyen akran grupları arasındaki *kültür etkileşimidir*. (Güvenç, 2002)

“Belirli bir toplumun alt kültürlerinden yada farklı toplumlardan kopup gelen grupların buluşması ve bu grupların bir etkileşim süreci sonunda asıl kültür ve alt kültürlerde bulunmayan yepyeni bir bileşime varmaları olarak tanımlanır.” Bir meslek grubunun bilimsel veya mesleki bir toplantısının ardından grubun tek tek her bireyinin veya tümünün farklı kültürel birikimler elde etmeleri *kültürlenme*'ye örnek oluşturabilir.

Kültürleme, varolanı iletirken, *kültürlenme* yepyeni kültür nüvelerinde yeni filizleri yaratır ve besler. Bir bölümü zaman aşınmasına dayanamayıp dağılırken, güçlü ve dayanıklı olanlar, yeni kültür kalıplarını oluşturur. Kültür değişmelerinin odağı olur. En çarpıcı örnekleri, yeni yerleşmelerde, toplu konutlarda, yeni endüstri ve iş yerlerinde, yeni eğitim kurumlarında, gençlik hareketlerinde, siyasal partilerde, sanat akımlarında görülen *kültürlenme*, kültürel değişim sürecinin ana kaynağıdır. Bugün, çoğunluğa aykırı gibi görünen akım, yarınki egemen kültürün tohumu olabilir. (Güvenç, 2002). Cumhuriyetimizin gelişmesinde “*Kuva-i milliye*”, “*1946 Ruhü*”, “*68 kuşağı*” adı verilen akımlar, başlıca *kültürlenme* dönemlerinin adıydı. Geldi geçti

sandığımız bu dönemler ve süreçler bugünkü kültürümüzün de özünü oluşturmaktadır. Günler geçse, adları unutulsa bile izlerinin yaşadığı söylenebilir.

5.1.3. KÜLTÜRLEŞME (ACCULTURATION)

En çok konuşulup tartışılan fakat belki de en az anlaşılan kültür sürecidir. Kavram olarak *kültürleme*'nin tersi olan bir süreçtir. *Kültürleme*, insanoğlunun kendi kültüründen öğrendiklerinin tümü olduğu halde kültürleşme, insanın başka toplumlardan öğrendiği veya bir toplumun diğerinden aldığı, edindiği öğeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesidir. (Yüzer,1991, s:33).

Kültürleşme terimi ve kavramı, *kültürleme*'den çok daha eskidir. Daha 1880' lerde Amerikalı antropologlar, uygar insanların etkisiyle değişen yerli (Kızılderili) geleneklerinden söz ederken "kültürleşme gücü" deyimini kullanmışlardır. Kültürleşme, iki yada daha çok kültür grubunun aşağı yukarı sürekli ilişki ve etkileşimi sonucunda gruplardan birisinin ötekine ait kültürel öğeleri kabul etmesi, benimsemesi ve ortaya yeni bir kültür bileşiminin çıkması süreci olarak tanımlanabilir. (Güvenç, 2002).

Kültürleşme süreci içinde insanlar değiştiği gibi, tüm kültürel öğeler, araçlar ve kurumlar da değişikliğe uğrar. Kültürleşme difüzyon yoluyla da gerçekleşebilir. İki ayrı kültürel sistem, doğrudan bir ilişki kurmasalar da difüzyon yoluyla ve başka kültürel araçlarla birbirlerini etkileyebilirler. Kültürleşme, genel anlamıyla başka bir kültürle ilişki veya alışveriş sonucu ortaya çıkan bir kültür değişmesidir. Yabancı ülkelerde uzun süre kalan bireylerde gözlenen değişmeler kültürleşmedir.

Kültürleşme, bireysel planda zorla yapılıyorsa *trans – kültürasyon*, bir toplumun diğerini yutması, sindirmesi sonucuna varıyorsa *özümseme (asimilasyon)* adını alır. Osmanlı Devleti'nin Enderun Okulu'na aldığı Hıristiyan çocuklarından vezirler, paşalar ve sadrazamlar yetiştirmesi, Osmanlı yönünden, başarılı bir *trans – kültürasyon (zorla kültürleme)* örneğidir. Buna rağmen, Amerika'ya göç edip yerleşen Avrupalılar orada karşılaştıkları yerli kültürlerden bir çoğunu hızla özümstediler.

Kültürleşmede, kültürlerin veya o kültürlerde yaşayan birey ve grupların doğrudan etkileşime girmeleri şart değildir. Yazılı basın, radyo, televizyon yayınları, sinema, sanat ve moda akımlarının da uzun vadede birbirleriyle yüz yüze gelmeden kültürleşmeleri mümkündür. Çağımızda sözü edilen "**küreselleşme**" budur.

İletişim teknolojisindeki devrimin yol açtığı bilişim devrimi ve bilgi toplumu, temelde teknoloji ile hızlandırılmış bir kültürleşme devrimidir. Batı kökenli kültürleşme sözcüğünün, tek C ile yazılan (aculturation) türünün **yozlaşma** (kültür yitirme) anlamıyla karıştırılması, kavram açıklamasını büsbütün güçleştirmektedir.” *ACCulturation*” (kültürleşme) bir kültür zenginleşmesi iken, “*aculturation*” (kültürsüzleşme) tam bir yozlaşmadır. Burada sözü edilen kültürleşme, doğru ve olumlu anlamındaki süreçtir. Irkların saflığı gibi saf kültürlerin saflığı, saf kalması tezini savunan kimi tutucular, bazen bilinçli olarak, doğruyu yanlış anlayarak, kültürleşmeye cephe alırlar. Aslında yeryüzündeki bütün çağdaş kültürler, kültürleşme sürecinin ürünüdürler. Kültürleşme sürecinde, iki yada daha çok kültür, karşılıklı etkileşim sonucu değişime uğrar; yeni sentezler, dinamik bileşkeler yaratırlar. Bu anlamda kültürleşme, toplumun kendi içinde gerçekleşen *kültürlenme* sürecinin dış dünyaya, yabancı dil ve kültürlerle açılmasıdır. (Güvenç, 2002).

Birey ve gruplar olarak, kültürleşmeye karşı bir tavır alınabilir ama kültürleşmeyi tümüyle önlemek mümkün değildir. Kültürleşmeyi benimseyen yurttaşlarımız, dışarıdan alıp benimsedikleri yeni sentezleri, *kültürleme* süreciyle gençlere aktarırken, *kültürlenme* süreciyle akranlarıyla paylaşırlar. Öyle ki, kültürel değişim konusundaki çoğu çatışmalar, “*öncülerle, artçılar arasındaki çatışmadır*”. Artçılar, bugün karşı çıktıkları yenilikleri yakın gelecekte kabul etmek zorunda kalacaklarını göremeyen kişilerdir. Bugün karşı olduklarını, yakın gelecekte kabul etmekle kalmaz, kullanır ve savunurlar. Onlara biraz zaman ayırıp, sabırlı olmak gerekir. Yalnız dikkat edilmesi gereken; öncü yada artçı olsun, temel kişilik yapısını değiştirme hevesine kapılmamalı. Böyle bir tutkuya kapıldığımızda işe kendimizden başlamalıyız. Kültür değişimi; kuşaklar aşırı bir süreçtir. Kişiliğin değişmesi de! Bir kültür varlığının üzerine yeni bir giysi giydirilmesi olayıdır. Elbise bedene nice uygun olsa da, alttakini tümüyle gizlemez. Üstümüzden kaçır gibi olurken alttan bir şeyler görünür. (Altı kaval üstü Şişhane deyimi) Aslı köylü olan kentlilerin yakındığı taşralılık tam bir kültürleşme sürecidir. Kentliler, kentte daha uzun süre yaşayıp, kendileri gibi kentli olanlarla *kültürlenmiş* köylülerdir. İki kültür arasındaki farklar zamanla azalmaya yüz tutar. Bugün yaşananların etkisi gelecek kuşaklarda görülebilir. (Güvenç, 2002)

Tanımlar paralelinde kültürün küreselleşmesine bakıldığında, yaşadığımız süreç, kültürleşme ve/veya *kültürlenme* tanımlarına benzemektedir. Ancak toplumlar çeşitli şekillerde karşı karşıya gelseler de, kültürel etkileşim taraflar arasında eşit

değildir ve hakim kültürlerin, etnik kültürlere dayatılması söz konusudur. Burada da kültürleşme ve/veya *kültürlenme* kavramının yerine *kültürsüzleştirme*'yi kullanmak daha anlamlı olacaktır.

5.1.4. DİĞER KÜLTÜR SÜREÇLERİ

Ötekileştirme: “Mimarlığın paradoksu” Bernard Tschumi'ye göre kavramla deneyim arasındadır. Diğer bir deyişle kurgulanan, tasarlananla yaşanan arasındadır. Bir yanda gerçek, varolan, anlık olan, inşa edilmiş mekanda doğrudan eylem, diğer yanda soyutlanan, tasarlanan, kurulan düşünce ve kağıtta varolan, tasarımdaki mekan ve eylemi arasındaki ilişkidir bu. “Öteki” ile kurulan ilişki de bu aralıkta varolur. Bu paradoksun tarifi “öteki” ne yaklaşmamızı da belirleyecektir. Paradoksun yeniden yorumlanması gerekmektedir.

Tasarım eylemi doğal olarak toplumu dışlamaz, ama toplum mimari tasarımın mimari tasarım olarak derinleştirilebilecek bilgisinin karşısına farklı bir üretim ve bilgi alanı koymaya çalışmıştır, çalışmaktadır. Kenan Güvenç'in tabiriyle mimarlığın ilgi alanı; “asma giydirme” cepheler, “yapı” dersleri, “bilgisayarla tasarım” değildir.

Ne var ki, mimar da bu yabancılaştırma ve önemsizleştirme eylemine farkında olmadan destek olabilmektedir. Mimarın tasarımcı bilgisini ve kimliğini öne çıkarmasına duyulan nefret aslında mimarın “öteki” ile kurduğu ilişkide yatıyor olabilir. Burada bahsedilen “öteki”, mekanın kullanıcılarıdır. Mimar, çoğunlukla, bu ilişkiyi tarifleme ve tasarıma aktarma biçimiyle bu nefreti doğal kılmakta, başka bir deyişle kendi yaratmaktadır. Ancak “öteki” nin özgürlüklerini kendi egosunun önüne geçiremeyen yada “öteki” nin isteklerini tam olarak karşılayabilen mimar, bu eleştiriyi aşabilir gözükmemektedir. Oysa bu yapay bir aşmadır, tasarım aracılığıyla “öteki” ile kurulan temsiliyet ilişkisi mimarlığı hep zedelemiştir.

Mimar kendine haddinden fazla bir görev yüklemiş, toplum da böyle bir beklenti içine girmiştir. Ancak zamanla bu beklentinin karşılanmadığı durumlar mimarlığın aleyhine işlemiştir. Ayrıca, mimar tasarımcı egosunu öne çıkaran bir özne olarak görülmüş, “yaratıcı mimar” mitos haline getirilmiş, sanki gereksiz bir şımarıklık gibi ele alınmış, topluma bunun faydası olmadığı vurgulanmış, toplumdaki kopuk olduğu varsayılmış ve bütün bunların karşısına çıkarılan topluma yaklaşma iddiası ile tasarımın kendi olasılıklarından ve bilgisinden uzaklaşmaya başlanmıştır. Zaten,

mimarlık kendiliğinden toplumdaki kopuk değildir. Yüzyıllar boyunca toplum mimarsızlık, mimarlık da toplumsuz varolmamıştır. Ne var ki, mimari tasarımın kendine has sorunları, çözümleri, potansiyelleri olduğu-olabileceği bu kopukluk söylemiyle bastırılmıştır. Mimar kendi mesleğine yabancılaştırılmış, kendisi kendi mesleğine “öteki” olmaya başlamıştır, özellikle ülkemizde.

Modernite, egemen olmak veya pasifize etmek veya yıkmak veya yok saymak, yani kısacası, belirli bir gruba ve onun tutumuna ötekilerin zararına yer açmak için ötekileştirir. Modern öncesi toplumlarsa, kendilerini “yabancılardan” ayırsalar bile, bu onların varoluşuna yönelik bir uygulamaya kılıf hazırlamalarından ötürü değildir. Modern öncesi toplum, farklılığı farklılık olarak kabul eder ve meşru sayar. Ama, nefret etmeyi pekala sürdürebilir. Ortaçağ Avrupası’ndaki pek çok Yahudi kıyımının da kanıtladığı gibi, varlığını meşru saymak her zaman farklılıklara hoşgörü göstermek anlamına gelmez.

- **Kültürel yayılma (Diffusion);** Belli bir toplumda maddi ve manevi öğelerin sürekli olarak yayılması durumudur. (Güvenç,1996).
- **Zorla kültürlenme (Trans-culturation);** Bir kültüre mensup birey ve grupların, başka bir kültür tarafından zorla değiştirilmesidir. (Güvenç,1996).
- **Kültürel özümleme (Assimilation);** Bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi, giderek, kendine benzetmesi, kültürel egemenliği üzerine almasıdır. (Güvenç,1996).
- **Kültürel değişme veya kültür değişmesi (Cultural change);** Yukarıdaki bütün süreçlerin ve öteki kültürel etkenlerin bir bileşkesi olarak, toplumun bütünüyle veya bazı kurumlarıyla değişmesi yada değişikliğe uğramasıdır. Kültür değişimi kuşak aşırı bir süreçtir. (Güvenç,1996).

5.2. KÜLTÜR – KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİ

Küreselleşmenin ekonomik boyutu içinde şekillenen evrensel kültür veya yaygın deyimle global kültür olgusu içsel olma özelliğinde homojenleştirici, standartlaştırıcı bir nitelik taşımaktadır. Enformasyon teknolojisinin bahsettiği olağanüstü imkanlar sayesinde kültürün hem ticarileşmesi hem tekelleşmesi hem de zaman-mekan sınırlarının silikleşmesini sağlamıştır. Bu yolla global kültür öğeleri tüm insanlığa ortak yaratı ürünleri imajında sunulmaktadır. Aslında sunulan imajdır ve bunun da bir üretim tüketim sarmalı mevcuttur.

Küresel kapitalizm, kendini tarih aşırı ve ulus aşırı olarak, modernleşmenin aşkın ve evrenselleştirici gücü olarak sunmuş olmasına rağmen Batılılaşma demektir, Batı ürünlerinin, değerlerinin, önceliklerinin, yaşam biçiminin ihraç edilmesi demektir. (Morley, 1997, s:53). Bu batılılaşma kavramı bugün küreselleşme terminolojisinde Amerikanlaşma anlamına gelmektedir.

Amerikan tarzı yaşam biçimi, sözü edilen global kültür olgusunun yaşam alanıdır. Bu yaşam alanı geniş spektrumludur ve ulusların sınırlarına sızabilme yeteneğini bünyesinde taşımaktadır. Homojen bir yapılanma içinde standart ürünler sunabilen bu kültürel yayılım, özgün kimlikleriyle anlam kazanan yerel ulusal kültürlerin üzerini örterek, yaşam haklarının ellerinden almaktadır.

Bu noktada bir çelişkiyle karşılaşılmaktadır. Kültürel türdeşliğin altında yatan en büyük neden çok uluslu şirketlerin kar kaygılarıdır. Bu kaygıda onların verimliliği yüksek, öngörülebilir, pazarlanması kolay markalaşmaya götürmüştür. Ancak daha fazla tüketim, daha fazla kar istemleri en yaygın markaları bile piyasanın karakteristik özelliklerini incelemeye itmiştir: “1970’li yıllarda General Motors’un Avustralya’da Holden otomobillerini satmak için başlattığı kampanyada kullandığı slogan: “Futbol, köfte, kanguru ve Holden otomobilleri. Güney yıldızları altında hepsi beraber gider.” Bu slogan, Amerika’da General Motors’un kullandığı sloganın ehven bir çevirisinden ibaretti : “Beyzbol, sosis, elmalı turta ve Chevrolet. Amerika’da bunlar beraber gider.” (Tomlinson, 1994, s:170).

Kültürel küreselleşme görüntüler-semboller aracılığı ile yaşanmaktadır. Bu doğrultuda yaşadıklarımız homojen bir küresel kültür içinde gerçekleşmemektedir; etkili olan kültürel küreselleşmedir. Bunun anlamı da farklı kültürlerin küresel olarak akmasıdır.

Yeni Dünya Düzeninin doğal olarak kendine özgü bir insan modeli de var. Bu model network toplumunun üyesi olarak müşteri olma özelliklerini bir arada barındıran, teknolojik donanımlı, standart imgelemleri olan bir insan tasarımını öngörüyor. Ulus devlet yerini küresel pazara bırakırken, yurttaşında yerini müşteriye bırakması şaşırtıcı değildir. Bu noktada birey var olabilmek için satın alma ve iletişim kurma gücüne sahip olmalı ve amacı bu gücü arttırmak olmalı.

Peki bu değişim içindeki “*yeni dünya insanının*” sorunları nelerdir?

Bu yeni tasarımda, giderek öne çıkarılan bireycilikten payını almıştır. Yaşam amacı haz almaya indirgenmiş, bunu yapabilmek içinde maksimum tüketimi gerçekleştirme çabasında olan kişi yalnızdır, yarışmacıdır ve bütün manevi köklerinden koparılarak metalaştırılmıştır. Büyük ölçüde güvensizlik duygusu içindedir. Bu güvensizliği kısmen azaltabilecek yegane yarış ise kişisel sigorta olmaktadır. (Gencay, 1994).

Teknoloji ve ulaşım alanındaki gelişmelerle hareketlilik artmaktadır. Artık insanlar gerek internet aracılığıyla yerlerinden hareket etmeden pek çok yere ulaşabilmekte gerekse başladıkları güne dünyanın diğer bir köşesinde son verebilmektedirler. Ancak bu kadar hareketlilik insan psikolojisi üzerinde ne gibi etki yaratmaktadır? “Her şeyden ve kendinden uzak, yıl içinde yapılan kıtalararası yolculukların en çok sekizincisinden sonra, bıkkınlık veren boşluk ve yalnızlık duygusu ortaya çıkıyor. Global olduğu doğru, ama sürekli uçak yolculuğu yapan kişinin üzerinde dinlendiği ve alıştığı koltuğun, biz hala tüketmekten ayrı olarak yaşamaktan söz edebiliyor muyuz? (Bauman, 1999, s:96). Tüketimden ayrı bir yaşamdan söz etmeden önce, tüketicinin gücünün kendisine hissettirildiği böylesi bir ortamda, kaç kişi güçsüzlüğünden bahsedebilirdi?

Kişinin hayatı başka türlü yaşamasının imkansızlığı, onlara kendini iradenin özgür faaliyeti maskesiyle gösterir. Piyasa onları çoktan tüketiciler olarak seçmiş ve albenili mallarına gözlerini kapama özgürlüklerini ellerinden almıştır; ancak pazaryeri her ziyaret ettiğinde, tüketicinin hükmedenin kendisi olduğunu hissetmesi için her türlü neden vardır. Tüketici yargıç, eleştirmen ve seçicidir. Nihayetinde, onlar vitrinde sergilenen sonsuz tercihlerden herhangi birine yakın durmayı reddedebilir.

Reddedemeyeceği tek şey, onlardan birini seçmektir; ama bu seçim zaten bir seçim olarak görünmez. (Bauman, 1999, s:95).

Tüketim kültürü içerisinde modern bireyin sadece elbiseleriyle değil, bir beğeniye dayalı yada bir beğeniden yoksun oluşu çerçevesinde yorumlanır ve sınıflandırır evi, mobilyaları, dekorasyonu, otomobili ve diğer faaliyetleriyle de konuştuğunun, bilincine varması sağlanır. Bir hayat tarzının görenekselleştirilmesine duyulan ilgi ve üslupçu bir öz bilinç yalnızca gençler ve zenginler arasında görülmez; tüketim kültürünün yaygınlığı yaşımız yada sınıfsal kökenimiz ne olursa olsun hepimizin kendi kendimizi geliştirme ve ifade etme olanağına sahip olduğumuzu ileri sürer.” (Bauman, 1999, s: 97).

Tüketimin yaygınlaştırılıp tüketim toplumlarının oluşturulmasında önemli araçlar kullanılmaktadır. Limitsiz kredi olanakları, promosyonlar ve teknoloji paralelinde etkinliklerini artıran reklamlarla tüketim çekici hale getirilirken, dünyanın yeni süper gücü haline gelen medya ile de topluma ortak beğeni ve istekler empoze edilmektedir. Tüm kentlerin alışveriş caddelerini, dünyanın her yerinde aranan mallara oluşan talep harekete geçirdi. Metropollerde Calvin Klein'dan Kodak'a, kadar bilinen çizgiler hüküm sürüyor. Düşünceler ve ürünler, yerli işletmeleri yok eden bir anlayışla hep birbirine benziyor. “Bunun en son kurbanı bir zamanların Avusturya Macaristan İmparatorluğunun başkenti Viyana. Viyana, kent merkezindeki vitrinlere, kendi ürün çeşitleriyle hoş bir özgünlük kazandıran sayısız küçük mağaza, 1955 başlarında Avusturya'nın Avrupa Birliğine girmesiyle kapandı, özellikle de katı bir şekilde belirlenen kira bedelleri yükseltildi. Uluslar arası mağaza zincirleri en iyi yerleri kaptılar, sevimsiz fast-food dükkanları, erotik iç çamaşır firmaları ve kokusuz parfümeri mağazaları steril şubelerini açtılar.” (Martin, 1997, s:29).

Günümüzde ihtiyaç kadar tüketim yerini tüketim ihtiyacına bırakmıştır. Böylece tüketimde diğer toplumsal statü belirleyen faaliyetlerin arasında yerini almıştır. Artık nesnelere kendileri değil, sahip oldukları imaj, yaşam tarzı satın alınmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden biride hiç kuşkusuz “Hamburger”dir. Hamburger' in sadece fiziksel bir nesne olarak tüketilmediğini, eş anlamlı olarak kültürel bir görüntü ve günlük hayatın belli bir biçiminin ikonu olduğunu belirtmek gereklidir. Hamburger tamamen Amerikan' dır ve Amerikan türü yaşantının etkilerini duyurmaktadır. Hamburger uzun süre tek merkez olarak kalan bir yerin ürünüdür. Dolayısıyla çevrede yaşayanlar için merkezde güçlü olan ile özdeşim kurmanın psikolojisini de kültürel mesajın içerisinde

taşımaktadır. Marlboro, Coco Cola, Hollywood, Susam Sokağı, Rock müzik, Amerikan türü yaşamın diğer ikonlarıdır. Bunlarla birlikte gençlik-dirilik-refah-romantizm-özgürlük iddiasıyla dolu kavramlarda taşınmaktadır. (Aslanoğlu, 1998, s:160).

Tüketimin bir kültür olarak yayılmasında en önemli araç kuşkusuz reklam sektörüdür. Ve şiddetli eleştirilere de maruz kalmaktadırlar. Çünkü Ekonomik sömürüyü amaçlarlar, Üçüncü Dünya Ülkeleri'ndeki kitleleri bilerek aldatır ve güdümlerler, Piyasaya aslen *tercih-i şayan* olmayan ürünler sürerler ve bu süreç içerisinde daha iyi olan geleneksel ürünleri baskı altına alırlar." (Tomlinson, 1994, s:172).

Kapitalizmle yayılmaya çalışan tüketim kültürü, her alanda olduğu gibi toplumlarda eşit dağılmamaktadırlar. Bu yüzden beraberinde getirdiği sorunlar da aynı değildir. Kapitalizm Batı toplumlarında da gelişmiş bir tüketim kültürü yaratmıştır. Ancak toplumlar daha bilinçli ve kültürel sömürüden kendilerini daha fazla koruyacak güçtedirler. Oysa Üçüncü Dünya Ülkelerinde durum aynı değildir. Özellikle reklam sektöründe önemli hukuki boşluklar bulunmakta ve tüketici yeterince bilgilendirilmemektedir. Bunun ne yazık ki hayati tehlike yaşayan örneklerinden biri: "Anne sütünün yerine suni mama verilmesi, pek çok Üçüncü Dünya Ülkesinde felaketlere yol açmıştır. Etkin, ucuz ve yeterli bir yöntemin yerine pahalı, yetersiz ve tehlikeli bir ürün getirilmiştir... Okuma, yazma bilmeyen pek çok anne, süt tozunun doğru olarak nasıl hazırlanacağını bilmediğinden bunu yanlış kullanmakla kalmamış, bebek mamasının sağlıksız koşullar altında kullanmak suretiyle, istemeyerek de olsa, onu ölümcül ürüne dönüştürmüşlerdir. (Tomlinson, 1994, s:167).

Kendimizi tüketim toplumu olarak isimlendirebiliyoruz. Hatta tüketimi yaşama nedenlerimiz arasına bile aldık. Sanırım artık düşünme zamanımız geldi. Bir tüketim toplumu olarak uzunca bir süredir neyi tüketiyoruz? Tükettiğimiz insanı değerimiz olabilir mi?...

Kültür, toplumsal bir değişme sürecidir. Devirler boyunca toplumun değişmesi kültürün dinamiklik niteliği ile meydana gelmiştir. Bu konuya ilk defa açık seçik değinen B. Malinowski, kültür değişmesini şöyle tanımlamaktadır: "kültür değişmesi süreci bir toplumun mevcut düzenini, maddi ve manevi uygarlığını bir tipten başka bir tipe dönüştüren bir süreçtir." (Malinowski, 1978, s:156).

Toplumun duygu ve düşünce dünyaları arasındaki dengeli gelişim devam ederek kültür oluşturduğu zaman toplum olumlu bir değişme süreci içindedir. Bu dengenin bozularak, toplumsal hayatı düzenleyen maddi ve manevi öğeler arasında uyumsuzluk meydana gelmesi olumsuz bir değişmeyi, yani kültür yozlaşmasını ortaya koymaktadır. Çağın büyük mimarlık tarihçilerinden S. Giedion, kültür yozlaşmasını “duygu ve düşünce yöntemleri arasındaki kopma, ayrılma” olarak tanımlamaktadır. (Giedion, 1995).

İnsanlığın varoluşundan beri dünyayı anlama ve anlamlandırma sürecine işaret eden kültürel evrim, kendi içinde de dönemsel kimlikli, dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler, toplumsal gelişimin kırılma noktaları olarak da adlandırılabilir. Tarım devrimi, sanayi devrimi, modernizm, teknolojik devrim, feodalite, kapitalizm ve daha birçok toplumsal içerikli olgu kültürel şemayı belirler ve yerel-ulusal evrensel niteliklerini oluşturur. Bu dinamik yapılanma içinde toplumsal dönüşümün ve evrensel niteliklerin önemi büyüktür. Bu bağlam içinde değerlendirilebilecek tüm devrim öğeleri (sanayi devrimi, teknoloji devrimi gibi) yaşamın temel hareket alanlarında düzenleyici işlevi görürler ve ürettikleri enerjinin etki alanının genişliği ile anlam kazanırlar.

Ulus-devletin çözülmesine yönelik tartışma zemininde; ulusal kültürde yaşanacak aşınmayı, tüm dünyayı kaplayacak ortak kültür ögesinin egemenliğinde bütünleşmesi düşünülmektedir. İşaret edilen şey bir global kültürün yaratılması ve globalin yereli dışlamadan, içermesidir. Yeni kültür endüstrilerinde, dünyanın kültürel bütünleşmesi yönünde bir inanç vardır ve bu inanç yaşam biçimlerinin, kültürlerinin ve tüketici davranışlarının bütün dünyada birbirine benzer hale geleceğine dayanmaktadır. (Moorley, 1997, s:155).

“Genel anlamda endüstrileşme-kentleşme ve kültür difüzyonları ile ortaya çıkan kültür değişmesi veya kültürsüzlük sorunu, mekân tasarlama ölçülerini geniş ölçüde etkilemektedir. Yıllarca toplumun duygu ve düşünce dünyaları arasındaki uyumu dile getirerek biçimlendiren tasarımcı, kütleli üretimin makine ile belirlenip sağlandığı çağımızda, toplumun maddi, manevi, bütün varlık, yetenek ve özlemlerinin simgesi olan “kültür” e varamama çaresizliği içindedir.” Postmodernizm ise bu çaresizliğin en somut örneği olarak nitelendirilebilir. Çağımızda insanoğlunun içine düştüğü bunalım, düşünen çevreleri kültür konusuyla ilgilenmeye yöneltmiştir. 1970

yılında Venedik'te yaklaşık 90 ülkenin katıldığı “Kültürel Politika Konferansı” kültür dengesizliğine çare arayan çabaların ve bu konudaki yaygın kaygının işaretidir.

Küresel kapitalizm, kendini tarih-aşırı ve ulus-aşırı olarak, sunmuş olmasına rağmen, batı ürünlerinin, değerlerinin, önceliklerinin, yaşam biçiminin ihraç edilmesi demektir. Eşit olmayan bir kültür karşılaşması sürecinde , “yabancı halklar” batı imparatorluğunun tebarı ve astları olmaya zorlanmışlardır ve batı, “öteki” ve “ötekinin egzotik kültürü” ile karşılaşmıştır. (Moorley, 1997, s:153).

Küreselleşmenin kültürel koşullandırılmaları, hakim kültür normlarını homojenleştirir, çeşitliliği, zenginliği zaafa uğratması, ulusal olanın-yerel olanın yutulması, eşitler arası dayanışmadan öte, güçlü olanın dayatması bugün görünen kültürel eylem paketidir. Aslında bu paketin içindekiler iki kavramı çok daha iyi anlamamıza katkı sunmaktadır. Birincisi; “*kültürleşme*” kavramıdır, ve kültürler arası temas gösterilen olumlu tepkiyi anlatmak için kullanılır, iki kültür birbiriyle temas girdiğinde, değiş-tokuş içinde olan kültürel çizgiler birbirini dengeler ve yabancı öğelerin bütünleşmesinden ve özümsemesinden sonra her kültür kendi kimliğini ve kendi dinamizmini korursa başarılı bir kültürleşmeden söz edilir. Şayet tersine, temas dengeli bir değişimle ortaya çıkmıyor, ama kütleli olarak tek yönlü bir akışla oluyorsa, alıcı kültür istilaya uğramıştır, öz varlığı tehdit altındadır ve gerçek bir saldırının kurbanıdır, bu “*kültürsüzleştirme*” en son aşamasıdır. (Latouche, 1993, s:73). Kültürleşme ve kültürsüzleştirmeden oluşan bu iki kavram dikkatli irdelendiğinde, küreselleşmenin kültürel boyutu içindeki tartışma öğelerine yeterince ışık tuttuğu görülür. İdeal olanın kültürleşme olduğunu düşünerek, küreselleşmeden kültürler arası yakınlaşma ve dayanışma pratiği beklenirken, olumsuzluklar yüklü bir kültürel coğrafyayı yarattığı görülmektedir.

Bu durum kendi içinde adeta bir savunma mekanizması yaratarak, küresel zeminde işlerin iyice karmaşıklaşmasına yol açmıştır. Bir yanda mikro milliyetçiler artmış, öte yanda cemaatleşme (dinsel akımlar) şeklindeki eğilimler boyut kazanmıştır. Küreselleşmenin tarif edilen temel iddiaları ile çelişen, içe kapanmayı, çoğulculuktan kopuşu simgeleyen bu akımlar bugün dünyanın kültürel coğrafyasında kimi zaman siyasal boyutlar kazanarak yaygınlık kazanmaktadır. Küreselleşmenin kültürel boyutunun bir başka ayağını oluşturan bu durum, realiteyi yansıtır ve küresel düzlemde bu günden, yarına taşınması muhtemel kargaşa, sıcak çatışma ve şiddeti temsil eder. Böylelikle süreç iç dinamikleri ile boyutlanırken yarattığı yan ürünlerle

insanlığın farklı yaşam alanlarına farklı anlamlar yüklemektedir. Çoğu zaman bu anlamlar tepkisel karşı koyuşları yaşamaktadır ve böylelikle kültürel arena belkide küreselleşmenin en çok sorgulanan, tartışılan kulvarı olmaktadır.

Friedmann ve Tzvi Marx'ın dediği gibi; "Tıpta, kanser virüsünün bir hücreye girme yollarından birinin şekil değiştirmek olduğu söylenir. Böylece hücre onun orada olduğunu anlamaz ve onu kendisinin organik bir parçası olduğunu sanır. Virüs sonunda hücre çekirdeğine yerleştiğinde ise artık iş çoktan geçmiş olur ve kanser birden bire bütün hücreyi sarar." sözüne gönderme yaparak; "Bu gerçekleştiğinde ve insanlar kültürel kimliklerini yitirmeye başladığında, sonunda kendi ülkelerinde asimülasyona uğrarlar. Kendi ülkeleri, başkalarının ve başka kültürlerin gelip geçtiği bir yere dönüşür".

Dünyamız kültürel bağlamda, akılcılaştırılmış toplumun bir sonucu olarak, standartlaşma sürecine girmiştir. Gelişen teknoloji, artan iletişim imkanlarıyla pek çok kültür yan yana gelebilmektedir. Farklı kültürlerin bu etkileşimi kültürel zenginliği arttırıcı bir gelişme gibi gözükse de, durum bu kadar iyimser değildir.

Bu kadar farklı kültür, çoğunlukla "sanal alem"de de olsa bir araya gelirken, niçin çeşitlilik artmamakta, aksine tek kültürlülüğe doğru bir gidiş olmaktadır? Ortaya çıkan "küresel kültür", kültürel bir sentez miydi? Yaşanan bu süreç teknolojik gelişmelere paralel spontane bir oluşum muydu, yoksa çıkar gruplarının kontrolünde bir süreç miydi?

5.3. POPÜLER İMGE OLARAK “KÜLTÜR”

Popüler kültür yeni bir kavram. 19. yüzyılın son çeyreği öncesinde dünyanın hiçbir yerinde ondan söz edilmiyordu. Kavramı yaratan olgu kapitalist üretim ilişkilerinin kültür alanını biçimleyen ana etmen haline gelmesidir. Bunun anlamı, kapitalizmin iki temel unsurunun, sürekli tırmanan üretkenliğin ve tüm üretimi metaya dönüştüren mekanizmaların kültür alanında da geçerli olmasıdır. Sonuç, kültür ürününün ve kültürel üretimin diğer ekonomik gerçekliklerden özerkleşmeyişi, aksine onlara sağlamca eklemelişidir. Ekonomik rasyonalitenin Rönesans’tan beri yaratılan yüceltilmiş sanat imgesini altüst etmeye koyulmasıdır bu. Dolayısıyla, ilk popüler kültür ürünlerinin resimli magazin dergisi ve roman oluşu şaşırtıcı sayılmaz. Onu popüler müzik, popüler gösteri sanatları, popüler görsel sanatlar ve sayısız türevleri izleyecektir.

Popüler kültürün 20. yüzyıldaki serüveni ise onun en kapsamlı ve insafsız analizlerini yapan Adorno; tüm estetik ifade alanını yüksek kültür (ve sanat) ile popüler kültürün ikiye yarılmasından muzdarip olduğunu öne sürer ve bugüne dek uzanan tartışmaları başlatır. Ona göre popüler kültür ve kültür endüstrisi özdeş kavramlardır. Kültürel ürünler artık endüstri uygarlığının tanımladığı araç ve ölçeklerde üretilmektedir. Böyle olunca tüm endüstriyel ürünlerin kimlik özelliklerini oluşturan standartlaşma, normlaşma, kitlesel üretim, tüketmek adına tüketmek gibi kavramlar kültür endüstrisi içinde geçerli olmaktadır.

Türkiye’ nin popüler kültür tarihi Merkez’ e göre geç başlar. En iyimser bir analiz bile Türkiye’de 1950’ ler öncesinde gerçek bir popüler kültür etkinliği gösterildiğini ileri süremez. Kuşkusuz, bu ülkede yaşayanlar Merkez’de üretilen popüler kültür ürünlerinin farkına daha 19. yüzyılda bile varmışlar ve onları kullanmışlardır. Ancak, genellikle onları Merkez’de ortaya çıkan ikiye yarılma içinde kavramak yerine, Merkez üretiminin tek temsilcisi olduklarını düşünmüşlerdir. Merkez’de popüler olan burada bu nedenle popülerliğinden sıyrılmış, hatta neredeyse aydın seçkinlerin kültürünün bir bileşenine dönüşmüştür. İronik olan şu ki, 20. yüzyılın ikinci yarısında popüler yerli üretimler başladığında, bunlar aynı aydın seçkinlerce aşağılanacaktır. Merkez’in popülerlerinin popülerliğini kavrayamayanlar, yerli popülere lanet ederler. On yıllar boyunca, arabesk müzik ve Yeşilçam sineması bu yüzden birer kültürel sapkınlık olarak nitelenecektir.

Örneğin, Williams, gelenek ve yenilik arasında salınan ve bireyden topluma kadar, algılama, deneyleme, ilişkilendirme ve türetme süreçleriyle şekillendirilen kültürün, yeniden üretmeyle ilintili olduğunu savlayarak, “kültürün, her akıl ve toplum için sıradan bir olgu” olduğunu ileri sürer.

Kültür; antropolojinin gözü ile bakıldığında, bir insan topluluğunun edimlerinin, yaratılarının, fikriyatının tümü anlamındadır.

Chartier; “Halkın Okuma Alışkanlıkları” başlıklı makalesinde popüler kültürün “düşünsel bir kategori” olduğunu daha ilk cümlede söyler ve hemen arkasından şunu ekler: “Aydın kültürü dışında gelişen üretim ve davranışları sınırlandıran tanımlamaya çalışan bilimsel bir kategori olan halk kültürü (popüler kültür), aslında çelişkili pek çok yorumuyla, Batılı aydınların “egzotik” dünyalarda karşılaştıkları kültürlerden daha zor algıladıkları bir kültürel başkalığı ifade eder.” Dolayısıyla popüler kültür, kendisini o kültüre ait hissetmeyenlerin icat etmiş olduğu, yani kendilerini “halktan” görmeyenlerin kullandığı bir tanım. Kendileri var, bir de “ötekiler”, “aşağıdakiler”. Ancak, açık ki, bir kültürü “popüler” olarak tanımlayan kişileri onlarla aynı toplum içinde, onlara “dokunarak” yaşamaktalar. Dolayısıyla, “popüler” adlandırmasının, içinde ağır bir iktidar işleyişi barındırdığı açık.

*Resim.2 – Da Vinci’ nin ünlü tablosu “Mona Lisa” nın popüler kültürde bir yorumu .
(Arredamento Mimarlık Dergisi / 2003-05).*

Frankfurt Okulu'nun önde gelen isimlerinden Adorno'nun Horkheimer ile birlikte yazdığı "Kültür Endüstrisi" makalesindeki kitle kültürü tasavvurunun tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de entelektüel çevrelerde pek sayılıp sevildiği aşikar. Türk pop müziğindeki "standardizasyon"u veya televizyon dizilerindeki "sahte bireysellik" i tespit etmek konusunda cin bir aydın kesimimiz var. Lakin günümüzde popüler kültür üzerine çalışmak ve popüler kültür ürünlerini incelemek için altmış sene önce sorulmuş sorulardan yola çıkmanın anlamlı olmadığını düşünüyorum. O soruları birer başlangıç noktası olarak alsak bile, gözlüklerimizi o sorulara o zaman verilmiş cevaplardan oluşturmamız ciddi anlamda kombine bir miyopluk ve astigmatlık durumuna sebep oluyor. Çünkü teoriler de zaman içerisinde eğrilen, bükülen değişime uğrayan ve dönüşen anlatılardır, aynı kültürler gibi. "Kültür endüstrisi" kavramına hakkını vermemizin tek yolu da, onu geliştirdiği zaman ve mekan bağlamına oturtup değerlendirmektir. Unutmamalıyız ki, bu konuların tartışıldığı 1944 yılında İkinci Dünya Savaşı devam etmektedir, totaliter Nazi rejiminden kaçan Adorno ve Horkheimer ise ABD'ye sığınmışlardır. Böyle bir zamansal ve mekansal kesişimde, popüler kültür üzerine geliştirdikleri teorinin, Almanya'daki totaliter devlet kontrolü altındaki kültürel üretimi ve ABD'de karşılaştıkları serbest piyasa koşullarında oluşan kültürel üretim iklimini baz alması kaçınılmazdır. 1950'ler ve 1960'lar ise tüm dünyada popüler kültür üretimi ve dağıtımı konusunda önemli gelişmelerin olduğu yıllardır.

Uluslar arası şirketlerin sinema, televizyon ve müzik gibi sektörlerdeki yatırımlarının artmasıyla, ortaya koydukları ürünlerin sosyal ve politik etki alanları da genişlemiştir. Bu gelişmelerin ışığında popüler kültürün incelenmesinde Adorno ve Horkheimer'in görüşleri yeniden ön plana çıkmış, akademik ve entelektüel çevrelerde tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaları takiben "kültür endüstrisi" kavramı, başını Morin'in çektiği bir grup Fransız sosyolog tarafından alınıp "kültürel endüstriler" olarak değiştirilip yeniden tanımlanmıştır. Özellikle 1980' lerde Bernard Miège'nin geliştirdiği bu yaklaşım, Adorno ve Horkheimer'in tekil endüstrisi anlayışını reddeder ve kültürel endüstrilerin karmaşık yapılarını ve değişik kültürel üretim tiplerindeki farklı işleyiş mantıkları ortaya koyar. Bu yeni yaklaşım, kültür endüstrisi kavramına hakim olan karamsarlık bulutlarını dağıtırken, kültürün metalaşmasının sanılandan çok daha belirsiz durumlara yol açabileceğinin altını çizer.

Popüler kültür tartışmalarını önceleyen dönemdeki alt kültür- üst kültür, halk kültürü-yüksek kültür gibi ayrımlar ise kültürel üretim koşullarının değişmesi ile işlevlerini tamamen yitirmemişlerse tartışmaya açmışlar ve yeniden tanımlanmaları gerekmiştir. Dolayısıyla günümüzde tartışmalara, gittikçe popüler kültürün içerisindeki direniş imkanlarına ve bunları mümkün kılan mekanizmalar odaklanmaktadır. Miége ve takipçilerine paralel olarak İngiltere’de de Stuart Hall, 1981 yılında yazdığı “Popüler’in Yapı bozumu Üzerine Notlar” başlıklı makalesinde ağırlıklı olarak Gramsci’ nin yazdıklarından yola çıkarak popüler kültürü, baskın ve alt kültürler arasında belli bir zamanda ortaya çıkan kültürel ilişkiler tarafından oluşturulan bir alan olarak tanımlar. Böylece popüler kültür, baskın grubun toplumsal hegemonya yaratmasında ve bunu alt grubun gönüllü ve katılımcı bir şekilde kabul etmesine aracı olan bir kültürel kurumlar, formlar ve uygulamalar bütünü olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda hegemonya, şartlara bağımlı ve devam eden bir süreç olarak tanımlanırken, popüler kültür de baskın kültürün onaylanarak garanti altına alındığı bir alan olmanın ötesinde, bu baskın kültürün ve formların tartışılacağı ve karşı çıkılacağı başlıca alan olarak biçimlenmektedir.

Popüler kültürün varlık kazandığı ilk alan mekanın metalaşmasına yol açan rant olgusunun sahneye egemen oluşuyla kenttir. Ancak, burada popüler kültür gerçeğini yaratan şey, sadece toprağın alınır satılabilirlik kazanması ve spekülasyon yapma aracı haline gelmesiyle sınırlı değil, alınır satılabilirlik kazanan sadece toprağın kendisi değildir; kent mekanı ve bileşenleri de birer görsel gerçeklik olarak metalaşır. Bir banliyö evini satanlar artık sadece metrekare satmazlar; fiyata onun eski İstanbul evi yada koloni dönemi Amerikan evi kimliği de dahildir.

Lunapark disneylandlaşan mekanın prototipidir. Gerçek dünyaya alternatif bir başka mekanı tanımlar. Disneylandlaştırılan mekanda sadece giriş ücretini ödediğimiz kadar kalırız. Ancak, giderek bu fiyatını ödeme edimi bir gişeden bilet alma biçiminde olmaz. Las Vegas (hatta Bodrum) gibi tüm bir kent yalnızca belirli bir zaman aralığında fiyatını ödediğimiz için kaldığımız bir disneyland haline gelir.

*Resim.3 – Antalya Kemer’ de Wow Kremlin PalaceTatil köyü “Kremlin Sarayının yorumu.”
(www.tatilrehberi.com)*

Mimarlığın popüler kültür nesnesi olma aşamasındaki açmazı, sanat alanında görülenden farklı olarak, kendi meşruiyet alanını bahsi geçen türden serbest çağrışıma olanak vermeyecek biçimde toplumsal bağlarından yalıtılmış oluşuyla bağlantılıdır. Bu nedenle de mimarlığın, hem yeniden üretilen nesnenin -bir barınma aracı olarak- kendisi, yani gösterileni (gösterenin işaret ettiği anlamı), hem de göstergesi olmak gibi ikili bir yapıyı aynı bünyede var etmesi gerekiyor. Mimarlığın bir göstergeler sistemi olarak içselleştirilememesinden kaynaklanan, öncelikle fiziksel olarak gereksinim duyulan bir etkinlik oluşu, mimarlığın popüler kültürle kurduğu bağı kendi ontolojik koşullarıyla bağlantılı olarak, farklı bir düzleme taşımaktadır. Sanatın, örneğin resmin, varoluş sebebinin tersine mimarlık öncelikle somut işlevsel gerekçelerle biçimlendirilir. Bu nedenle de mimar, mimarlığın bir disiplin olarak kendisinin gereksinim duymadığı türden bir meşruiyet hesaplaşmasına daha da çok gereksinim duymaktadır.

*Resim.4,5 – Antalya Kemer’ de Wow Topkapı PalaceTatil köyü “Topkapı Sarayının yorumu.”
(www.tatilrehberi.com)*

Mimarlığın zaten somut işlevselliğinden kaynaklanan bir popülerliği söz konusudur. Mimarlık, düşünsel bir etkinliğe dönüşmeye, başka bir ifadeyle kendi üzerine kapanmaya başladığı noktadan itibaren, toplumsal bağlarını, işlevselliği saklı tutarak, adım adım koparmaktadır. Mimarlığın praksi ile kuramsal bilgisi, o denli ayrılmıştır ki, gündelik hayatta adeta aynı binanın iki farklı görüntüsüyle yüz yüze olunmak durumundadır. İroniktir, fakat mimarlık belki de yalnızca doğrudan doğruya kullanıcı tarafından biçimlendirildiği durumlarda bahsedilen anlamda bir iletişimsellik kazanabilir.

Mimarlığın popülerlikle bağlantılandırıldığı belirgin yönelimin ve sözün Venturi’ye ait olduğu söylenebilir. Venturi 60’ lı yıllarda mimarlığın, yeniden iletişimsel anlam üretilebileceği Las Vegas gibi bir kentten bazı sonuçlar çıkartılabileceğini savunmuştu. Venturi’ nin bu doğrultuda gerçekleştirdiği mimarlık, kendi dönemi

içerisine kuşkusuz önemli sorunlar tanımlayan bir yönelimdir. Bu söylem, bugün ardından 40 yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına karşın, mimarlığın popüler kültürle ilişki kurmaya ihtiyaç duyduğu her noktada başvurulan bir okuma biçimini tanımlamaktadır. Modern Mimarlığın giderek ana zaafı halini alan iletişim özrü, Venturi' nin eleştirilerinin odağını oluşturuyordu. Onun önerilerini de değişen “kent kullanma kültürü”yle bağlantılı bir “yeni iletişim” kurma çabası biçiminde yorumlamak pekala mümkün gözükmemektedir. Üzerinde oldukça uzun süren tartışmaların da yapıldığı bu –belki son avangart- mimarlığın sonrasında, popüler kültür bağlamında yeni bir söz söylenmemiş oluşu, popülerliğin tüm beğeni tartışmalarının odağındaymiş gibi görüldüğü günümüzde tuhaf duruyor. “Venturi ve onun Las Vegas’ı mimarlara bugün hala bir şeyler öğretebilir mi/öğretebiliyor mu?” sorusu tam da bu noktada bir kez daha sorulması gereken bir sorudur.

Mimarlığın popülerliği yada daha genel ve abartılı bir söylemle, toplumla estetik bir bağ kurması –iletişim kurması- mimarlığın kendi özgül mimarlık epistemesi içerisinde gerçekleştirilir. Bu nedenledir ki, Venturi' nin ünlü “hangar” ı, bezendikten sonra, Venturi' ye esin kaynağı olan kökenine oranla, topluma daha uzak ve anlaşılmaz bir simgeselliği barındırmaktadır.

Sonuçta mimarlık, her ne kadar gündelik göstergeleri, kaybettiği iletişimselliği yeniden kurmak adına araçsallaştırmayı denese de, dilinin yapaylığı ve bu dilin yalnızca kendi özgül durumunu tanımlayan kapalılığı nedeniyle, popüler göstergeleri kullanmak mimarlığı, yeniden anlaşılır kılamaz. Modern dünyaya has her tür nesne gibi mimarlık da “yapay” dır ve kendi dışında hiçbir şeydir artık.

6. BÖLÜM – KÜLTÜR – MİMARLIK İLİŞKİSİ

İlk insanla birlikte mimari ürünler de oluşmaya başlamıştır. Avcılıkla yaşamlarını sürdüren ilkel göçebe toplumların yaşadıkları doğal barınaklar, toprağı işlemeyi öğrenen insanların yaptıkları ilkel konutlara dönüşmüştür. İnsanların birlikte yaşamaya başlaması ile yeni işlevler ve ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar ve toplumdaki işlevsel örgütlenme sonucu farklı yapı tipleri oluşmuştur. Toplumsal gelişme ve değişimlerin tanımladığı yeni ihtiyaçlar tarih boyunca mimarlığı yönlendirmiştir.

Tarihsel süreçte oluşan mimari ürünler, anıtsal yapılar olarak gruplandırılabilir. Mimarlık tarihinde daha çok anıtsal yapılar incelenmiştir. Tarihte politik ve dini gücü elinde tutan rahipler ve kralların istekleriyle ortaya çıkan anıtsal yapılar, yapıldıkları dönemdeki yönetimi kültürünü yansıtmaktadırlar. Yani egemen kişinin yada kişilerin bir çeşit güç gösterisidir. Lewis Mumford Kentlerin Tarihini anlatırken, İ.Ö. 3000 yıllarından kalma bir belgede, Mısır Tanrısı Ptah'ın kentleri kurucusu olarak nitelendiğini bildirir. Kentlerin; krallar ve kahramanlar tarafından kurulduğunu görmekteyiz. Onlar tanrıların elçileri olarak görülürler ve güçlerini Tanrı'dan aldıkları, Tanrı adına yönetip savaş kazandıkları öne çıkar (Mumford,1965). Anonim mimarı ise halkın kendisine barınmak için yaptığı konut binalarını kapsamaktadırlar.

Kültür; insanla ilgili, insanın ortaya koyduğu her şey ise mimarlık bütünüyle bir kültür ürünüdür. Soyut bir kavram olarak bakılan kültür; mimaride somutlaşır. Kültür; genel anlamda insanın fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için oluşturduğu soyut bir düzense, toplumun bu düzenini ortaya koyduğu mimari ürünlerde inceleyip analiz etmek gerekir. Yok olmuş toplumların kültürleri mimarileri inceleyerek anlaşılır. Sosyo-kültürel ihtiyaçların mimaride biçimlenişini görmek, toplumu anlamının en iyi yoludur.

Tarihte belli bir toplumun bıraktığı yapılardan, genel özelliklerini kültürlerine ilişkin bilgi alıp kültürlerini tanıyıp, tanımlamaktadır. Toplumun kendine has genel mimari özellikleri incelenir. Örneğin 'Osmanlı Mimarisi' tanımlaması veya daha eski tarihlerde kalmış, zaman aşımına uğramış bugün sadece kalıntılar olan bir kültür. Daha çok mimarlık tarihçileri, sanat tarihçileri bu çalışmalarını yaparlar.

Genel tanımın içindeki, bölgelere göre olan farklılaşmalar yada alt bölgelerdeki farklılaşmalarda incelenebilir. Osmanlı Mimarisi'nin altında Akdeniz Bölgesi'ndeki yerleşimlerin incelenmesi şeklinde çalışmalar.

Her kültür kendi ihtiyaçlarına göre farklı yapı tipleri oluşturmuştur. Aynı yapı tiplerinde de kültür farklılaşmasından dolayı farklılaşmalar vardır. Korunması gerekli kültür varlıklarımız denilen anıtsal binalar ve geleneksel evler incelenir. Türkiye' de Geleneksel Kültür Evi Araştırmaları; Kula Evleri, Akşehir Evleri, Safranbolu Evleri, Mardin Evleri, Kervansaraylar gibi tipolojik olarak incelenir.

6.1. MİMARİNİN KÜLTÜRE ETKİSİ

Kültür nasıl mimariyi etkiliyorsa yapılan binalar da insanları etkiler. Yeni yapılan binalar insanlara yeni bir şeyler kazandırır. Churcill; *'Biz binalarımızı şekillendirdik, sonra onlar bizi şekillendirdi'* demiştir. Kültür nasıl mimariyi şekillendiriyorsa, mimari de kültürü şekillendirir. Burada günümüzde yapılan alışveriş merkezlerini örnek gösterebiliriz. Alışveriş kültürünün değişmesi insanların daha fazla alışveriş yapmasını sağlayan mekanlar yaratılmasına yol açmıştır. Kapitalist düzenin bir ürünü olan alışveriş merkezlerini ele alacak olursak, burası bir çeşit sosyalleşme mekanıdır. İnsanların sadece mağazalardan değil birbirinden de alışveriş yaptığı bir yerdir. Bir çeşit agoradır, eğitim mekanı da denilebilir. Frank Ghery'nin Bilboa'da tasarlayıp inşa ettiği müze düşünülecek olursa, oranın belediyesinin bilinçli olarak böyle bir çalışmayı yapıp gelecek farklı kültürden insanların getireceği hem ekonomik hem de kültürel değerleri düşünülerek bilinçli yapılmış bir çalışmadır. Sonuçta bu binanın oranın halkının kültürüne artı yönde katkısı olduğu görülmektedir. Burada bir örnek olarak da Hitler'in mimarı Alfred Speerer'in yaptığı faşist mimari örnekleri verilebilir. İnsanları ezen büyük binaların toplumun kültürüne nasıl etkisi olduğunu tarih göstermiştir.

6.2. MİMAR VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Tüm mimarlık tarihi boyunca bir mimari ürün ortaya çıkarken onun programı, işlevi dışında biçimini etkileyen etkenler vardır.

- * İşverenin kültürü
- * Toplumun kültürü
- * Mimarın kültürü

Mimar ve mimarlık, insan yerleşmelerinin ilk örneklerinde ortaya çıkmamıştır. İlkel tarım yapılı köylerden Çatalhöyük' te halk kendi evini kendisi yapıyordu.

Kentleşme ve toplumsal işbölümü mimarı ortaya çıkarmaktadır. Mimar, ekonomik gücü ellerinde tutanlara iş yapandır.

Bu üçü de aynı toplumun üyesi oldukları zamanda ortaya çıkan üründe hepsinin etkisi görülüyor. Mimarın ve işverenin kültürü içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtabiliyor yada bir üst kültürü grubundan da olabiliyor. Her bina tipi için farklı işveren çıkıyor. Sosyal konumu, kimliği, kültürü farklı oluyor. Bugün ülkemizde bu kadar farklı tipte ve anlayışta bina yapılmasının sebebi çok farklı kültür grubundan insanlar müşteri konumunda bulunabiliyor. Bu kadar çok iyinin ve daha da çok kötünün olduğu bir ülkeye dışarıdan bakanların Üçüncü Dünya tanımını yapmasına sebep oluyor.

Henüz endüstri toplumuna geçememiş bir ülke görünümünde olan Türkiye gelişmelerini tam yaşayamadan atlayarak yaşamaya çalışıyor. Bu da çok farklı alt yapıda insanların ortaya çıkmasına sebep oluyor. Bugün ise dünya globalleşiyor ve çok farklı kültürlerden insanlar gelip Türkiye'de binalar yapıyor. Daha çok Avrupalı ve Amerikalı mimarlar belki teknolojilerinin verdikleri olanaklarının Türkiye' ye de gelmesi gelişme yönünden olumlu bir adım olabilir. Ama bir kısmı da bize sosyo-kültürel yönden uymayan binalar şekillendirmektedir.

6.3. KÜLTÜRÜN MİMARİYE YANSIMASI

Mimari ile kültür ilişkisini inceleyen çalışmalar çeşitli şekillerde, çeşitli yönlerden yapılmıştır. Bunları şu tanımlamalar altında toplayabiliriz:

6.3.1. KÜLTÜR FARKLILAŞMALARININ MİMARİYE YANSIMASI

Kültürlerarası karşılaştırmalı çalışmalar; Bunlar mimari tasarımın en dar alanı olan mekandan, en küçük bina tipi olan konutta, yerleşimlere, kentsel çalışmalara kadar genişletilebilir. Farklı kültürel yapıya göre şekillenen Müslüman kenti, Afrika kenti ve Hindistan kenti gibi tanımlamaların yanı sıra; aile yapısının konut oluşumuna etkisi gibi tanımlamaları da görebiliyoruz. Bugünün globalleşen dünyasında farklı kültürdeki insanların aynı kentte yaşayıp, kendi kültürel çevresini yaratmak istemesi ve bunun içinde kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurarak tasarımlar yapılması gerekliliğini ortaya koyar.

Kültür ve fiziksel çevre ilişkilerini araştıran Amos Rapoport ve Irwin Altman; kültürlerarası çapraz karşılaştırmaları kullanarak konuyu ele alırlar. Rapoport; çevre düzenleniş formunun sebepleri ve sonuçları üzerinde durur, Altman ise insan davranışının mekansal kriterlerini incelemiştir. (Lawrence, 1990, s:125).

Ev; değişen değerlerin doğrudan etkilendiği ve kültürlerarası karşılaştırmaların yapılabileceği en temel, en özel ve en ufak bina tipidir. Geleneksel ev formunun oluşmasında birincil faktörün kültür olduğunu öne süren Rapoport; kültürü karmaşık bir terim olarak nitelendirir ve onu açıklamak için birbirini bütünleyen aşağıdaki kavramları öne sürer;

1. Tipik bir grubun yaşama şekli,
2. Sembolik yayılmış düzen sistemi,
3. Ekolojik yerleşimle başa çıkma yolu olarak tanımlar ve kültürün üç şey yaptığını öne sürer,
4. Bileşenleri düzenlemek için ayrıntılı plan gibi işler,
5. Detaylara anlam verir,
6. Grupları tanımlayan özelliktedir.

Rapoport kültürü şöyle özetler; “Grupların birbirinden farklılaşmalarını sağlayan özellikleridir” (M.Low, Chambers, 1989, s: 186). Rapoport; ev formunun çok çeşitli sosyo-kültürel faktörlerin ikinci derece değiştirici faktörler olduğunu belirtir. (Rapoport, 1969). Kültürel faktörler diye nitelendirdiği; temel ihtiyaçların giderilme biçimleri, aile yapısı, kadının aile içindeki konumu, sosyal ilişkiler, dünya görüşü, akrabalık kalıp ve kuralları, dini inançlar, geleneklerdir. Geleneksel bir toplumda bunun incelemek daha net bir sonuç verir çünkü homojendir. Farklı toplumlarda, ihtiyaçların farklı şekillenışı kültür farklılaşmalarına bağlanmaktadır.

6.3.2. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNİN MİMARİYE YANSIMASI

Belli bir toplumda yaşanan sosyo-kültürel değişmelerin mekana yansımaları şeklindeki incelemeleri sayabiliriz. Bir toplumda zamana bağlı değişimlerin, bu değişimlerin çıkış şekillerini, sebeplerini ve mimariye yansımalarını incelemektir. Kültürelarası temas yoluyla ortaya çıkan kültür değişmeleri; ve bunun mimariye yansımaları; mesela Yunan adalarındaki geleneksel konukların Ege'deki geleneksel konuklara benzerliği gibi örnekler incelenebilir. Tarım toplumundan, endüstri toplumuna geçen toplumların denge bulması çalışmalarının fiziksel mekana etkileri incelenir. Örnek olarak kentsel mekanlardan Türkiye örneğinde gecekondulaşmanın incelenmesini, Mübeccel Kıray'ın çalışmalarını, İstanbul örneğinde Serim Denel'in batılılaşma sürecindeki İstanbul'da tasarım ve dış mekanlarda değişim nedenlerini ele alan çalışmasını gösterebiliriz.

Toplumdaki sosyo-kültürel değişmeler sonucunda bazı binaların işlevlerini değiştirmeleri, onlara en uygun fonksiyonu vermek için yapılan çalışmaları, ayrıca değişen toplum yapısı ve ihtiyaçları doğrultusunda yeni bina tiplerinin ortaya çıkması, var olan binalara gereken ekler gibi örnekler verilebilir. İletişimin öneminin artmasıyla ortaya çıkan medya plazalar bunlara iyi bir örnek teşkil etmektedirler. Yeni ortaya çıkan bir bina tipi olarak görülse de aslında kültürel bir gelişimin sonucunda ortaya çıkmıştır.

7. BÖLÜM – KÜRESELLEŞME VE MİMARLIK

7.1. KÜRESEL BİR KAVRAM OLARAK MİMARLIK

Küreselleşmenin mimarlık üzerindeki etkisi mimarlığı birleştirici bir üst-dil idealinden uzaklaştırmış büyük ölçekte farklılaşmış söylemler arasında parçalanmasına yol açmıştır. Bir başka ifade ile yukarıda belirtildiği gibi zaman ve mekan sıkışmasının yada ayrılmasının doğurduğu sancılara mimarlık ve kentsel planlama alanından gelen tepkiler farklıdır. Bu tepkileri iki ana başlıkta toplayabiliriz. Birincisi boyun eğmek yani sistemi meşrulaştırmak; ikincisi, eleştirmek, sistemin kavramlarıyla yüzleşmek. Birincisi, sistemi yansıtacak bir dil ve imgeler bütünü inşa etmek yada temsil etmek yoluna giderken, ikincisi sistemin tutarlılığını, bütünlüğünü hedefleyen her anlatı karşısında kuşkucu davranıp sistemin geliştirdiği üst teorileri bozarak yeni bir durumun ortaya çıkmasını sağlayacak bir “nihilist” durum yaratmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımlar; Konstrüktivizm, Minimalizm’in yeniden canlandırılması olarak ele alınabilir. Ancak günümüzde her ikisi de ideolojik tabanını yitirmiştir. Tarihsel-coğrafi materyalizmin yenilenmesi gibi bir ideolojik hedefleri yoktur. Küresel sermayenin değerlerine reddetmek yerine bu düzen içinde yerlerini almaktadırlar. Mimarlığın düzeni yansıtan bir dil ve imgeler bütünü olarak ele alınmasına kesinlikle karşı durmakta, ancak yeni durumun ise bu düzen içinden yaratılabileceğini belirtmektedirler. Nostaljik, tarihselci yaklaşımlar benzeşimler yerine mimarlık kendi alanına çekilerek bu alanda çözümler üretilmektedir. Bu noktayı aydınlatmadan önce küresel yeni dünya düzeninin kavramlarına geri dönmek ve bunların mekandaki izlerini örneklemek gerekir.

Mimarlık ve kentsel tasarımın meşrulaştırdığı sistemin kavramlarının başında mekanın küreselleşmesi, parçalanması (özgürleşmesi), soyutlanması ve yüzeyselleşmesi (derinliği yitirmesi) gelmektedir.

Küresel sermaye gerçek coğrafya üzerinde yalnızca kar mantığı ile oluşan yeni bir coğrafya belirlemektedir. Harvey ve Lefebvre tarafından “sermayenin coğrafyası” olarak ifade edilen bu coğrafya doğal/kültürel coğrafyanın üzerine kaplayan bir örtü gibidir. Bu coğrafyanın zaman ve mekan anlayışı soyut ve döngüseldir. Çünkü aynı eylemin sürekli tekrarı ile oluşur bu bağlamda bu coğrafyanın küresel düzlemde gridal bir ağ oluşturduğu söylenebilir. Bu ağın bütüncül

bir yapısı ve tek bir merkezi (ya da hiyerarşik olarak merkezler bütünü) yoktur. Çünkü gridal ağ içinde yer alan her bir grid-alan bir merkez gibi davranır ve kendini çevreden mutlak surette soyutlar. Dış ile ilişki belirleyen öğeler önemini yitirir ve her bir birim kendi içini yaratır. Bu durum küreselleşen sermayeden yana kapitalist bir ülke olan Türkiye’de mekansal değişim ve dönüşümlerde izlenebilir. Konut alanları ayrımı yerine günümüzde konutlar farklı işlevlerin üst üste yığıldığı tek bir yapı içinde yer almaktadır. Bir yapıda konut-büro-işyeri-sağlık merkezi üst üste gelebilmekte, sermaye daha da büyüdükçe bunlara yeni işlevler oyun-eğlence merkezi eklenebilmektedir. Bununla beraber konut başlangıçta belirtilen sembolik sermayenin akıtıldığı alandır. Yeni dünya düzeninin de yeni hayat prestiji konut üzerinden edinilmektedir. Bu da tasarıma konutun hem teknolojik olanaklar ile donatılması hem de ithal malzeme ve ithal proje talebi olarak yansımaktadır.

Resim. 6 – Küreselleşen Mimarlığı anlatan bir grafik. (www.arkitera.com)

Evrensellik bağlamında mimari; yaşam çabasının en büyük bölümünü harcayan bir etkinlik olarak, başka hiçbir alanda görülmediği kadar insanları tanımlıyor.. birbirlerinin dilini konuşmayan insanlar duvarları, çatıları, pencereleri, kapıları gördükleri zaman birbirlerini anlıyorlar. Hepsi çamuru, taşı ağacı, kubbeyi, kemeri, revağı birbirine benzer şekillerde kullanmışlar. Uygarlığın yakın tarihinde mimari üslup açısından 19. yüzyıldan bu yana, bugün hiçbir alanda görme olasılığı olmayan bir küreselleşme olmuş. 19. yüzyıl emperyalizmi, güce, kültürel hegemonyaya dayalı bir mimari küreselleşmeyi Hollanda'nın Jakarta' sından, Raj'ın Hindistan'ına, Afrika'ya ve Osmanlı başkentine kadar taşınmıştır.

Fakat Jameson'un, Georg Simmel'in bu yüzyıl başında yazdığı ünlü Paranın Felsefesi kitabından alıp kendi yorumuna temel yaptığı düşünceler ilgi çekici: Simmel çağdaş yaşamın giderek artan bir soyutlama ortamında her olgunun nasıl soyut bir biçim aldığını anlatır. Ve her şeyin soyutlaşmasını açıklayan bir olgu olarak kentte arazi kirasının – örneğin sadece bir trafik aksının değişmesine bağlı olarak – malikine artan bir gelir getirme olgusunu anlatarak, bunun hak edilmemiş artış (unearned increment) olduğunu söyler. Jameson bu düşünceden hareket ederek, finans kapitalin bir alış veriş aracı olan para kavramının soyutlanması aşaması olduğunu ve bunun giderek bizi yeni bir estetik kuramın eşiğine ulaştırdığını yada ulaştıracığını savlar. Ne var ki burada bunun hangi yapıya yansıyan estetik olduğunu, daha doğrusu finans kapitalin teşvik ettiği gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan biçimlerin nasıl bir estetik tanımladığını söylemez yada söyleyemez.

Simmel'in "hak edilmemiş artış" kavramı son yarım yüzyıl Türkiye'sinde en güçlü kentsel yaşam olgusudur. Ve bu sadece bir trafik aksının değişmesinin getirdiği tesadüfi bir artış değil, bir arsayı gasp ettikten sonra trafik aksını ona yönlendirterek yapılan bir hak edilmemiş kazançtır. Yağmaya dönüşen bu kamu malı gaspı yıldırım hızıyla artarak Türkiye'nin ekonomik yapısını değiştirmiş, sanayi üretimini baltalamış ve eski kentleri tahrip ederek onları içinden çıkılmaz hale getirmiş, toplum ahlakını bozmuş ve bir yasa dışılık kumarı oynayan güçlü bir sınıf oluşturmuştur. Bunlar hak edilmemiş kazançlarını en çok emin oldukları alana, yani toprak ve yapıya yatırmışlar, isteklerini de mimarlara, proje ve yapıya çevirmişlerdir. Bu mimariye finans kapitalin teşvik ettiği mimari olarak bakabiliriz. Gökdelenler, yüksek büro blokları, bankalar, oteller, tatil köyleri, marinalar, hatta yeni üniversiteler, kent içi compound'ları bu tür yapılardır. Ne var ki bunlar bir estetiğe özenseler de, bir estetik

yaratmıyorlar. Genel geçer düşüncelerden yararlanıyor, simgesel biçimler ve büyük boyutlarla etkili olmağa çalışıyorlar. Belki de yeni estetik basamak, Hong Kong Bankası yada Gehry'nin Bilbao Müzesi gibi yapılarında görüldüğü gibi, mimarları ip üzerinde parendeler atmağa zorlamaktadır. Büyük yatırımların ürünleri olan dev yapılarda simgesellik, reklam, para kazanma hırsı birleşiyor. Gökdelen simge olsun diye mi yüksek oluyor, yoksa yüksek olduğu için mi simgeleşiyor, yada para hırsı mı bu yapılarda simgeleşiyor? Gökdelen bir sabun şirketi, bir uçak şirketi, bir banka yada bir holdingi aynı şekilde çerçeveleyiyor. Temelde içine ne girerse girsin, kapitalin şarkısını çaldırıyor. Onun için kimsenin malı da değil. Yaptırımlar ve tasarlayanlar da dahil. Dünyayı kafaların üzerinde kontrol eden, bir güç mekanizmasını simgeliyorlar. Bu yapılardan bazılarının yeni bir mimari vizyon sundukları kabul edilebilir. Fakat bu sadece milyonlarca insanın sırtından çıkarılan artı-ürünün propagandasını yapan bir mimarinin estetiğidir. Ahlak boyutu da sıfırdır. Kuşkusuz burada söz konusu olan insanı soyutlayan, hiçe sayan, karınca gibi ezilmesine aldırmış etmeyen bir felsefenin göstergesi olan ahlakıdır.

Mimarın kişisel ahlakı ile ilgisi yok. Finans kapitalin, yani en büyük ekonomik gücün aracı oldukları için de güçlü bir propaganda olanakları var. Mimarların kitaplarını sergileyen her biri bir hamalın taşıyabileceği görkemli ciltler, finans kapitalin sponsorluğunu yaptığı mimari yapılara ilişkin kitaplardır. Öte yandan finans kapitalin değil, fakat kapitalizmin asıl estetiği kentlerdeki sıradan yapının estetiğidir. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde ki vahşi kapitalizmin ürettiği fiziksel çevrenin bir anti-estetik ifadesi olduğu da söylenebilir. Fakat itiraf etmek gerekir ki en çok küreselleşen budur. İlkel kapitalist tavırlar, ilkel bir tüketicilik, kontrolsüz bir yapı etkinliği, büyük toprak yağmaları, kırsal kültürün dışarıdan geleni sünger gibi çekip, günü birlik amaçlar için yorumlaması, bütün bunlar 19. yüzyılın Amerika'sından, bugünün gelişmekte olan ekonomilerinin egemen olduğu bütün ülkelere kadar her iklimde İstanbullar, Ankaralar, Mexico City'ler, Karaçiler, Kahireler, Jakartalar yaratmıştır. Bu çirkinliklere ilişkin görsel bilgileri de ancak bilimsel makalelerin siyah beyaz fotoğraflarında bulabiliyoruz.

Şu yada bu nedenle yaratılan mimari bir yeni üslup da yaratıyor mu? Postmodernizm sözcüleri üzerinde çoktan itirazlar yükselen teknoloji-modernizm ikilisine karşı gelişen düşünce ortamından yaralanıp bir yeni eklektizim önerdiler. Bu bir entel modası olarak kaldı. Finans kapital bunun sponsorluğunu yaptı. Fakat eğer

Postmodern bir mimari estetik olacaksa, yada Jameson'un söylediği gibi, biz yeni bir estetik devrimin eşiğinde isek, bunun halk tarafından algılanması için herhalde uzun zaman beklemek gerekecek. Oysa Modernizm'in üslubu sadece sıradan mimari uygulamalarda değil, çok daha büyük yapılarda da etkisini sürdürmekte devam ediyor. Bugün mimaride küreselleşme, henüz Modernizm'in getirdiği küreselleşmedir.

7.2. ENDÜSTRİ DEVRİMİNDEN GÜNÜMÜZE MİMARİ ÜZERİNE KISA BİR TARİHÇE

Birinci Dünya savaşı sonrasında farklı olarak, artık sadece gelecekte nasıl bir sanat yada mimarlık olacağından bahsedilmiyordu. Yapılanlar değerlendirilmeye, günün sorunlarına uzun vadeli çözümler de üretilmeye çalışılıyordu. Gropius'un 1925'te yayınladığı "Internationale Architecture" adlı kitaptan sonra, modernizm üzerine eleştirel yayınlar çoğaldı; avan – gard yayınlar azalmaya başladı.

Aynı zamanda, savaş sonrası büyük boyutlara varan konut açığı, bu konudaki çalışmaları hızlandırmıştı. Bu bağlamda şehirleşme ve şehir planlamasının önemi fark edildi. Tek bir bina kendi başına ne kadar güzel olursa olsun, kentsel organizasyon içindeki yerini alamadıkça anlamını yitirebilirdi. Dönemin ünlü mimarları, zamanla uygulama alanlarını genişleterek bu konuda da projeler üretmeye başladılar. La Sarraz'da 1928 yılında gerçekleştirilen ilk CIAM toplantısında, kentsel tasarım tartışılacak konu başlıkları arasında yerini buldu.

Yapı teknolojisindeki gelişmeler ve yeni malzemeler, bir yandan tasarımcılara yeni olanaklar sağlarken, bir yandan da mimarlık okulları bu hızlı gelişmelere ayak uydurmakta zorlanıyorlardı. Mühendis – Mimarların sayısı azımsanmayacak kadar çoğalmıştı, ve bürolar genç mimarlara gerekli teknik donanımı sağlayan bir okul görevi görüyorlardı. Gerçekten de Amerika'da William Le Baron Jenney'in, Almanya'da Peter Behrens'in yada Fransa'da Auguste Perret' in ofislerinde yetişen mimarlar Modern mimarlığın adları en sık anılan örneklerini vermişlerdir.

İşte bu nedenlerden dolayı Gropius, Bauhaus'un başına geçtiğinde, bu okulun programını endüstriye yönelik tasarım yapan, bina üretimini artık farklı disiplinlerden insanların birarada çalışmasını gerektiren bir süreç olarak gören mimar yetiştirmek üzere hazırladı. Öncelikle eskilere karşı yeni bir üslup koymak değil, tasarım üretme sürecine yeni bir bakış getirmek amacıyla olan Bauhaus, bu yüzden uzun vadede

etkili olabilmıştır. “Gropius yönetimindeki Bauhaus, mimarlıkta sanatı ve endüstriyi, sanatı ve günlük hayatı birleştirme çabasıydı...çağdaş sanatın ilkeleri ilk kez eğitime aktarıldı. Farklı eğilimler bir araya getirildi.” (Gideon, 1995, s:489).

Ancak böyle bir bilinçlenme yavaş yavaş başlamışken, Avrupa’da, özellikle Almanya’da, siyasi huzursuzluklar tekrar kendini hissettirmeye başladı. 1930’larda Rusya’da Stalinizm, İtalya’da Faşizm, Almanya’da Nazizm etkisini arttırdı. Sonunda tüm dünyayı tekrar savaşa götürecek olan rahatsızlıklar Avrupa’da ilk işaretlerini veriyordu. Birbirlerinden farklı karakterlerde olmalarına rağmen bu rejimler ve taraftarları, modern mimarlığı uygun bulmuyorlar, “neo-klasizm” eğilimi gösteriyorlardı. Siyasi baskıların artması sonucunda, buralardan birçok sanatçılar başka ülkelere (en çok Amerika’ya) göç etti yada göç etmek zorunda bırakıldı.

Daha önceleri de büyük göç alan Amerika için ise, durum bu kez farklıydı. Çünkü bu kez kültür hayatının temsilcileri göç ediyordu. Dönemin ünlü sanatçı ve bilim adamlarının neredeyse çoğunun ülkeye yerleşmesiyle birlikte, Amerika yeni bir kültür merkezi haline gelmeye başlamıştır. Aynı zamanda Avrupa’nın önde gelen mimarlarının bir kısmının da bu ülkeye yerleşmesi ve sadece uygulamacı değil, eğitimci olarak da görev yapmaları bu ülkede, Avrupa’da oluşmaya başlayan “Uluslararası Stil” in gelişmesine uygun bir ortam sağlanmıştır. Benevolo’ya göre; Avrupalı ustaların Amerikan üniversitelerinde eğitim vermelerinin bu ülke kültürü üzerinde belirli bir etkisi olmuştur. Aynı dönemlerde New York’ta açılan bir sergi ve bu sergi için Hitchcock ve Johnson’ın yayınladığı “The International Style” (1932) adlı kitapta Avrupa’ya ve uluslar arası bir stile olan ilgi artmıştır. “Sergi, fazla ilgi toplamamasına rağmen, etkili olmuştur. Konuyla ilgili tartışmalar mimarlık ortamını uzun süre meşgul etmiştir.” (Hitchcock ve Johnson, 1995, s:15).

Altı yıl boyunca süren ve ancak 1945 yılında Hitler’in intihar etmesi ve Amerika’nın Japonya’ya attığı iki atom bombası ile son bulan İkinci Dünya Savaşı, ardında yine milyonlarca ölü ve yerle bir edilmiş şehirler bırakıyordu. Bu savaştan ABD ve SSCB, iki üstün güç olarak çıkıyorlardı. SSCB; Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya gibi doğu Avrupa ülkelerinde komünist rejimlerin başa geçmesinde etkili oldu. ABD ise bundan sonra stratejisini komünizmin yayılmasını engellemek üzere geliştiriyordu. 1949’da ABD önderliğinde, çoğu batı Avrupa ülkesinin de katılımıyla NATO kuruldu. Soğuk savaşın karşı tarafı SSCB’de altı yıl sonra doğu Avrupa’nın komünist ülkeleriyle Varşova Paktı’nı imzaladı.

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği fiziksel yıkım, özelliklede Avrupa'da, önceki savaşa karşılaştırıldığında, çok daha fazlaydı. Ama Amerikan yardımı ve yapım tekniklerinin gelmiş olduğu nokta, yeniden yapım sürecini hızlandırabilmiştir. Ancak belirtilmelidir ki, ihtiyacın aciliyeti, kentsel duyarlılığın sıklıkla göz ardı edilmesine de sebep olmuştur.

1950'lerde artık, teknolojiyi reddetmenin yada negatif yaklaşmanın sonuçsuz olduğu görülüyor ve onun her alanda meydan okuyuşu kabul ediliyordu. Walter Gropius, "fazla makineleşmeye -insan hayatına ters düştüğü için- her zaman tepki duyulacağını; ancak makineleri biyolojik ihtiyaçlarımıza hizmet edecek şekilde uyarlayana kadar da bu meydan okumayı kabul etmekten başka da seçeneğimiz olmadığını söylemekteydi." Buna karşılık, toplu tüketim için seri üretilen endüstriyel ürünlerin de tasarlanması gereği artık kabul ediliyordu. Biraz da şaşırtıcı bir şekilde ekonomik gelişmenin yaşandığı bu dönemde, arabadan su ısıtıcısına kadar her tür endüstriyel üründe, tasarımcıların imzasına rastlanıyordu.

O yıllarda Türkiye' deki mimarlık ortamındaki karışıklıkta pek farklı değildi; Osmanlı toplumunda 1900'lere kadar devam eden spontane ve gerçek verilere dayanan mimarlık eyleminin 1850-1920 yıllarına rastlayan devrede Batı'daki eklektisist akımların etkisiyle değişmeye uğradığı görülmektedir.

Eklektisist anlayışın mimaride yapay bir davranış olarak uygulanması III. Selim'in Batılılaşma çabalarına dayanmaktadır. Ancak Osmanlı toplumunda görülen eklektisizm Batı'daki gibi toplumun dünya görüşüne dayanan ve kültürel açıdan desteklenen köklü bir davranış değildir. Daha rasyonel ve daha rahat yaşama koşullarına kavuşma özlemi içinde Batılılaşma çabasının şeklen ifadesidir. Devrin Osmanlı toplumu için endüstrileşme, yeni yapı malzemeleri ve yapım metodları, kentleşme ve yapım standardının yükselmesi gibi sorunlar henüz akıla hayale gelmeyen konular idi. Bu nedenle eklektisizmi zorlayacak koşulların gerekliliği maddeten olanaksızdı. Böylece mimaride, Batı'dan doğrudan doğruya alınan eklektisist örnekler, değiştirilmeden aynen uygulanmıştır. (Özer,1999).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Batı'da Bauhaus gibi rasyonel değişimler yapıldığı sırada, Türk mimarlık kuruluşları teori ve uygulamada yabancı mimarların etkisinde çalışmaya devam etmekteydi. 1927 yılından itibaren yabancı mimarların etkisi karşısında, milli mimariyi uyandırmak isteği gelişmeye başladı. Devrin gerçek amacı yabancı mimarların uzaklaştırılması üzerinde toplanıyordu. 1930' lardaki genel

durum, mimarının ütopyik bir milliyetçilik perdesi altında somut temellerden uzak, estetik ve duygusal anlayış içinde sürüklenmesidir. Biçimci bir anlayış içerisinde bir asır önceki konut mimarisinin özlemini duyarak, çağdaş koşullara uydurma çabaları G.Scott'un belirttiği gibi "uzaktaki şeylere karşı uyanan şairane duygululuğun aşırı gelişimi" şeklinde açıklanabilir.

Milli mimarının bizdeki gelişimiyle Gothic Revival'ın Batı'daki gelişimi arasında espri ve tutum bakımından son derece büyük yakınlıklar vardır. Aktüel gerçeklerle ilginin kesilmiş olması, geçmişten modeller arayarak bunları çağdaş konulara zoraki bir şekilde adapte etme çabaları, ve nihayet kaynak bakımından kendi özgeçmişine yönelerek bu noktada ısrarla durulması her iki cereyanı birbirine yaklaştıran önemli hususlardır. (Özer,1999).

1950-1960 yılları arasında Türk mimarları, kendi aktüel sorunlarına eğilerek başarılı çözümlere varan Batı'lı toplumların çözüm şekillerini inceleme yoluna gitmişlerdir. Batı'da 1920'lerde başlayan Le Corbusier, Mies Van Der Rohe, Walter Gropius gibi mimarların önderliğinde ilerleyen rasyonel mimarlık ilkelerini benimseyerek yapıtlarını bu ilkelerin etkisinde yaratmışlardır. Haberleşme ve ulaştırmadaki gelişmeler, uluslararası yakınlaşmalar, ortak organizasyonlar ve kültürler arası ilişkilerin artması ile 20. asrın ikinci yarısında Dünya'da oluşan mimarlık hareketleri Türkiye'deki gelişmeleri de etkilemiştir.

Rasyonel mimarlık II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sorunlara acil ve ekonomik çözümler getirmek üzere modülasyon, standardizasyon, prefabrikasyon gibi konuları kapsamına alıyordu. Teknik olarak oldukça ileri olan bu akımın Türk toplumunun ekonomik düzeyinde aynen aktarılacak kullanılması olanaksızdı. Bu nedenle bazı mimarlar, rasyonel mimarlık ilkelerini koruyarak, bölgesel verilere de yer veren ve bu değerler arasında bir denge kurma çabası içine girmişlerdir. Rasyonel mimarlık akımı, Batı'da iki yönden eleştiriye uğramıştır. Bunlardan biri, rasyonel mimarlığın belirlediği çevrede yaşayan insanların monoton ve benzer biçimlerin tekrarından ruhsal sıkıntı duyması, diğeri de, rasyonel mimarının toplumun sosyo – kültürel koşullarını göz önünde bulundurmamasıdır. Sosyolog ve psikologlar, toplumun sosyo – kültürel yapısına uygun bir çevre düzeninin gerekliliğine dikkati çekmişlerdir. Olayların böyle gelişmesi ve mimarların "isimsiz" eserler vermelerinden bıkmaları sonucunda mimaride rasyonel anlayış, yerini irrasyonel ilkelere bırakmaya yönelmiştir.

1970'lere kadar, mekân düzenlemelerinde gerçek verileri dikkate almayan eklektik ve romantik tutumun devam ettiği görülmektedir. Gerçek toplumsal verileri kapsamına almayan bu gibi yöntemlerin mekân düzenlemeleri açısından başarılı olamayacağı kuşkusuzdur. Bugün toplumumuzun içinde bulunduğu yozlaşmayı, duygu ve düşüncenin dengeli oluşumu açısından ele almanın gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Sonuçta. 20. yüzyılın ilk yarısında iki dünya savaşı, devrimler, ayaklanmalar ve rejim değişiklikleri yaşandı. Bundan sonra barış ve istikrarın sağlanmasına, yeni düzenin güçlerinin birbirini dengelemesine çalışılırken öne çıkan kavramlar “küreselleşme ve çoğulculuk” olacaktır. Bu kavramların karşıtlık ilişkisi, kültürel alanda modernizm'in de çelişkisi ve giderekte krizine yol açacaktır

Küreselleşme, kapitalizmin son yirmi yıllık politik ekonomik dönüşümün bir doğurgusudur. Küreselleşme kapitalizmi besler, kapitalizmde küreselleşmenin hızını artırır. Sonuçta ortaya çıkan serbest piyasa ekonomisinin dünya üzerindeki hakimiyetidir. Bu hakimiyet üretimden kopmuş sermayenin spekülasyon para hareketleri ve rant ekonomisi olarak anlaşılmalıdır. 1980'lerde başlayan bu durum 1990 sonrası küresel ölçekte finans oligarşisine dönüşmüştür.

Küreselleşme aynı zaman da bilgisayar ve iletişim ağının dünya üzerindeki kullanımının yaygınlaşmasıdır. Her iki durumda da teknolojik gelişim temel belirleyicidir. Uluslararası sermayenin dünya üzerindeki hareketi, teknolojik devrim, iletişim ağının gelişimi zaman ve mekan duyumunda önemli değişimlere yol açmıştır. Jameson'a göre; eklemleme noktasından ayrılmış zaman (time out of joint), Harvey'e göre zaman ve mekan sıkışması (space-time compression) olarak ifade edilen bu durum gece ve gündüz ayırımına bağlı bir zaman ve mekan duyumunu ortadan kaldırmıştır. Virilio'nun “sahte gün” tanımı yeni bir zaman ve mekan duyumdur; günümüzde uydular sayesinde izleyici başka bir günün ışığı ve yeri ile birlikte. Sermaye açısından ele alındığında ise gece ve gündüz olarak dilimlere ayrılan bir zaman ayırımından söz edilemez. Çünkü küresel düzlemde 24 saat açık borsalar, bir pazardan diğerine network'ler içinde bir dünya yaratır. Küresel sermayenin dünya üzerindeki örgütlenme şekli orta sınıfa yeni bir toplumsal katmanın eklenmesine neden olmuştur. Bu katman finans, emlak, hukuk, eğitim, bilim ve ticaret hizmetleri alanında çalışan yeni beyaz yakalı işçilerdir. Bu yeni sınıfın talep ettiği sermaye de mekanın belirleyicisi olmaktadır. Harvey'in sembolik sermaye olarak

tanımladığı bu birikim, sahibinin zevkinin toplumda ne kadar sivrilmiş olduğunun kanıtı olabilecek lüks mallar koleksiyonudur. Üstün zevk kıstasları üzerinden edinilmek istenen büyük karlar, bu yeni orta sınıfın beğenisini oluşturur. Bu beğeni moda olanda, nostaljide, benzeşimde, kitsch'te yoğunlaşır.

Küresel sermayenin örgütlediği bu yeni orta sınıf hem kültürel nesnelere üreticisi hem de tüketicisidir. Çünkü kültür üretimi günümüzde promosyonda, ambalajlamada ve ürün tanıtımının başarılı bir gösteriye dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kentsel mekan gösteri alanıdır. Nostaljik tablolar, sahne dekorları ile yaratılan teatral bir atmosferdir. Bu atmosfer aidiyet duygusu yerine yerinden olmuşluk/yetersizlik duygusu verir. Bilinçli olarak kimlik problemine çözüm olarak nostalji güdüsü kışkırtılır, ancak nostalji küresel ölçekte yaşanan kültürel krize uyum sağlamanın aracıdır. Bu bağlamda kışkırtılan bir diğer kavramda farklılıktır. Harvey'e göre kentlerde farklı kültürlerin imgeleri, temsili görünüşleri, teatral gösteriler gerçek coğrafyanın üzerine peçe çekmektedir. Bununla beraber tarihte de maskeleyenin bir aracı olarak sunulmaktadır. Nostalji, tarihselci olan ve gerçek olanın yerine talep edilen benzeşimlerin yarattığı hipergerçeklik tutsaklaştırıcı bir etki yaratmaktadır. Gerçeklerin ötesinde yaratıcı bir sarhoşluk bir fantazyaya dünyası kentsel hafıza kavramını ortadan kaldırmaktadır. Kentlinin hafızası şizofrenik bir hafızadır. Bu bağlamda metalaşan mekanın kendisinde tüketim nesnesi haline gelir. Mekan ve zaman küresel ölçekte ticaretin konusu haline gelir. Çalışma zamanına ait olan "boş zaman" ise dünya pazarlarına hakim bir eğlence endüstrisini yaratır. Çünkü günümüzde, toplum kültürel olanı değil eğlenceyi talep etmektedir. Eğlence endüstrisi sanal dünyaları, fantazyaları, tarihselciliği daha da kışkırtır. Kısa sürelerde kullanılan yapay cennetler kültürel ve geleneksel olanı da tüketim nesnesi haline getirir.

7.3. TOPLUMSAL ALANDAKİ DEĞİŞİM

Genel anlamda "değişim" bir sistemin yada ilişkiler bütününe belirli değişkenler, girdiler etkisi ile bir halden, bir başka hale geçmesi olarak tanımlanabilir. Özellikle kapsamlı ilişkiler yumağı olarak tanımlanan sistemlerde, örneğin bir 'toplumsal sistemde' değişim olgusundan bahsettiğimizde, yüzyıllar boyunca süren ve toplumsal sistemin yapısında, organizasyonunda, fonksiyonlarında ve toplumu meydana getiren bireylerin (aktörlerin) davranışlarında meydana gelen önemli değişimlerden söz etmek mümkündür. Üretimden tüketime ve sosyal yaşam

alışkanlıklarına kadar, toplumsal sistemlerin sürekli bir değişim, devinim arayışı içinde oldukları gözlenmektedir. Bu noktada önemli ve tartışılması gereken; değişim olgusuna neden olan faktörün, bir başka deyişle ateşleyici unsur yada başlangıç noktasının ne olduğu üzerine temellenmektedir. Bu doğrultuda yapılan incelemeler sonucunda, pek çok düşünürün toplumsal değişmeye neden olan en temel faktör olarak “teknoloji” unsuru üzerinde durduğu gözlemlenmiştir.

Temel bir değişken olan teknoloji; başta üretim olmak üzere iş bölümünü, toplumsal düzenin örgütlenme biçimini ve aktörler dolayısı ile kültürler arası ilişkileri değiştirip farklılaştırmaktadır. Yenilik olarak adlandırılan teknolojik değişim, öncelikle üretim süreci ve yöntemini etkileyerek, malın dolaşım, değişim sürecini yani ticaret ve ona bağlı olarak hizmetler, ulaşım sistemlerinde önemli değişimlere neden olmakta dolayısı ile öncelikle “**ekonomik alanda**” yansımalar bulmaktadır. Yeni teknolojilerin üretim sürecinde kullanılması, yeni iş bölümü, yeni mesleklerin doğması ve iş gücünün (başta imalat ve hizmetler sektörü olmak üzere) yeniden organize olmasına neden olarak, “**sosyal alanda**” dönüşümlere neden olmaktadır. Ekonomik ve sosyal alanda meydana gelen değişimler toplumsal sistemlerde sınıf ve güç çatışmasını beraberinde getirerek “**politik alana**” ilişkin dönüşümlere neden olmaktadır. Tüm dönüşümler sonuç olarak, toplum içinde farklı roller üstlenen aktörlerin davranış biçimlerinde, yaşam alışkanlıklarında ve toplumsal düzenin devamlılığının sağlanmasında önemli etken olan “**kültürel alanda**” yansımalar bulmaktadır. Teknolojik alanda meydana gelen bir yeniliğin, tüm toplumsal sistemi etkilemesi, toplumun yenilikleri algılama, kabul etme ve yeniliğe uyum sağlayacak uygun maddi alt yapı koşullarına sahip olma düzeyine bağlı olarak farklı süreçlere yayılmaktadır. Bir yeniliğin ekonomik alandan kültürel alana değin tüm toplumsal sistemi etkilemesi, bir anda değil yüzyıllara yayılan bir süreçte etkili olmaktadır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki özellikle 1973 sonrasında, teknolojik alanda meydana gelen yeniliklerin iletişim olanaklarını artırması ile bu yayılım etkilenme süreci çok daha hızlanmaktadır. Hatta iletişim alanındaki gelişmeler ekonomik ve politik alandan önce kültürel alanlara yansımakta ve geçmiş kuşaklardan miras kalan değer, norm ve davranış kalıplarıyla dünya görüşlerinde önemli değişimlere neden olmaktadır.

Dünyanın büyük bir bölümünü etkisi altında bulunduran kapitalist üretim sürecinde de teknolojik değişimler ve yenilikler, değişimin ve sistemin özünden kaynaklanan krizlerden çıkma çabalarının kaynağını oluşturmaktadır. Pek çok

düşünür kapitalist üretim süreci içinde, toplumsal sistemi kökünden etkileyen üç önemli dönemde kaynağında, bir başka deyişe başlangıç noktasında, teknolojik yenilikler/buluşların yer aldığını işaret etmektedir.

Buna göre kapitalist üretim ve yaşam biçimi, tarihsel süreç içinde üç temel krizden geçmiş ve teknolojik alanda devrim ile ifade edilen yenilikler ile kendini yeniden üretmiştir. Kapitalist üretimin kendini yeniden ürettiği iki temel kırılma noktası, ağırlıklı olarak sanayi devrimi ile gelen fordizm ve enformasyon alanında meydana gelen devrim ile gelen post-fordizm olarak isimlendirilmektedir. İki süreç üretim biçimi, sosyal kültürel yaşam alışkanlıkları, güç dengeleri açısından ve bu sürecin yansıma noktası olan mekanlara, (kentsel mekanlara) değin pek çok alanda farklılıklar göstermektedir. Özellikle 1980' li yıllarda bilgi ve iletişim sektöründe meydana gelen değişimler, üretim biçiminde, emek sürecinde, işgücü piyasalarında, ürünlerde ve tüketim alanlarında önemli değişimlere neden olmuştur. Bu noktada meydana gelen en önemli farklardan biri de, imalat sanayinde ve hizmetler sektöründe meydana gelen değişimlere bağlı olarak, mekan kavramının ve kentsel mekanın özelliklerinin değişmesidir. Öncelikle fordist dönemde edilgen yani tüm sosyal, ekonomik, kültürel, politik gelişmelerin yansıma noktası niteliğinde bir yapı gösteren mekan, post-fordist dönemde bu yapının oluşmasında etkileyici/yönlendirici bir rol üstlenmektedir.

Ölçek ekonomisine dayalı büyük sanayi kuruluşlarının, belirli odalarda yığıldığı sanayi bölgeleri ve çevresinde gelişen konut alanlarının biçimlendirdiği “kompact” şehirselleşmiş formlar, fordist üretim biçiminin mekansal yansımalarını tanımlamaktadır. Post-fordist dönemde ise, büyük ölçekli üretimin kentsel mekandan uzaklaştığı, hizmet sektörünün yeniden organize ettiği, farklı gelişme dinamikleri parçalanan ve ayrışan birbirleri ile yarışan kentsel parçaların farklı sorun alanları ile ön plana çıktığı kentsel formlar gözlenmektedir. Kentsel sistemlerde meydana gelen bu farklılaşmalar, farklı planlama anlayışlarını da bir gereklilik olarak gündeme getirmektedir.

7.4. KENTSEL MEKANDA DÖNÜŞÜMLER

1980' li yıllarda üretim teknolojisinde meydana gelen değişimler, toplumsal, ekonomik, kültürel yapıda önemli değişimlere neden olmuştur. Bu değişimlerin mekansal yansıma buldukları en önemli birimler ise, kentler ve kentsel parçalar/sistemler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1973 krizi öncesi sanayi üretiminin ön plana çıktığı, büyük, yaygın ve fonksiyon alanlarının mekansal olarak ayrıştığı kentler gözlemlenirken; 1980' li yıllarda (1973 kriz sonrasında yeniden düzenlenen üretim ilişkilerine bağlı olarak), sanayi üretiminin kent dışına çıktığı, kent merkezlerinde önemli değişimlerin (mekansal ve ilişkiler açısından) yaşandığı, birbirinden farklılaşarak, ayrışan ve soyutlanan kent parçaları/kentler gözlemlenmektedir. Elbetteki çok hızlı değişen ve birbirinden farklı dinamiklerle şekillenen bu kentsel parçaları, tek ve klasik planlama anlayışı ile değerlendirerek, yönlendirmek güçleşmekte ve adeta kentler, kendi dinamikleri ve dış dünya ile ilişki kurabilme yetenekleri doğrultusunda yeniden organize olmakta, şekillendirmektedir. Bir başka deyişle kentin soyutlanmış, başka kurallar, dinamiklerle işleyen ve birbirine yabancılaşan bağımsız parçaları; planlama ilke ve politikalarını bir anda atıl bırakarak, süreci geriden takip etmelerine neden olacak bir hızla değişmektedir.

Küreselleşme sürecinde ulus-devlet kavramının yaşadığı değişim sürecine koşut olarak kentlerin yapılarında da dönüşümler yaşanmaktadır. Kentler arası ilişkiler ulus-devletler arası ilişkilerden bir ölçüde bağımsızlaşmakta ve farklı bir kent kimliği oluşmaya başlamaktadır. Küreselleşme ile birlikte gelişen iletişim ve bilişim teknolojileri bir yandan ulus-devlet sınırlarını zorlarken bu yapıya karşıt olarak ulus-devletleri aşan bölgesel ve kutupsal ilişkiler içinde kentler, küreselleşmenin kurgusu olan ağ yapı içinde bölgelerin merkez ve alt merkezlerinin bağlantı ve düğüm noktalarını oluşturmaya başlamıştır.

Finans kapital döneminin mekanı olarak kentler artık sermaye merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Özellikle yüzyılın son çeyreğinde değişen konjonktür dünyanın eski merkezlerinde bir dönüşüme yol açarken yepyeni merkezlerin de doğmasına sebep olmuştur. Bugün küreselleşmeden çok daha gerçek süreç olarak dünya çapında bir metropolleşme olgusundan bahsetmek olanaklıdır. Zira, gerek nüfus birikimlerini ve göçün yarattığı yığılmalar, gerekse de gelişmekte olan ülkelere akan kaynak ve yatırımın odaklandığı merkezler olarak büyük kentler, sermaye ve nüfus baskısı altında büyüyerek metropolleşen mekanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Sassen, bu durumu şöyle ifade etmektedir : “Kentlerin işlevlendirilmesindeki değişiklikler uluslar arası ekonomik etkinlikler üzerinde ve kent formunda büyük etkiler yapmıştır”. Uzmanlaşmış hizmet endüstrileri kentin sosyal ve ekonomik düzenini yeniden yapılandırırken, kentler çok geniş kaynaklar üzerine kontrollerini yoğunlaştırmışlardır. Böylece yeni bir kent tipi belirmiştir. Bu “küresel kenttir”. Önde gelen örnekleri ise New York, Londra ve Tokyo’dur” (Sassen, 1994, s.4). Londra ve New York tarihsel birtakım özelliklerini de ön plana çıkartarak küresel kent kimliklerini tanımlarken, başta Tokyo olmak üzere Hong-Kong ve Singapur küresel kentler sisteminde önemli düğüm noktalarını oluşturmaktadırlar.

Küresel kentler bilgi üretilen ve bilginin hızla transfer edildiği merkezler olmaları nedeniyle aynı zamanda birer medya kente de dönüşmektedirler. Büyük tv ve gazetelerin merkezlerinin yer aldığı, sokaklarda yer alan elektronik ekranlardan sürekli imajların (haberler, reklamlar, borsaya dair veriler) aktığı, iletişimin giderek daha fazla internet gibi elektronik medyalara kaydığı bir yapı sunulmaktadır. Bu yapı içinde göstergeler, imajlar ve hız ön plandadır. Her renk, şekil ve ses özel anlamlar ifade eder. Oto alarmları, siren sesleri, duran ve hareket eden araçlar, bilet renkleri, farklı büyüklük ve biçimdeki binalar doğal öğeler, kent mobilyaları, fizyolojik ve psikolojik sınırları olan algılarımıza yönelik imgelerdir. Bu yapının en önemli özelliği hız’dır. Virilio, teknolojiyi siyasal ve ahlaksal bir sorun olarak değerlendirmekte ve bilgisayarın, telefonun, televizyonun ve otoyolun hep aynı ‘vektörel’ yaklaşımın göstergesi olduğunu belirtmektedir. Virilio’ ya göre; hız yani teknolojik vektör basitçe mekanı ortadan kaldırmaz, zaman-mekan ilişkisini değiştirir. (Virilio, 1998)

Küreselleşmenin mimarlıkla olan etkileşiminde, bir yandan mimarlığa dair bir üst-dil oluşturma çabasının yerini daha çok farklılaşmış söylemler almaya başlarken, bir yandan da, modernizmin devamı olan ancak belli yönleriyle ondan ayrılan ikinci modern kavramı ön plana çıkmaktadır. İlerlemeye dönük olan modernizm’ in daha çok gelenek, tarih gibi dışsal referanslara göre kendi kavramlarını oluşturuyordu. Bilginin başlı başına bir endüstri haline gelmesi ve enformasyonun dolaşım döngüsüne katılmasıyla yaşanan dönüşüm sürecinde modernin düşünümsel olacağı, referansının kendisi olacağı ortaya çıkmıştır. “Ulrich Beck için düşünümsel modernleşme, endüstri toplumunun kendini dönüştürmesi anlamını taşır”. Bununla kastedilen toplumsal hayatın yeniden üretimin yan ürünleri olarak ortaya çıkan risklerin artık başka ülkelerin, başka toplumların, gelecek nesillerin veya doğanın

üzerine atılarak dışlaştırılmayacak hale gelmesi ve doğa, gelenek gibi dış kaynaklara giderek daha az başvurulabilir hale gelmesidir. "(Kuhnert, 2001, s.57) .

Şehirselleşmede nüfus ve ekonomik faaliyetin yoğunlaşması sürecinde, sanayinin kuruluş ve yerleşim yeri kararlarına bağlı olarak oluşan şehir yapısının farklılaşması, çekirdek dışında şehir içi alt merkezlerinin de oluşmasına neden olmaktadır; çok merkezli şehir yapısı ortaya çıkmaktadır.

Çekirdeğin zaman içinde ortaya çıkan olumsuz etkisi ile alt merkezlerde oluşan olumlu yığılma etkileri ile birlikte alt merkezlerde hızlı bir gelişme gözlenmektedir. Böylece alt merkezler ekonomik faaliyeti ve nüfusu kendisine çekerek, çekirdeğin bir zamanlar ki mutlak egemenliğini kısmen azaltmaktadır. İçinde bulunulan ekonomik süreç ve arsa stoku v.b. faktörlerinde etkisi ile çekirdekte duraklama ve gerileme başlarken, alt merkezler ve uydularda gerek nüfus artışı, gerekse ekonomik faaliyet açısından daha cazip ve hızlı bir büyüme süreci gözlenir. (Özer, 1999).

Ülkedeki yeniliklerin, yeni bilişim teknolojilerinin üretim yeri ve merkezi olan şehirler bilgi toplumunda durumunu koruyacağı gibi daha da geliştirebilecektir; yenilikçi şehirler ön plana çıkacaktır; diğer alt merkezlerin bunlara bağımlı duruma gelmesi süreci devam edecektir. (İstanbul'un iletişim sektörünü kontrol etmesi gibi.). Buna karşın bilişim-iletişim alt yapısını yenileyememiş şehirlerin, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken önemleri azalabilir. Aksine bilgi sektörünün merkezi konumunda ki ana metropoliten ile yoğun iletişim ağına sahip alt merkezlerin gelişme sürecinde daha dinamik olmaları söz konusudur.

Bilgi toplumu, şehir deseninin oluşumunda da sanayi toplumundan farklı bir yapılaşma gösterecektir. Sanayi toplumunun temel üretim mekanı olan fabrikaların şehir dışına çıkmaya zorlanmış olması ve yakın çevresinde daha çok işçi konutlarının bulunması gibi bir yapılanma bilgi toplumu için geçerli değildir. Aksine üniversite ve araştırma kurumları çevreye yönelik olumlu etkileri nedeni ile, bilgi toplumunun bacasız sanayileri olarak daha kaliteli bir çevre oluşumuna katkıda bulunacaklardır. (Özer, 1999).

Hızlı ve güvenli ulaşım ağındaki yenilikler, sağlıklı çevreye yönelik yerleşim yerlerinin, şehirlerin dış çevrelerine doğru kaymalarına yol açacaktır. Sanayi toplumunun sosyo-ekonomik gelişme sürecinde ekonomik faaliyetler ile nüfus belli büyük şehirlerde yığılma göstermiştir. Yığılma süreci, sanayileşme, şehirleşme ve

göç süreçleri ile birlikte ortaya çıkmıştır. Ana yığılma merkezleri ve bölgeleri ile ortaya çıkan makro lekeler, o kentin bir nevi kaderini tayin ederken, bilgi toplumu paralelinde gelişen teknolojik ve bunun kentsel mekana ve yaşama yansımaları ile bu yığılma merkezlerinde ortaya çıkan olumsuz ve maliyet artırıcı unsurların varlığı ve belirleyicilikleri kısmen kaybolmaya yüz tutmuştur. Ancak, yığılma merkezlerine halen devam etmekte olan yoğun ve yüksek talep potansiyeli ile yakın çevre ve banliyöler önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca bilgi toplumunda, nitelikli ürün, bilgi ve hizmet üretimi yenilikçi ve esnek potansiyele sahip olan ve önem kazanan çevresindeki bu zonlardan gelebilecektir. Çevredeki bazı avantajlar maliyet düşürücü etkilerle rekabet şansını yaratacaktır.

7.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE MİMARIN YERİ

Küreselleşme sürecinin mimarlıkla olan etkileşiminde, bir yandan mimarlığa dair bir üst-dil oluşturma çabasının yerini daha çok farklılaşmış söylemler almaya başlarken, bir yandan da, modernizm' in devamı olan ancak belli yönleriyle ondan ayrılan ikinci modern kavramı ön plana çıkmaktadır. İlerlemeye dönük olan modernizm daha çok gelenek, tarih gibi dışsal referanslara göre kendi kavramlarını oluşturuyordu. Bilginin başlı başına bir endüstri haline gelmesi ve enformasyonun dolaşım döngüsüne katılmasıyla yaşanan dönüşüm sürecinde modernin düşünümsel olacağı, referansının kendisi olacağı ortaya çıkmıştır. "Ulrick Beck için düşünümsel modernleşme, endüstri toplumunun kendini dönüştürmesi anlamını taşır. Bununla kastedilen toplumsal hayatın yeniden üretiminin yan ürünleri olarak ortaya çıkan risklerin artık başka ülkelerin, başka toplumların, gelecek nesillerin veya doğanın üzerine atılarak dışlaştırılmayacak hale gelmesi ve doğa, gelenek gibi dış kaynaklara giderek daha az başvurulabilir hale gelmesidir."(Kuhnert, 2001, s.58).

Bu durum mimarlıkta yeni bir tasarım kültürüne işaret etmektedir. Programın ve retoriğin ön plana çıktığı tasarım sürecinde, görsel malzeme üzerinde işlem yapma biçimi ve esneklik önemlidir. Mimarının temsiliyetin de medyanın tüm araçları kullanılmaktadır. Böylece kurgunun işlenmesi ve aktarılması sırasında etkinlik artmaktadır. Örneğin Rem Koolhaas'ın "SMLXL" adlı kitabında farklı temsiliyet araçları kullanılarak metin arka plana itilmiş ve imajlar ön plana çıkartılmıştır. Bu bilinçli davranış biçimi aslında mekanın anlamlandırılmasında yaşanan bir dönüşümü göstermektedir. Başlangıçta organizmanın yerini mekanizma ve fenomenin yerini

akış almıştı. Şimdiyse, ürünün önüne geçen program ve programı temsil eden jenerik kavramları binadan kente tüm yerleşim ölçeklerinde nötralizasyonu ortaya çıkartmaktadır. “ OMA’NIN ‘6 Proje’ ya da MVRDV’nin projeler’i gibi proje okuma kılavuzları, Richard Rogers ve Norman Foster’inkiler türünden tanıtım broşürleri, mimarın ve mimarlığın rolündeki değişime işaret etmektedir... Genel olarak söylenebilecek olan mimarlık mesleğinin çok boyutluluğa doğru açıldığı, medyanın da sınırları koyduğudur”. (Kuhnert, 2001, s.57). Böylece küreselleşme sürecinde gelişen medya ve teknolojik araçlar mimarlığın temsiliyet biçimlerinin de gelişmesine yol açmıştır. Kullanılan araçların özelliği gereği mimarlığın temsiliyeti, sadece yapının ortaya konmasında iletişim kurulan rol sahipleri için gerekli geometrik araçlar ve direktifler sistemi olmanın dışına çıkarak kendine ait bağımsız bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda mimari ürünün temsili imajları ve zihinsel düşünceleri kaydeden bir araç halini de alabilmektedir.

Öte yandan bu süreç içinde yaygın anlamda mimarlığın uygulama alanına dair ortaya konan en önemli eleştiri, mekanın, dolayısıyla mimarlığın ticarileşmesi eleştirisidir. Yani bilginin ve enformasyonun döngüsü mimarlığın kendi içinde program ve temsiliyetine dair yeni tanımlar ortaya çıkartırken sermayenin oluşturduğu yeni coğrafya mekanın parçalanmasına ve soyutlanmasına yol açmaktadır. Bu anlamda dünya yüzeyinin giderek daha fazla tek mekan haline gelmesi mimari hizmetlerin dolaşımını da arttırmaktadır. Bu dolaşımın nedenlerini farklı şekillerde inceleyebiliriz. Birincisi; bilgi ve teknolojiyle beraber taşınan mimari hizmetler, ikincisi ise mimari hizmet alanında rekabet ilişkilerinden doğan mimari hizmetlerdir.

Kapitalizmin üretim ilişkilerinin doğası gereği her alanda olduğu gibi mimarlığın da sermaye harcanarak gerçekleştirildiğini düşünecek olursak, dünya üzerinde karşılıklı katılımlardan doğan ve rekabet ilişkileri çerçevesinde şekillenen mimari hizmetlerden söz edebiliriz. Mimari hizmetin dolaşım döngüsünde mimari ve mühendislik hizmetlerini bütün bileşenleriyle mal sahibine sunan bürolar önemli yer edinmektedir. Bu hizmet biçimi programın saptanmasından, maliyetinin oluşturulması ve projenin detaylandırılmasına kadar tüm aşamaların bir paket halinde sunulmasını içermektedir, (Örneğin, İstanbul’da Koç Üniversitesi, Kemer Country gibi yapılar bu yöntemle yapılmıştır,) oldukça geniş kapsamlı bir şekilde sunulan, aynı zamanda bir reklam ve marka anlamına da gelen bu hizmet biçimi, sermaye sahibi müşteriler için büyük kolaylık sağlamakla beraber yerel mimarların bu kapsamlılıkla hizmet

sunamamaları ve bu büyük ulus-ötesi mimari büroların tasarım kalitesinden uzak, ticari hizmet biçimleri, mimarlığın pratiği açısından olumsuz bir durum yaratmaktadır. Bu olumsuzluğu işlevden bağımsız yapı tipolojilerinin geliştirilmesi veya dünya üzerinde herhangi bir yerdeki bir yapının kopyasının yapılması olarak tanımlayabiliriz.

Mimarlığın küresel dolanım sürecine, şirketler dışında tam olarak bu yapı için örgütlenmemiş olsa da, ünlü mimarların farklı ülkelerde gerçekleştirdikleri işlerde dahil edilebilir. Le Corbusier'in, Richard Rogers'ın, Norman Foster'ın veya Frank Gehry'nin farklı ülkelerde gerçekleştirdikleri işler genel bir hizmet ve beraberinde sermaye yoğunluğu oluşturmamakla beraber, modernliğin sembolü olarak kabul edilmekte ve ülkeler tarafından imaj kurgusunda kullanılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde kentlerde yukarıda belirttiğimiz dolaşım döngüsünün etkin olduğu finans merkezleri, alışveriş merkezleri, havaalanı, stadyum gibi büyük ölçekli teknoloji ağırlıklı yapıların ön plana çıktığını görüyoruz. Teknolojinin gelişmesi ve yapı üretim aşamalarının, kullanılan malzemelerin ve yapıların programları bağlamında endüstrileşmeye başlaması yeni üretim sistemlerini gündeme getirmiştir. Çeliğin, camın, betonun ve çeşitli metallerin yapılarda yoğun olarak kullanılması ve binaların yapım ölçeklerinin büyümesiyle prefabrikasyon ve modern şantiye yönetimi ortaya çıkmıştır. Şantiye de yapılan üretimin yerini başka mekanlarda hatta başka ülkelerde yapılan üretim almaya başlamıştır. Binalar, birbirinden bağımsız bir şekilde, farklı mekanlarda alt-sektörlerce üretilen taşıyıcı sistem, cephe sistemleri ve diğer elemanların bir araya getirilmesiyle üretilmeye başlanmıştır. Bu üretim biçimi en genel anlamda Ford'un montaj hattının gelişmiş halidir. Üretim mekan içinde yayılarak hem sermayenin kontrol alanı artırılmakta hem de yapım sürecine hız ve esneklik kazandırılmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin varlığı özellikle tasarım aşamasında, bina üretiminde yer alan aşamaların süper pozisyonunun ötesinde karşılıklı etkileşimleri ve geri dönüşleri arttırdığı için sürecin esnekliğinin artırılmasına yol açmıştır. Örneğin mimarın aydınlatma projesinden havalandırma projesine kadar tüm kalemleri belli bir aşamadan sonra eş zamanlı bir şekilde tasarım sürecine etkin bir biçimde dahil etmesi gerekmektedir hatta bu aşamalar Pompiudou'da olduğu gibi başlı başına tasarımın çıkış noktasını teşkil edebilmektedir. Bu organizasyon biçimine Richard Rogers ve Ove Arup arasındaki ortaklık örnek verilebilir. Ove Arup, Richard Rogers'ın projelerinde sadece teknik bir danışman değil tasarım sürecinin aktörlerinden biridir.

Bu çok katmanlı üretim biçimi yapının tasarım evresinin başından, üretim aşamasının sonuna kadar farklı etkinlik alanlarından uzmanların bir arada çalışmasının gerekliliğini de ortaya çıkartmıştır.

Küreselleşmenin mimarlık piyasasına kattığı yeni boyutlardan biri ise, bir anlamda sanallık olarak tanımlanabilir. Öyle ki, uluslararası dolaşımda bugün göstermelik yada sadece nominal bir trafikten bile söz edilebilmektedir. Bu durumda söz konusu olan sadece o mimarın adından ibarettir. Belirli bir ücret karşılığında, o mimarın belirli bir tasarımla ilişkili olduğu reklamı yapılabilir diye adının kullanım hakkı adeta "kiralanan". Örneğin, İstanbul'da lüks konut sitesi Kemer Country'yi tasarlayanların arasında Abdulwahid al Wakil adlı Londra'da üslenmiş bir Arap mimarın adı geçer.

Aynı biçimde gelen, Harvard Üniversitesi'nden Duany ve Platter-Zyberg ikilisinin rolü de gerçek bir mimari hizmet tarzı olarak tanımlanamaz. Başka, bir küresel mimari hizmet transfer kategorisi yukarıdakinden çok daha ciddi bir sorunsal oluşturur: Robert Gutman'ın deyişiyle, "mamut" büroların paket hizmet sunuşudur bu. "Mamutlar" mimari hizmeti tüm bileşenleriyle veren çok büyük bürolardır. Çoğu zaman hisse senetleri piyasada dolaşan birer ulusötesi şirket statüsündedirler. İstanbul'da Koç Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi gibi tesisleri bunlar yapmışlardır. Çünkü, mamut bürolar işi daha başlangıcından bütün alt kategorilerini de üstlenerek alırlar.

Müşterinin mimari talebine bile onlar biçim verir. Örneğin, bir üniversite inşa edilecekse, kütüphanesinden sosyal bilimler enstitüsüne, mimarlık fakültesinden laboratuvarına kadar istenenlerin vuzuhsuz olan içeriğini onlar doldurur. Programı saptar; metrekarelerini onlar belirler, bütün mekan kalifikasyonlarını tanımlar, tasarlar, projelendirir, detaylandırır, maliyet analizlerini hazırlarlar. Bütün hizmet müşteriye a'dan z'ye kadar paket olarak sunulur. Üniversite kampüsü gibi karmaşık içerikli mimarlık işlerini hızla gerçekleştirmek isteyenler için böyle bürolardan yararlanmak avantajlıdır.

Üstelik, işveren de bir ulusötesi büyük şirket statüsündeysen, dünyanın her yerinde işbirliği yapmak için kendi işleyişine en uygun hizmeti sunan bu bürolarla çalışmayı yeğler. Çevre'de en rakipsiz olan küresel mimari hizmet kategorisi budur. Çünkü, mal sahiplerinin buradaki mimarların asla vermeyecekleri, onların da ellerindeki sermayenin boyutundan ötürü, verseler bile kolay kolay yerine

getiremeyecekleri kapsamlılıkta hizmet sunarlar. Mamutların gerçekten önemli boyutta sermayeleri, çeşitli kentlerde ve ülkelerde şubeleri vardır. 500 ile 2000 arasında uzmanı istihdam ederler.

SOM ve HOK böyle dev mimari-ticari küresel örgütlerdir. Mamutların tasarım kalitesiyle az ilgili, ticari denebilecek hizmet verme biçiminin dışında, küresel pratiklerin olağan küresel etkinliği olarak nitelenen bir mimari hizmet kategorisi daha vardır. Bu kategorideki firmalar mamut boyutunda olmayabilirler; ama daima büyük büro ölçeğindedirler. Örneğin, Foster bürosu küresel etkinlik gösteren bir firmadır. Norman Foster İngiliz uyruklu olabilir, ama, Foster bürosunun dünyanın birçok yerinde şubesi vardır ve Chase Manhattan Bank ne kadar küreselse, Foster da o kadar küresel ve ulusötesidir. Hatta Kenzo Tange ve Santiago Calatrava da öyledir.

Bunların uluslararası ünlerinin içeriği de, sözgelimi, Eisenman'ın ününe pek az benzer. Starlar kişisel anlamda da medyatiktir. Çoğu zaman söylem üretimine katılır, tasarımın yanı sıra söz de üretirler. Hizmet boyutları da görece olarak küçüktür. Eisenman'ın ABD ölçüleriyle mütevazı bürosunda sadece 50 kişi çalışırken, Foster'ın bürosunda yüzlerce kişi istihdam edilir. Çok sayıda Foster bürosu küresel "network" gerçekten kullanarak küresel yaygınlıkta bir mimarlık yürütür.

Küreselleşen mimari pratiğin bu en güncel biçiminde, bir anlamda mamut büronun hizmet çapı ile starın sansasyonel varlığı bütünleşmektedir. Bunların hizmet sunduğu müşteri kitlesi de, tahmin edileceği üzere, tıpkı kendileri gibi ulusal/yerel değil, ulusötesi firmalardır. Ulusötesi müşterinin kreması, mimari emeğin de ulusötesi kremasını talep eder. Bu tür firmaların Türkiye'de henüz bir mimari etkinlik gösterdiği görülmemiştir. Başka bir küresel mimari hizmet transfer kategorisi müteahhit-mimar organik bağlantısıyla gerçekleşir. Bu durumda mimari ise müteahhitlik hizmetiyle birlikte ihale edilir.

Büyük Japon müteahhitlik firmalarının yeğledikleri bir yöntemdir bu. İstanbul'da, örneğin, Hyatt Oteli, Swiss Hotel ve Çırağan Oteli müteahhit-mimar bağlantısı ile paket olarak tanımlanmış işlerdir. Bunlarda mimar özerk değil, müteahhitlik şirketinin organik bir bileşeni yada müttefikidir. Dolayısıyla, mimari hizmet müteahhitlik hizmetiyle beraber ve, o firmanın sağladığı sermayeye yaslandığı için de, onun sıkı denetiminde yürütülür. Böyle bir sistem, özellikle çevre ülkesinde mimari emeğin gerçek kapitalist boyutlarda örgütlenmesini engelleyerek mesleğe zarar verir. Küresel mimari sermaye yerel sermayeyi ezer.

Ancak, Türkiye'deki müteahhitlik firmalarının da aynı örgütlenme tekniğini uygulayıp, mimari hizmeti "yanlarında taşıyarak" Rusya ve Arap ülkelerinde çalışabildikleri unutulmamalıdır. Ulusötesi starlar, mamut ve büyük bürolar üretemeyen bir ülkede bu tür ittifaklar uluslararası rekabet şansını arttırır. Kimi durumlarda yabancı mimari hizmet firması ülkeye sadece taşeron olarak gelir. İşin bütünü yapmaz; sadece hizmetin organizasyonunu ekleştirir. Hizmet talebi karmaşık ve çok boyutluysa, yabancı firma işin yapılabilmesini sağlayacak teknik bilgilere sahip olduğu için önce tümünü üstlenir. Ardından da o karmaşık hizmeti uygun alt-birimler halinde ayrıştırdıktan sonra, onları yerli taşeron şirketlere devredip ülkeden gider.

Aynı işbirliği, yerel bir mimari büro ile ulusötesi bir devin ortaklığı biçiminde de olabilir. Bu durumda "dev" in katkısı sadece nominal nitelikte olabileceği gibi, yeni İstanbul Atatürk Havaalanı örneğinde olduğu gibi, yerel bağlantı ayağının piyon kimliğinde bulunması şekline de bürünebilir. İşbirliğinin biçimi, genellikle, verilen hizmetin teknik karmaşıklığına göre değişmektedir. Hizmetin teknik içeriği genişledikçe "know-how" transferi gereksinmesi artar ve yerel katkı doğal olarak küçülür.

Bütün bu mimari hizmette küreselleşme kategorilerini gördükten sonra, bu konunun hangi parçası üzerinde tartışılacağını biraz daha derinlikli ve titiz olarak düşünmekte yarar var. Bugünün dünyasında ancak birkaçı yukarıda betimlenen o kadar karmaşık ve çoğul bir hizmet dolaşım ağları dizisi var ki, sadece birini ele almak anlamlı değil.

Küreselleşme bu ağların hepsini birden içeren bir yeni dünya "durum"u. Kuşkusuz, hiçbir ülke bunların hepsine birden aynı oranda katılmıyor. Ama, bu dolaşıma hiç katılmayan bir ülke, Afganistan gibi dünyanın dışında varolmaya kararlı ve gerçekten de coğrafi olarak terkedilmiş birkaç "tarih garibesi" dışında yok. Çünkü, küreselleşme karşı çıkılabilir veya yandaş olunabilir bir akım, görüş yada politika değil, süpermodernite dünyasının olağan güncel durumudur. Tabii ki, mekanizmaları ve işleyişi eleştirilebilir, hatta eleştirenin çıkarları ve tercihleri doğrultusunda müdahaleler de görebilir. Ancak, ne yok sayılabilir, ne de eski durum iade edilmek amacıyla mucizevi reçetelerle yok edilebilir.

8. BÖLÜM – KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ORTAYA ÇIKARDIĞI YENİ YERLEŞME BİÇİMLERİ

8.1. YEREL – KÜRESEL KAVRAMLARININ MEKAN ÜZERİNDE İRDELENMESİ

Küreselleşme sürecinde durumu en fazla tartışılan kavramın yerellik kavramı olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölümde temelde küreselleşmenin genel politikası olan dünya kenti kavramı içinde yerellik kavramının pozisyonu ve kentlerdeki durumunu tanımlamaya çalışacağız. Yerel kavramı, bazı dönemlerde çelişkilerin mekanı olan kent, bazı dönemlerde ise cemaatler biçiminde kavranmaktadır. Erder; 'yerel-evrensel' kavramlarını 'modern-geleneksel' kavramlarıyla birlikte algıladığımızda, geleneksel = yerel şeklinde düşünülebildiğini, bu durumda kültürü farklı olanın yerel yada geleneksel olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. (Tekeli, 1997, s.30) . Bu noktada küreselleşmeyi, medyanın etkisi gibi olgularla bütün hiyerarşik düzenlerin ve siyaset kavramlarının birbiri içine girmesiyle, yereli mekandan ayrı tutmadan, mekan-toplum etkileşimi olarak yeniden tanımlamak gerekmektedir. Bu yargıdan, New York ne kadar yerelse İstanbul'da o kadar yereldir sonucuna ulaşabiliriz.

Yerellik kavramı ile ilgili olarak ortaya çıkan durumlardan birincisi, küresel kültürün, Batı merkezli oluşu ve daima İngilizce konuşur söylemiyle, sermaye dolaşımını ve medyayı yönlendirenlerin yerellikleri etkilemesi ve homojenleştirilmesi; ikincisi ise, küreselleşme sürecinde farklı yerelliklerin karşılaştığı ve atomize yapıların ortaya çıktığı alanların oluşmasıdır. Yani küreselleşme bir yandan da heterojenleştirme özelliğine de sahiptir.

Ulus-devlet güç kaybederken, kentler dünyayı algılama ve kimlik sorunsalında giderek daha merkezi bir yer edinmektedirler. Küreselleşme etkisiyle kentlerin giderek daha fazla önem kazanması, ulus-devletin aşınmakta olması ve artan hareketlilik sonucu daha çok insanın kentlere yerleşmesi yerellik kavramının daha çok sorgulanmasına yol açmıştır.

Küreselleşmenin bilgi-haber ve imaj akışını yoğunlaştırmasıyla ülkelerin sınırları, medyanın iletişim ağlarında taşınan görüntü ve imajlar için sınır oluşturmamaktadır. Dolayısıyla sermayeyi elinde bulunduran ve bu hareketi yaratan kültürler, daha hızlı ve etkin bir şekilde diğer yerel yapıları asimile ederek homojenleştirmektedir. Yani küresellik, özgül yerlerin kimliklerini kendi çeşitlilik karmaşası içinde eritmektedir.

Bu yapı içinde büyük kentler, sermayenin taşıdığı bilgi, tüketim ve yaşam kültürleriyle değişime uğramaktadır. Yerel kültürler ise daha çok turistik birer meta halinde tüketim nesnesine dönüşmektedir. Hızla küreselleşmekte olan metropoller büyük gökdelenlerin, otobanların yer aldığı ve yerel unsurları ancak bir müzede görebileceğiniz birbirine benzeyen yapılar haline dönüşmektedir. Çağımızın yeni ekonomik, teknolojik ve kültürel olguları, küreselleşmenin sonucu olarak ulus üstü bir şehircilik sisteminin ortaya çıkışına işaret ediyor. Bu ulus üstü kent hipotezi bütün kentlerin homojenleşeceği anlamına gelmemektedir. Yüzyıllardır devam eden bir süreçte oluşmuş yapıları çevre ve kent dokusu bir gecede yok edilemez. Bu yapılar dönüşüm sürecinde sürekliliğin, yerel yaşam biçimlerinin ve kültürlerinin devamının garantisidir ve kentlerin diğer kentlerle olan ilişkilerinde önemli bir yer edinmektedir. Bu etkileşim içinde küreselleşmenin homojenleştirici yanına karşın bugünün kentlerinin ve fiziksel yapılarının halen heterojen bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Bu yeni yapılanma sürecinde mimari emeğin ulus-ötesi dolaşımının yoğunluğu da artmaktadır. Öncelikle teknolojinin yoğun bir şekilde devreye girmesi, yapım ölçeğinin büyümesi ve hizmetin çeşitlenmesi, bu kapasiteyi karşılayabilecek ulus-ötesi şirketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum yerel mimarların iş alanını daraltmaktadır. Diğer bir ilişki biçimi de uluslararası müteahhit ve ulusal mimar bağlantısıdır. Sermayeyi sağlayan yabancı müteahhit firması olduğu için, bu yapı içinde yerel olan mimar, karar mekanizmalarını işleten de firma olmaktadır. Tüm bu ilişki biçimlerinde hizmetin teknik içeriği genişledikçe teknoloji transferi gereksinmesinin artması yerel yapının etkisini de azaltmaktadır. Öte yandan bu süreçte kaçınılmaz olarak teknolojinin hakimiyeti altında inşa edilen yapılar yerel bağlamdan soyutlanmış mekanlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda tasarımlar tek bina bazında özgün gibi görünse de yerin kimliğini fazla irdeleyememektedir. Bu noktada henüz o zamanlar küreselleşme kavramı bu kadar yoğun olarak tartışılmasa da, Le Corbusier' in Chandigarh' ından yerellelikle ilgili bir örnek verebiliriz. Le Corbusier belki de Chandigarh' ı tasarlarken tekil ölçekte yerel özellikleri göz önünde bulundurulmuş ama yerel yaşama uygun olmayan trafik sirkülasyonu kentte boş yolların oluşmasına neden olmuştur. Aynı şekilde Niemeyer'in modern Brazil kenti, ülkenin yerel yapısının bağlamından kopuk bir şekilde tasarlandığı için, çevresi şu anda gecekonduyla sarılmış durumdadır.

Resim. 7,8 – Bilbao Guggenheim Müzesi Binasından Görünüş / Mimar Frank Gherry

Ünlü mimarların başka ülkelerde yaptıkları yapılar kentlerin tanıtımında önemli bir yer edinmektedir. Hatta çoğu zaman turistik bir imaja da dönüşebilmektedir. Örneğin Bilbao’da Frank Gehry’nin tasarladığı Guggenheim Müzesi İspanya’nın sorunlu bir bölgesinin imajının değişimine neden olmuştur. Guggenheim, mimari

ürünün temelde bulunduğu yer bağlamında etkili bir dönüştürme aracı gibi davranabildiğini de göstermektedir. Müze, bölgenin sadece önceden varolan karakterini değil geçmiş ve gelecek arasındaki gerilimin ve değişim isteğinin uyarlanması olarak da betimlenebilir. Yani, bir yandan yerel olana asimile olmuş, bir yandan da onu değişime zorlaya bir mimari tavır söz konusudur. (Resim 7,8).

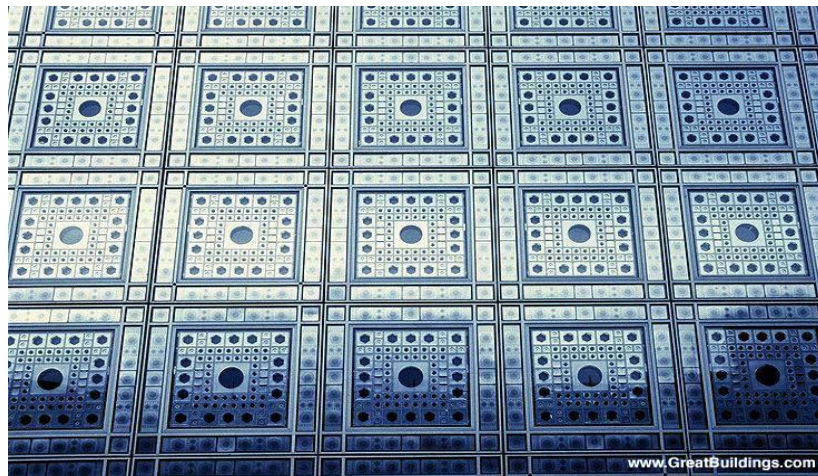
Resim. 9 – “Petronas Towers” Binasından Görünüş / Mimar Cesar Pelli

Mimarların uluslar arası medya aracılığıyla diğer kültürlerden gelen ve bitmek tükenmek bilmeyen imge akımına kendilerini kapatmak yerine, bütün etkilere açık kalmaları yerel karakterlerin tamamen çelişen unsurlardan oluşabileceği durumunu da ortaya çıkarmıştır. Bu durum olumsuz anlamda , yerel ve tarihsel değerlerin, kopya edilerek eklektik bir biçimde kullanılmasıyla niteliksizleştirilmesine neden olabilmektedir. Buna karşıt olarak Petronas Kuleleri'nin oryantalist plan şeması (Resim 9) ve Jean Nouvel'in Arap Enstitüsü'nde uyguladığı gibi yerel unsurlar yapının bir parçası olarak teknolojinin etkisi altında kullanılabilir.

Nouvel, söz konusu binanın tasarımında farklı olguların yorumunu yapmıştır. Bunların arasında (eserin kültürel bağlamına atıfta bulunan) 'Arap' ve 'Batılı' ,eserin kentsel bağlamına atıfta bulunan 'geleneksel' ve 'modern' bulunmaktadır.Nouvel eserin sembolizminin ve modernitesinin bu iki medeniyet tarihinin bugünkü yorumunda anlam kazandığını söylemektedir. Burada temel unsur yerel öğelerin içlerini boşaltarak bir ek gibi kullanmanın yerine daha anlamlı çözümler üretmek gerekliliğidir. Nouvel, bu yapıda, sadece farklılığı yalın bir kimliğe indirgemek veya ötekini üretmenin dışında programını da ön plana çıkartmaktadır. (Resim 10,11).

Resim.10–Arap Enstitüsü Binasından Görünüş, Paris - Fransa / Mimar Jean Nouvel

Resim11–Arap Enstitüsü Binasından Cephe Detayı,Paris-Fransa/Mimar Jean Nouvel

8.2. BİRÖRNEKLEŞME

Yapıların ve mimari tavırlarının benzeşlerinin ortaya çıkmasında önemli etkenlerden biri yapım teknolojilerinin ve malzemelerinin standartlaşmaya başlamasıdır. Gökdelen, havaalanı, alışveriş merkezi gibi yapılar gerek plan şemaları gerekse de kullanılan malzemelerin işlevleri doğrultusunda benzeşmektedirler. Örneğin gökdelenler cam yüzeyleri ve taşıyıcı sistemi zorlayan yükseklikleriyle simgeleşmişlerdir. Ayrıca bu yapıların tasarımlarında belli öğeler ön plana çıkmaktadır. Gökdelenlerin cepheleri, havaalanlarının çatı strüktürü planlamada önemli referansları oluşturmaktadır, binaların programlarının da standartlaşmaya başlamasıyla gelişen teknoloji bu öğelerin kolayca kopyalanmasına yol açmaktadır.

Özellikle yarışma projelerine bakılacak olursa belli dönemlerde bazı yapısal öğelerin moda haline geldiğini de görebiliriz. Bu durum yapıların programlarının benzeşmeleriyle de ilintilidir. Diğer bir etken de iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle mimarlık uygulamalarına erişimin kolaylaşmasıdır. Belli dönemlerde moda olan üslupların ve ünlü mimarların ürünlerinin bu kanallar kullanılarak 'doğru' mimari çözümler olarak tanımlanması bu yapılara ait tanımların kopyalanmasına hatta şablon olarak kullanılmasına neden olmaktadır.

Kentlerin tüketim mekanları haline dönmesi sonucunda ortaya çıkan alışveriş merkezleri yerel bağlantılardan tamamen kopartılmış birer tüketim zincirinin parçalarıdır ve açılış-kapanış saatlerinden, çalışanların kıyafetlerine kadar küresel kararlarla programlanan ve birbirinin aynı birimlerdir. Otoyol, havaalanı gibi yapılarda kentin kimliğine dair bir gösterge oluşturamazlar. Koolhaas, "çağdaş havaalanları gibi çağdaş şehirler de hep birbirinin aynı mı?" sorusunu sormaktadır ve aynılaşma kavramını kimliksiz olarak göstermektedir. Kimliksiz şehrin başlıca öğeleri şöyle sıralanabilir. Kimliksiz şehrin kamusal alanı boşaltılmıştır ve araçlara bırakılmıştır, birbirinin benzeri havaalanları vardır, parçalı ve kendini tekrar eden bir yapıya sahiptir, dikey ölçeğini gökdelenler belirlemektedir ve beklide en önemlisi geçmiş silinmeye başlamıştır ve geçmişinden kalan öğeler de turistik birer meta'ya dönüştürülmüştür. Koolhaas bu durumu kentlerin sonu olarak tanımlamaktadır (Koolhaas ve Mau, 1995). Bu süreçte kentleri birbirlerinden ayırabilecek en önemli etken kendi özgünlükleri, olabilir çünkü diğer fonksiyonlar standartlaşmıştır. Kentlerin kültürel yapıları ve tarihsel dokularının bu yeni fonksiyonlar karşısında silinmeden yerlerini almaları önemlidir.

8.3. TOPLUMSAL YALITIM

Kentlerin dünya ekonomisine eklenme biçimi ve mekansal fonksiyonlar kentlerde oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir. Bu süreçte sosyal değişimin hızıyla, mekanlar bir yandan aynılaşıırken bir yandan da farklılaşıp parçalanmakta yani atomize olmaktadır. Bu farklılaşma olumsuz anlamda kendini yalıtım kavramında göstermektedir. Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan değişimlerden biri bilginin anlamının değişmesidir. Sanayi devriminde bilgi, üretimin alt yapısını sağlarken küreselleşme süreciyle beraber bilgi üretim süreci, başlı başına bir endüstri haline gelmiştir. Ticari iletişim ağları, elektronik bir bilgi akışı doğurmuştur. Temelde küreselleşmenin strüktrünü de bu ağ oluşturmaktadır. Bu ağın parçası olmak için ekonomik, sosyal, kültürel ve kentsel düzeyde belli şartları yerine getirmek gerekmektedir. Bu konuda Işık şöyle demektedir: “Bugün dünyadaki bilgi hacminin yaklaşık 10-12 yılda iki katına ulaştığı tahmin edilmektedir. Bilginin değişen konumunun bir diğer anlamı da bilgiye erişmenin toplumdaki eşitsizlik kaynaklarından biri haline gelmesidir. Çünkü bilginin kendisi, artık günümüz toplumunda varolabilmenin temel koşullarından biri olan esnekliği elde edebilmenin neredeyse tek aracı haline gelmiştir” (Işık, 1995, s:56) .

Küreselleşme süreciyle beraber ‘öteki’ kavramı netlik kazanmıştır. Sınırların kesinliğini yitirmesi ve kültürlerin karşılaşması sonucunda bireyler ‘öteki’ kültürü daha net bir biçimde algılayabilmişlerdir. Böylece kendi pozisyonlarını da bu referans, yani öteki, sayesinde konumlandırmaya başlamışlardır; öte yandan ‘öteki’, ‘merkez’, ‘çevre’ gibi kavramlar yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Bu noktada öteki’nin varlığı Tanju’ya göre iki duruma işaret etmektedir: “Bunlardan biri toplumsal kimliklerin çözülmesi anlamında bir yıkılışı ve farklılıkların konumlandırılması ile sürekli yeniden tanımlanan modern bir öz-imge dönüşümünü tanımlamaktadır; diğeri ise kendisini sadece anlattığı öykü ile tanımlamaya çalışan, bir anlamda kendisini onun içine hapseden yeni bir tür dışlamacı bir öz-imge kurgusudur” (Tanju, 2001, s.82). Bu noktada doğal bir süreç olarak küreselleşme ile beraber ulusal ölçekte etnik, dinsel, kültürel, ekonomik ve toplumsal doku kimlik farklılıklarına dayanan parçalanmalar ve tüm bunların yeniden tanımlanması süreci yaşanmaktadır. Kentler ve mimarlık da yapısal olarak bu süreçten yoğun bir şekilde etkilenmektedirler.

Kentin farklı sosyal gruplara göre bölgelere ayrışması yalıtılmış konut gruplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mimarlığın, modernizm’ den itibaren

uygulamaya koyduğu bahçeşehir planlama hareketi başlangıçta barışçı, düzenli bir banliyö yaratmak için kurulmuştu, fakat ilerleyen zamanlarda teması azaltan iç duvarları güvenli mimari yapılar yaratmak için kullanılmaya başlanmıştır. İstanbul'dan bir örnek verecek olursak: 1980'den sonra, İstanbul'un mekansal dönüşümünü biçimlendiren ulus aşırı sermaye, mal, insan, bilgi ve simge akışlarının yoğunlaşmasıdır. Bu süreçle beraber kentin yönetiminde daha fazla ağırlığı olan üst sınıflar kent merkezinden uzaklaşarak kentin dışına doğru yerleşmeye başlarken, banliyö kente biraz daha yakınlaşmıştır. Böylece özellikle konut grupları arasında farklı sosyal statü ve hatta etnik kökenlere göre keskin sınırlar oluşmaya başlamıştır. Bu durum, bireylerin hızla Hong Kong veya Manhattan 'ı andıran, kalabalık, hareketli ve aynı zamanda taşralaşmaya başlayan kent merkezinden uzaklaşma isteğini ortaya çıkarmıştır.

Örnek olarak verdiğimiz Bahçeşehir tipi yerleşim reklamı bu durumu betimlemektedir. *“İstanbul üzerine kitaplar yazılan, şiirler söylenen efsanevi bir kent. Kuruluşundan bu yana coğrafyanın eşiği, tarihin beşiği ama ne yazık ki zaman içinde güzelliklerinin büyük kısmını yitirip nüfusu bugün on milyonu bulan metropol. İstanbul'da özellikle son yıllarda giderek artan bir kirlilik yaşanıyor. Havadan suya, topraktan trafiğe, insandan kültüre, yaşamın her alanına hızla yayılan bir kirlilik. İş yaşamlarını bu kirli çevrede sürdürmek zorunda olan insanlar, hiç değilse yaşadıkları mekan İstanbul dışına taşımaya çalışıyorlar. Sağlık, mutlu, huzurlu bir çevre arıyorlar. İstanbul'un hinterlandında bu ihtiyaca cevap vermeyi hedefleyen yeni kentler filizleniyor. Ama bu kentler arasında bir tanesi var ki : Her biri 500 ile 750 m2 bahçe içinde lüks villalar , İstanbul'a yalnızca 20 dakika mesafede, yüzme havuzu, tenis kortları, spor tesisleri, çocuk parkları ,country club ,sosyal tesisler, özel güvenlik sistemiyle donatılmış giriş ve çıkış kapıları.’* Reklamın ana teması temelde kentle ve kent yaşamıyla çelişmektedir ve önerdiği hayat biçimi kentten tamamen yalıtılmış ve kente dair herhangi bir tanım taşımamaktadır. Kenti reddetmekte ve kenti sadece bir finans alanı olarak görmektedir. Bu steril, korunaklı siteler, şehir yaşamının temel özelliği olan farklılıkların iç içe varolma tezine karşı kendi duvarlarını örmektedir.

8.4. SÜRECİN ORTAYA ÇIKARDIĞI YENİ YERLEŞME BİÇİMLERİ

21. yüzyılın kentsel görünümünü değiştirebileceği öne sürülen, “kapalı konut adaları” (gated communities), kentsel tasarım, altyapı planlaması, ulaşım planlaması, kentsel yönetim ve benzeri mekan planlama bilim dalları bağlamında gündemde. Tarih boyunca, Avrupa ve Asya kentlerinde güvenlik sağlamak, güç birliği oluşturabilmek amacı ile din, sosyo-ekonomik statü, politik ilişkiler, çeşitli sosyal bağlantılar ve benzeri temellere göre oluşmuş, duvarlarla, kapılarla tanımlanmış ve ayrılmış iç bölünmeler olduğu biliniyor. Ancak, sanayi döneminin uzun süreli ürün döngülerine, yavaş değişen ürün türleri ve üretim teknolojisine uygun, büyük çaplı, dikey entegre olmuş tesislerde, fiyat yarışması altındaki pazarlar için üretilen homojen mallara dayanan Fordist üretim düzeninin yansıdığı kentlerdeki iç mekansal ayrımlar daha esnekti. Kentlerin çok yayılmamış olması, kent içindeki homojen ve işlevsel zonları yan yana getirebiliyordu. Daha sonraları savaşta yıkılan Avrupa kentleri Modernist anlayış bağlamında yeniden yapılıyor, tek egemen merkezli üst gelir gruplarının merkez dolayında, alt gelir gruplarının ise daha çevre kesimlerinde yer aldığı, arazi değerlerinin merkezden uzaklaştıkça azaldığı kent gruplarını oluşturdu. Örneğin, Türk kentlerinde üst gelir grubu apartmanların yanı sıra başındaki topoğrafik eşikler yada kentsel çeper alanlar üzerine gecekondular mahallelere yerleşebiliyordu.

1970’lerde Batı’da üretimin yeniden düzenlenmesi sonucu, ekonomik mekanda değişen üretim ve dağıtım ilişkisi ve modelleri emek pazarını etkiledi. Bu etkiler, pazarların yeniden paylaşımı, ülkelerin bu pazarlara yaklaşım politikaları, verdikleri destek türleri ve kapsamı, bu pazarların kendi iç dinamikleri ile birlikte emek pazarlarının kompozisyonunda değişiklikler oluşturdu. Konu, günümüzde, akademik literatürde yaygın olarak tartışılıyor. Büyük metropollerde yüksek becerili/gelirli bir üst kesim ile düşük becerili/gelirli bir alt kesimin sayıca büyüdüğü, ara grubun ise hem mutlak hem de göreceli olarak eridiği, bu kutuplaşmanın çift modlu bir dağılım eğrisi yarattığı belirtiliyor. Fiyat yerine kalite-moda-tasarım yarışmasına dönük pazarlara telekomünikasyon teknolojisi ile yönelen esnek üretim biçimi ve bu üretim biçiminin emek pazarlarının yapısını değiştirerek yarattığı yeni çift modlu dağılım, kentleri de yeniden yapılanmaya yöneltti.

Yeni kentleşme akımının, kent dışı yerleşimler ve kentsel dokunun yeniden inşa edilmesi olarak iki farklı uygulaması vardır. Kent dışı yerleşimlerde yeni kent

modelleri kurgulanmaktadır. Kentsel dokunun yeniden inşa edilmesinde ise kent içinde çeşitli nedenlerden ötürü boşalan alanların yeniden değerlendirilerek kentsel kullanıma açılması ve kentsel dokunun rehabilitasyon edilmesi şeklinde uygulamalar vardır.

Bugün kentler, genelde azalan nüfus artışı hızlarına karşın, gösterişli, görkemli merkezler çevresinde mekana yayılıyor. Kapital yoğun sanayiler kent dışına çıkarken, emek yoğun sanayiler (emek depolarından ayrılmamak için) bir süre direniyor. Yükselen yeni servis türleri, kent içinde İstanbul-Levent finans merkezi, Güneşli basın merkezi, Ankara-Balgat siyasal merkezleşmesi gibi yeni ve gösterişli odaklar yaratıyor. Yeniden yapılanan emek pazarının yeni işlevlere referans ile yeni yaşam biçimleri geliştiren/ithal eden sosyal kesimler, yeni tüketim biçimlerini vurgulayarak farklılaşıyor. Sosyal gruplar arasında sosyal mekanda artan mesafeler kentsel mekana yansıyor, emek pazarında zayıflayan ilişkiler ve kesinleşen ayrımlar kentsel mekanda da yerini aramaya başlıyor.

Resim. 12 – Geleceğin Yeni Mekanı “ Siber Uzay” / MVRDV

1970'lerde gelişen kentler arası yol sistemleri, artan araç sahipliği, ağ sistemlerine geçerek mekanda yayılan enerji sunumu ve diğer alt yapı sistemleri banliyöleşmenin yolunu açmıştı. Ancak bu banliyöler, oldukça homojen sosyal grupların oluşturduğu düşük yoğunluklu “yatakhane” özelliği taşıyan zonlar biçiminde yapılaşıyordu. 1980 sonrası sosyoekonomik mekanların yeniden yapılaşması sonucu emek pazarında yükselen değerlerin mensupları ise sıkışık kent dokusu içinde, örneğin, *country* tarzı yaşam biçimi gibi farklı hayat tarzlarının mekansal gereklerine sahip olamıyorlardı. Hızla para sahibi olan ve yükselen meslek prestiji edinen bu gruplar ile bu grupların yaşam tarzını paylaşmak isteyen eski zengin kentliler için üç mekansal seçenek vardı.

Birincisi, kentlerin eskimiş ama tarihsel prestije sahip merkezi alanlarına yakın kesimlerde eski konutlara yerleşerek buralara yeni yaşam biçimleri ve prestij kazandırmak (Uzun, 2001). Bu seçeneğin örnekleri, özellikle İstanbul'da, çoğu kez sanatçıların öncülüğünde yenilenen Cihangir, Balat, Galata çevresi ve Kuzguncuk gibi yerleşmelerde izlenir.

İkinci seçenek ise, kentlerin manzaralı çeperlerinde büyük inşaat firmalarının eski gecekondu alanlarını kapatarak inşa ettikleri yüksek katlı, gösterişli sitelerdir. Bu türün belirgin örnekleri, Ankara'da MESA şirketinin Koza ve Küpe sokakları üzerinde geliştirdiği siteler, Portakal Çiçeği Vadisi'nde, Dikmen Vadisi'nde ve 100. Yıl çevrelerinde gözlenen gelişimdir. Kent merkezlerinden belirli nedenler ile ayrılmak istemeyen bürokratlar, yabancı misyon mensupları, kentin hızla eskiyen bölgelerinde oturmakta olan üst ve üst-orta gelirli memurlar, işadamları, yüksek dereceli emekliler bu sitelerin homojen ve üst düzey sosyal çevrelerini, sunulan yeni hizmetleri, olanakları, güvence ve prestijini seçerlerken, geleneksel kentsel doku ve merkezlerden de uzaklaşmamış olmaktadır.

Üçüncü seçenek ise, genelde özel sektör temelli, geniş çaplı, üst gelir gruplarını hedef alan, bahçeleri içinde büyük konutların yanı sıra çok çeşitli servisler sunan, kapılar, çitler gibi engelleyici ile çevrelerinden ayrılan, girişleri denetimli, fiziksel doku ve sosyoekonomik açılardan kentsel yaşamdan farklılaşan, araba sahipliği erişimine dayanan konut gruplarından oluşan yeni banliyöleşme sisteminden kaynaklanır.

“Banliyö” sözcüğünün kökeni 'kent kontrolü altında' anlamına gelen Latince “sub urbe” terimine aittir. Kentlilik tarihinin çoğu boyunca terimin bu anlamı uygun bir anlamdı. Banliyöler konforları ve geçimleri için kent merkezlerine bağımlı olan küçük ev konut semtleridirler. Günümüzde, bu kelime büyük bir kente bitişik olarak yapılmış herhangi bir alanı belirtmede kullanılmaktadır.

A.B.D.'de, banliyöleşme süreci en yüksek düzeyine 1950'ler ve 1960'larda ulaştı. Bu yıllar sırasında merkezi kentler yüzde 10'luk bir büyüme hızına, banliyö alanları ise yüzde 48 oranına sahipti. Banliyölere doğru olan hareketin çoğu beyaz aileleri kapsıyordu. Okullardaki ırksal karıştırmanın zorlanması beyazların kentin iç merkezlerinden ayrılmasına katkıda bulundu, bunların çoğu çocuklarını herkesin beyaz olduğu okullara koymayı istiyordu. Kuşkusuz, başka nedenler de vardı. İnsanlar merkezi kent alanlarındaki kirlilik, kalabalık ve yüksek suç oranlarından kaçmak için gittiler; ayrıca düşük mülk vergileri ve daha geniş evler veya apartmanlar yerine bahçeli evlere sahip olma ümidi onları çekiyordu. Aynı zamanda, geniş bir yol inşası programı daha önceden uzak mesafede olan alanları iş yerlerine daha ulaşılabilir kıldı ve banliyölerde sanayi ve hizmetlerin kurulmasına yol açtı. Birçok banliyö alanının kendisi esas olarak ayrı kentler haline geldi, hızlı anayollarla çevrelerindeki diğerlerine bağlandılar. 1960'lardan ileriye doğru banliyöler arasındaki alışveriş kentlerle olandan daha hızlı arttı.

A.B.D.'deki banliyölerde beyazlar hakim iken, gittikçe daha fazla ırksal ve etnik azınlıklar oraya hareket etmektedir. 1980'den 1990'a kadar banliyölerdeki siyah nüfus yüzde 34.4, Latin olan yüzde 69.3 ve Asyalılar yüzde 125.9 büyüdü. Buna karşın banliyölerdeki beyaz nüfus sadece 9.2 oranında büyüdü. Azınlık grupların üyeleri kendilerinden önce gelenlere benzer nedenlerle banliyölere gittiler: daha iyi ev, okullar ve konfor için. 1950'lerde banliyölere çıkış yapmaya başlayan insanlar gibi, bunlar da çoğunlukla orta sınıftan profesyonellerdi.

ABD'den başlayarak 1980'lerde yaygınlaşan, Türkiye'ye de 1990'ların başında başlayan ama hızlı benimsenen, kapalı yerleşme ve/veya kapalı siteler, (İstanbul emlakçı' ların diliyle “aktiviteli site”) farklı pek çok versiyonun varlığına karşın, genelde aynı gelir grubundan kişilerin aynı konfor standardına sahip konutlarını barındıran, çevresi duvarla kuşatılmış, güvenlik görevlilerince korunan, içlerinde kimi konut-dışı hizmetleri de bulduran alanlar. Temel kural, içeriye girişin denetimli

oluşu ve temizlik, bakım gibi genel kentsel hizmetlerin önemlice bir kesiminin yerleşmenin kendi yönetimi tarafından sağlanması.

Koolhaas, Rice Üniversitesi öğrencileriyle yaptığı bir söyleşide çağdaş kentleri bir arada tutacak zamkın ne olabileceğini soran bir öğrenciye şöyle yanıt veriyordu: "Belki de kentleri bir arada tutabilmek için herhangi bir zamk aramaktan vazgeçmeliyiz. Houston gibi kentlerde insanlar, genellikle mimarların yardımı olmaksızın, başka bütünleştirme biçimleri bulmuşlar. Örneğin, Atlanta'da bir alanın çevresini duvarla kuşatıp bir kapı koyup bekçiler yerleştirmek biçiminde çok genelleşmiş bir model var. Bu, mimari bir bütünleştirme değil, biz mimarların saygı duymak yönünde doktrine edildiğimiz bir bütünleştirme de değil, ama çok güçlü bir bütünleştirme."

Kapalı banliyö ve site tipi kentsel yerleşmeleri yaratan gereksinme, Türkiye'de sosyal anlamda sınıf değiştiren "yeni zengin" (negatif ve pozitif yönüyle) grubun kendi toplumsal profiline yeni yaşam kalıbını oluşturma isteğidir. Güvenlik, konfor, spor, rekreasyon alanları, kapalı otoparklar, teknik servis imkanları, tasarlanmış dış mekan, bakımlı çevre gibi çağdaş kentsel yaşamda olması gereken kolaylıklar ve kalite bu sitelerden beklenen temel bileşenlerdir.

Bu yerleşimlere olan talep her ne kadar nitelikli çevre edinmek, kentin fiziki ve sosyal bozulmalarından kaçmak gibi parametrelere bağlı olarak geliyorsa da böyle bir kentsel yaşam biçiminin ortaya çıkardığı statü tanımlaması da bu gelişmede önemli yer tutmaktadır.

Belirli bir konfora sahip müstakil ev edinemeyen veya müstakil ev konforunun masraf ve bakım zorluklarıyla uğraşmak istemeyenlerin ve ev yanısıra düzenlenmiş çevre talebinin fiziki karşılığıdır kapalı siteler. Bu bağlamda kapalı sitede oturma isteği, ölçeği büyümüş bir "home, home sweet home" kavramıdır

Osmanlı kent dokusundaki paşa konağı ile, fırıncının evinin yan yana aynı sokak ve mahalle mekanı kullanması gibi ayrışmamış toplumsal doku özelliklerini metropol ölçeğindeki kentlerde aramak gerçekçi değildir.

İstanbul'da gerçek bir patlama yapan ve artık Ankara'da da iyice yaygınlaşan kapalı yerleşmeler mimarlık ve kent planlama çevrelerinin en ciddi tartışma başlıklarından biri haline gelmek yolunda. ABD'de ise geniş bir kapalı site yazını şimdiden oluşmuş durumda. Bu yazında kapalı yerleşmenin kentsel bütünlük

kaybının sorumlularından biri olduğunu ileri sürenler çoğunlukta. Onlar özellikle kapalı sitenin “ötekiler” i dışta tutan, homojen kaçış adaları olma niteliği üzerinde duruyorlar. Koolhaas’ ın aralarında oluşu daha küçük bir grup ise konuya çok daha dikkatli bir eleştirelilikle yaklaşmamızı öneriyor. Onlar çağdaş kentin artık eski bütünleştirici “zamklar” la yapıştırılamayacak kadar karmaşık bir gerçeklik olduğuna, kapalı yerleşmeye yönelik talebin olağanlığına işaret ediyorlar. Kapalı yerleşmede tırmanan homojenleştirici ve istenmeyenleri dışlayan tavrın kapitalist kentin doğasında var olduğuna dikkat çekiyorlar. Giderek, meslek ideolojimizin bu gerçeği görmemizi engelleyerek bizi devekuşulaştırdığını iddia ediyorlar.

Diğer taraftan da kapalı konut adalarının tartışma gündemindeki özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkün;

- Kentsel yüzeylerde “parçalanma”, “paylaşma” ve bunun sonucunda özellikle sosyal mesafelerin artışı, sosyal ilişkilerin zayıflamasına yol açmaktadır.
- Topluma toplum özelliği veren ortak mekan paylaşma özelliği yok olmaktadır.
- Kentsel yaşam kalitesi düşmektedir.
- Eğitimi, ihtisaslaşmış, yüksek gelirli işgücü tarafından terk edilen kent mekanının bu özelliklere sahip olmayan düşük gelirli gruplara ve/yada küçük üretime kalmasıyla çöküntüye yönelmektedir.
- Kamu alanının özellikleri, kalitesi, etkisi, işlevi azalmaktadır.
- Segregasyonun olumsuz davranışsal etkileri ortaya çıkmaktadır.
- Arazi fiyatlarının yükselmesi ile spekülörler, müteahhitler büyük karlar elde edebilmektedir.
- Bu yol ile kamu mekanı özelleşmektedir. (Bali, 2004).

Kapalı konut adalarının nüfus çekme nedenleri arasında güvenlik sorunu en çok vurgulananlardan birisidir. Ulus devletlerin zayıflaması, kamu mekanından giderek çekilmesi, bu mekanı ele geçiren özel sektörün güvenliği gereken düzeyde sağlayamaması ve kent terörünün uluslar arası düzeyde yaygınlaşması, farklı gelir gruplarını farklı mekansal önlemler geliştirmeye yöneltmiştir. Kapalı konut adalarının, geliştirilen önlemlerin üst gelir gruplarına özgü bir modeli olduğu söylenebilir.

Kamunun gerekli yaşanabilirlik ve hakçalık düzeyinde kentler yaratma ve sürdürme konusundaki başarısızlığına ek olarak kapalı konut adalarının ortaya çıkış nedenlerinden bir diğeri de bazı özel yaşam biçimleri sağlamasıdır. Kapalı konut adaları kent lüksü ile kırsal yaşamın bazı keyifli boyutlarını birleştiren yaşam tarzlarının yada lüks tüketim özelliklerinin mekana açıkça, güvenlik endişesi duyulmadan yansıtılabildiği, benzer tüketim ve yaşantı özelliklerinin benzer sosyal gruplar ile paylaşılabilirdiği yaşam modelleri sunması, kentin başka mekanlarında bulunmayan bu özellikler, paylaşanlara kendi kişisel özelliklerinden kaynaklanan prestijlerine ek olarak toplumsal prestij ve tatmin duygusu da sağlaması bu mekanların tercih sebeplerindedir.

Özellikle son 10-15 yıl içerisinde toplum içinde çok yüksek düzeyde harcama imkânlarına sahip olan yepyeni ve sayıca dikkate alınmaya değer bir kitle ortaya çıktı. Bu kitlenin mensupları yeni sosyal konumlarına uygun bir yaşam tarzı sürmek istediler ve lüks konut arayışına girdiler. Aynı zamanda da bu yeni konutlarına bir Osmanlı kültürü ve geçmişi cilası ve verniği sürmek istediler, buna paralel olarak da o güne kadar gizli kalmış olan koleksiyonculuk istidatlarını geliştirmeye çalıştılar. Bu arayışların farkına en önce varan villa tipi lüks konut inşâ eden müteahhitler oldu. Hemen onların ardından bir kesim daha bu arayışların farkına vardı. Bu da lüks konutları şanlarına lâyük bir şekilde tefriş etmek için hazır bekleyen iç mimarlar, dekoratörler ve antika eser, tablo, gravür, nadir kitap ticareti ve müzayedeleri düzenleyenler oldu. Villa tipi konutlar bir noktadan sonra ticaret, sanayi, medya ve sanat dünyalarının seçkinlerini tatmin etmemeye başladı. Seçkinler iş sonrasında sosyal ilişkilerini kendi düzeylerindeki kişilerle sürdürmeyi, aynı mekân içinde her türlü vakit geçirici ve keyif verici meşgalelerle oyalanma imkânlarına sahip olmayı istediler. Bu arayış villalardan hemen sonra lüks sitelerin doğmasına neden oldu.

Böylece fiziksel olarak dışarıdan yalıtılmış, içe kapalı dünyalar oluştu. Fiziksel yalıtım için sitelerin etrafına tel örgüler örülerek, duvarlar çekilerek dışarıyla ilişki tümüyle kesildi. Kimi durumlarda üst sınıf sitelerinin yalıtımı için kalın duvarlar bile yetmedi. Site girişlerinin özel güvenlik sistemleri ve kameraları yoluyla sıkı sıkıya denetlenmesi yoluna gidildi.

Bu koruganlı siteler, camdan dünyalar, dışarıdaki hiçbir kötülüğün giremediği düşler ülkesi oldu. Buralarda yaşamak bir ayrıcalık sayıldı.

Sitelerin çıkış noktası bireylerin, tek tük gökdelenimsi binaları ile yavaş yavaş Manhattan ve Hong Kong'un birer sararmış ve soluk kopyasını andırmaya başlayan bu hareketli, kalabalık ve aynı zamanda hızla "taşralaşmış", İstanbul'dan uzaklaşma, eski zamanlara geri dönme, nefes alınacak yeşil alan arama, kendine münhasır özel yaşama alanı yaratma, güneş ışınlarını geçirmeyen camlarla kaplı iş merkezlerinden, bankaların ve borsa şirketlerinin "dealing room" larından arda kalan çok kısıtlı serbest zamanlarını en kaliteli bir şekilde yaşama arzuları oldu. Bunun yanı sıra serbest ekonomi ilkeleri, döviz kısıtlamasının kalkması ve yabancı sermayeye sağlanan kolaylıklar sayesinde uluslararası şirketler de ardı ardına Türkiye'ye yerleştiler. Uluslararası sermayenin Türkiye'ye gelmeye başlamasıyla birlikte yüksek kira ödeme gücüne ve sofistike zevklere sahip kayda değer sayıda bir yabancı yöneticiler kolonisi İstanbul'a yerleşti. Bu yabancılar kolonisi "Boğaz manzaralı daire" kiralamadıkları zaman, Alkent Etiler'de "Hillside Club' lü" veya Kemer Country' de "orman manzaralı daire" kiralamayı tercih ettiler ve bu sitelerdeki konutların gözde kiracıları oldular. (Bali, 2004).

Bu ürünlerin en önemli özellikleri bir "yaşam tarzı" satmaları oldu. Burada daire edinen kişiler salt şu kadar metrekaresel bir gayrimenkul edinmekten öteye onunla birlikte elle tutulmayan, gözle görünmeyen bir katma değeri de satın aldılar. Bu katma değer bu mekânların sahiplerine sunmuş oldukları "ayrıcılık dünyası" oldu.

Geleneksel mahalle temasının emlak piyasasındaki yansımaları olan bu siteler, daha ziyade yeni zenginleri hedef alan, ve çoğunlukla hayali bir Osmanlı imgesine dayalı, ayrıcalıklı yerleşim bölgeleri oldu. (Resim). Emlak piyasasının reklamları, başta 'ayrıcılık' olmak üzere, küçük kent kamusalılığı ve bir yere ait olma hissini canlandırılması gibi temaları da içerdi; ortaya çıkan sonuç ise, ironik bir şekilde, kamusal alanın tamamen kaybına dayalı çözümler oldu: 'kapılı siteler' ardında yaşayan kapalı cemaatler... Güvenlik görevlileri tarafından sıkıca korunan bu siteler, "Country - Casaba" gibi "Doğulu ve Batılı çağrışımları aynı anda barındıran" melez kimlikler edindiler. Böylece, kendi içindeki taşradan hoşnutsuz olan İstanbul, banliyölerini sevimli, nezih kasabalar şeklinde kurmaya başladı. Nostalji dışında revaçta olan bir diğer banliyö tipi ise, park-bahçe-teraz temasıyla pazarlanan yüksek katlı bloklar oldu.

Siteler pazarlanırken muhtelif toplumsal katmanlar arasında özellikle dar, tabiri caizse kremanın kreması kesimler hedef alındı. Bu yapılırken verilen reklâmların bu

kesime ulaşması için bu kitlenin müptelası olduğu dekorasyon, antika dergileri ile uçak ile seyahat etmek hem statü hem de bir refah göstergesi olduğu için THY'nin yayımladığı “*SkyLife*” dergisi kullanıldı. Buna karşılık halkın okuduğu gazetelere pek reklâm verilmedi.

En çok İstanbul, daha az sayıda da Ankara kent çeperlerinde pazarlanan kapalı konut adalarının yukarıda tartışılan özellikleri, ilanlarına, duyuru ve tanıtımlarına “Florida Tarzı Yaşam Türkiye’de”, “X Kent Göz Kamaştırıyor”, “Büyük Düşünenlerin Buluşma Noktası”, “Ev Dediğin Değerine Değer Katmalı”, “32 Özel Aile İçin”, “Türkiye’deki Avrupa”, “İstanbul’da İstanbul’a Alternatif Bir Yaşam” ve benzeri sloganlar ile yansıtmaktadır. Bu sloganlar sunulan “meta” nın Türkiye “ötesinde” bir yaşam tarzı sunduğunu, gerektiğinde ilanı bile İngilizce vererek (“Welcome to California”, “Recreational Town”), “büyük düşünebilen” grupları bir araya getirecek üst sosyokültürel düzeyde homojen bir tüketici grubunu hedeflediğini, bu “meta” nın herkese değil, kendisini “özel” olarak niteleyebilen tüketiciye sunulduğunu, bu “meta” nın aynı zamanda önemli bir yatırım aracı olduğunu vurgulamaktadır. Sloganlarda güvenlik boyutunun, yaşam stili, imaj ve sunulan hizmetler düzeyinde vurgulanmaması ülkemizdeki kapalı konut adalarının Batı örneklerinden ayrıldığı bir noktanın altını çizmektedir.

Yeni kentleşme akımının ortaya çıktığı yer olan Amerika’da 300’ den fazla yeni kentleşme uygulaması yapılmıştır. Bunlardan ilki ve en önemlilerinden biri yeni kentleşme akımını tasarım ilkeleri ile ortaya koyan Andres Duany, Elizabeth Plater-Zyberk tarafından planlanan ve bir kısım uygulaması yapılan “Seaside-Florida” dır. Diğer örnekler arasında aynı tasarımcıların planladığı Wellington-Florida, Haile Village Center-Florida, Harbor Town-Tennessee, Kentlands-Maryland, Orenco Station-Oregon yerleşimleri sayılabilir. (Akverdi, 1998).

Türkiye’de 1980’li yıllar sonrasında şehirleşmenin hızlı ve kontrolsüz bir şekilde artması, şehirlerde yaşayanların şehrin kalabalığından ve kirliliğinden kaçışlarını hızlandırırken, plancı ve mimarları yeni arayışlara itmiştir. Önceleri bu arayışlara kooperatifler yoluyla çözümler üretilmiş, 1990’lı yıllardan sonrada büyük inşaat şirketleri kentin dışında, ana ulaşım akslarının üzerinde veya yakınında, kentin sorunlarından uzaklaşmak isteyenlere, doğal yaşamın içinde oturma olanağı sunan, yerleşim birimleri inşa etmeye başlamışlardır. Bu başlık altında Türkiye’de bu tarz siteler arasında; Alkent 2000, Kemer Country, Beykoz Konakları incelenecektir.

8.4.1. ALKENT 2000 YERLEŞMESİ / İSTANBUL

Alkent 2000 yerleşiminin tasarımcıları şehrin her türlü karmaşasından uzakta, doğal güzelliklere sahip bir yerleşim yeri sunma hedefiyle yola çıkmaktadır. Bu nedenle hem doğal güzelliklere sahip hem de şehre yakın bir yer olan Büyükçekmece Gölü kenarı yerleşim yeri olarak seçilmiştir. Alkent 2000 konut yerleşimi İstanbul ili, Büyükçekmece ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Yerleşim özel girişimci olan Alarko Holding bünyesinde yapılmaktadır.

Yerleşimin konumu ise şöyledir. Alkent 2000 şehir merkezinden yaklaşık 25-30 dak. uzaklıktadır, E-6 otoyolunun Hadımköy çıkışından hemen sonra Alkent 2000'e ulaşılabilir. Yerleşimin bazı merkezlere olan uzaklıkları ise şöyledir; Bahçeşehir'e 8 km., Büyükçekmece'ye 10 km., Avcılar' a 15 km., Atatürk Havaalanı'na 25km., Taksim'e 40 km. ve Levent'e 45 km. uzaklıktadır. Alkent 2000'in yer seçimi ile ilgili olarak bir fikir vermek için yakın çevresindeki bazı yerlere olan uzaklıkları ise şu şekildedir. Tüyap Kongre Merkezine 8 dak., Hezarfen Havaalanına 10 dak., Eğlence ve Alışveriş Merkezlerine 15 dak., International Hospital'e 20 dak. Ve Ataköy Marina'ya 30 dak.'dır. (Alkent 2000 Tanıtım Broşürü).

Alkent 2000' i tasarlayanlar kullanıcılara şehir merkezinin gürültüsünden, trafiğinden ve kirliliğinden uzakta, yeşillikler içinde bir yaşam vaat etmekte ve Alkent yerleşmesini bir Recreational Town olarak adlandırmaktadırlar. Amaç, modern dünyanın bütün olumsuzluklarından uzakta, ancak modern yaşamın tüm olanaklarına sahip 21. yüzyıl kentini kullanıcıya sunabilmektir.

Yedi fazdan oluşan Alkent 2000 projesinin ilk aşamasını "yedi tepeli" İstanbul'dan alan Yeditepe Mahallesi'dir. Bu mahallenin tasarımını Alarko Holding bünyesinde faaliyet gösteren Anadolu Mühendislik ve Mimarlık şirketine Türk ve İngiliz mimarlara yaptırılmıştır. Bu mahallede 284 villa ve "condominium" tipi (apartman) 208 adet daire bulunmaktadır. Mahallede şu anda yaklaşık 250 evde 1127 aile bireyi yaşamaktadır. Yeditepe mahallesinde eski İstanbul'da varolan komşuluk ilişkileri yaşatılmak hedeflenmiştir. (Alkent 2000 Tanıtım Broşürü).

Alkent 2000'de yapımı bitmek üzere olan ikinci faz Çamlıca Mahallesi ise iki bölümden oluşmaktadır. Bu fazdaki evlerin tamamı California tipi evlerden oluşmaktadır.

Büyükçekmece Gölü'ne en hakim tepe üzerinde konumlandırılan California villalarının master planı Newport Beach California'dan RNM firmasından Ralph Martin ve Steve Mc Cormick tarafından yapılmıştır.

Çamlıca mahallesi iki bölümden oluşmaktadır. Toplam 700 dönüm üzerinde 197 villadan oluşan ilk bölüm Park evleri olarak adlandırılmıştır. Park evlerinde şu anda yaklaşık yüz aile yaşamaktadır.

1999 yılında yapımına başlanan ve hedeflendiği üzere 2002 yılında bitmek üzere olan ikinci bölüm toplam 350 dönüm üzerinde 198 villadan oluşmakta ve Lake Panorama Evleri olarak adlandırılmaktadır. Burada yapımı biten evlerde beş aile yaşamaktadır.

Yerleşimde beş farklı villa tipi bulunmaktadır. Evlerin hepsinin kendine ait garajı ve evin büyüklüğüne göre 1,5 dönümden 4,5 dönüme kadar değişen bahçeleri bulunmaktadır. Evlerin dış mimarisinde Akdeniz esintileri hissedilmektedir. Evlerin 6m. Yüksekliğinde tavanı olan yaşama mekanları vardır, yaşama mekanları düzenlenmiş bahçeye, giriş, garaj ve teknik odalar yol tarafına bakmaktadır.

Alkent 2000' de her mahallenin içinde, orada yaşayanların günlük alışverişlerini ve spor aktivitelerini gerçekleştirebilecekleri merkezler bulunmaktadır.

Komşuluk biriminde sınırlarını mahallelerin belirlediği ve göle kadar uzanan bir rekreasyon alanı vardır. Bu geniş rekreasyon alanının içinde golf sahası, binicilik alanı, su sporları gibi geniş alan gerektiren sportif faaliyetler ve diğer aktiviteler yapılabilmektedir.

"İstanbul'daki California' ya hoş geldiniz!" selamıyla ve bir "recreational town", yani Türkçesi "dinlenme ve hoşça vakit geçirme kasabası" olma gibi mütevazı bir hedefle kendini tanıtan Alkent İstanbul 2000 projesi daha sonra bu mütevazılığını bir yana bırakıp yeni bir bin yılın eşiğinde olduğumuz bu günlerde iddialı olduğunu hiç çekinmeden ilân etti. *"Alkent 2000', 'Recreational Town' özelliğiyle 21' inci yüzyılın şehri olduğu kadar, yüzyıllar sonra yüksek bir uygarlık olarak anılmaya değer; ABD'deki Beverly Hills, Palm Springs, Newport Beach'daki örneklerinin dahi üstünde."* (Alkent İstanbul 2000 tanıtım kataloğu). 21. yüzyılın ve İstanbul'da eleğin üstünde kalan seçkin ailelerin düzeylerine yakışır bir "town" olmayı hedefleyen Alkent İstanbul 2000 soyluların sporları olan 18 delikli golf sahası, binicilik kulübü ve soylu ailelerin varisleri olan "çocuklar için ise Pony Club"e sahiptir. Aslında Alkent İstanbul

2000 soylu ve seçkinler arasında "kremanın kreması" tabakayı hedeflemektedir. ABD'de Beverly Hills, Palm Springs, New Port Beach gibi mekânlar ile kendini karşılaştıran ve bu mekânlardan daha ileri olma gibi mütevazı bir iddiaya sahip olan Alkent İstanbul 2000 özel bir mekân içinde kişiye özel bir hayat tarzı teklif etmektedir "Culdesac"lar (Türkçesi çıkmaz sokak) sayesinde villanız, sadece komşularınızla ortak olduğunuz sokağınızı size özel kılıyor (Private Drive Way)." Alkent İstanbul 2000'de oturma talihine sahip olan soyluların çocukları da şanlarına yakışır bir Kids Club' e (Türkçesi Anaokulu' na) gitme şansına sahipler: "yarının ressamı, heykeltıraşlar' ı, mühendisleri, müzisyenleri, işadamları daha anaokulu sıralarında seçilecek."

Çamlıca Pool

Sofistica Tipi

Marbella Tipi

S 2 Tipi

Resim.13-14-15-16 / Alkent 2000 İstanbul' dan Konut Tipleri

Alkent İstanbul 2000 hiç olmazsa açık sözlü ve müstakbel ev sahiplerine "konak" adı altında bir Osmanlı geçmişi satmaya çalışmıyor. Alkent 2000 adı üstünde olduğu gibi 21. yüzyılın yaşam tarzını ve bir Amerikan yaşam tarzını pazarlıyor. Villaların adları Marbella, Magnolia, Sophistica, Lusiana ve Fantastica.

Bir İngilizce sözlük eşliğinde okunması gereken tanıtım katalogunda villalar Amerikan terminolojisi kullanılarak tasvir edildi: "giriş bölümü çok ihtişamlı... yeme bölümü de var (Noofa)... Çocukların odaları karşılıklı (Jack & Jul) bağlanıyor. "Den = Aslanın yuvası" yani evin erkeği için ayrılan özel odanın adı..." Sunulan bütün bu konfor "kısaca Alkent 2000 Uygarlığı'nın sunduğu konforu yaşayın" şeklinde özetlendi. Alkent 2000'li sakinlerin "cemaat hayatı"nın ana özellikleri ise şu başlıklarla tarif edildi: "Private Gated Community", "Alkent 2000 sakinleri ve çocukları için Etiler'e ve Etiler'den Büyükçekmece'ye düzenli olarak 'Shuttle Van' servisi var", "Recreational Town'un bir parçası olan 'Shopping Arcade'", "Concierge" ünitesi", "Security" birimi. Tüm bu hizmetleri ve ayrıcalıkları sunan villalar 599.000 dolar taban ve 1.058.000 dolar tavan fiyatları karşılığında satın alınabiliyorlar. Villaların iç tefrişleri konusunda mütereddit olan ev sahiplerinin seçimlerini kolaylaştırmak için de Amerikalı ünlü dekoratör Karen Butera tarafından Palm Springs'deki villaları aratmayacak şekilde döşenmiş beş örnek villa bu kişilerin teftişlerine hazırlandı. (Alkent İstanbul 2000 tanıtım katalogu).

Resim.17-18 / Alkent 2000 İstanbul' dan Görünüş

Alkent 2000 kurucuları ise verdikleri reklamlarla hem yeşili, hem eski İstanbul'u, hem de nezih ve seçkin komşular arayan kişilere seslendiler: *"öncelikle İstanbul'un en temiz havalı bölgelerinden biri olan Büyükçekmece' de yemyeşil bir vadinin üzerinde kurulan Alkent 2000' de özlediğiniz o eski İstanbul'u, o eski nezih ve seçkin insanları, geçmişin güzelliğini, geleceğin avantajlarını bulursunuz."* (Alarko Bizim Dünyamız Derg. Aralık-1995). Üst düzey yöneticiler, sanayiciler veya büyük ithalatçılar artık akşamları Zincirlikuyu, Levent, Maslak, İkitelli veya Kozyatağı'ndaki "ofis" lerinden, Kartal, Kurtköy veya Gebze'deki fabrikalarından ayrıldıklarında Ataköy, Nişantaşı veya Gayrettepe'de caddelerde veya sokak aralarında bulunan apartman dairelerine dönmektense nitelikleri çok yüksek mekânlar içinde yer alan müstakil villalarına veya "condominium" larına dönmeyi tercih ettiler. Geçmişe özlem, kalabalıklardan uzaklaşmak, yeşil alan arayışı, huzuru arama ile de eşanlam taşıdı. "Kalabalıklardan uzaklaşma" ve "huzur" 1980' li yılların ikinci yarısından itibaren örneklerini yavaş yavaş görmeye başladığımız ve özellikle 1990' lı yılların başında çok daha yoğun bir şekilde rastlanacak olan sitelerin doğmasına neden oldu.

Ancak bu "huzur" pek öyle kolayca satın alınabilecek bir meta olmadı. Huzura ve inzivaya çekilmek, "doğayla yeniden bir araya gelmek" için önce oldukça kayda değer miktarda bir servete sahip olmak gerekli oldu.

"Kara kalabalıklar "in baskısı altında bunalan bir diğer kesim seçkin ise çözümü sitelerdeki dairelerine ve sosyal kulüplerine sığınmakta buldu. Alkent 2000 İstanbul'un kalabalığından uzak olup "Hazerfen Havaalanı' na beş dakika uzaklıkta" ise size sadece işinizden çıkıp özel uçağınıza atlayıp, bulutlar arasından süzülerek on, on beş dakika sonra evinize ulaşmak ve de evinizin önündeki havuzunuzun yanına uzanıp buzlu içkinizi yudumlayıp eşiniz, çocuklarınız ve komşularınız ile birlikte stres atmamak kalıyor. Sakin ve huzurlu bir ortamda, o çılgın kalabalıklardan çok uzaklarda.

Resim.19-20-21-22 / Alkent 2000 İstanbul' dan Çeşitli Aktivite Mekanları

Bu ürünlerin en önemli özellikleri bir "yaşam tarzı" satmaları oldu. Burada daire edinen kişiler salt şu kadar metrekarelik bir gayrimenkul edinmekten öteye onunla birlikte elle tutulmayan, gözle görünmeyen bir katma değeri de satın aldılar. Bu katma değer bu mekânların sahiplerine sunmuş oldukları "ayrıcalıklar dünyası" oldu. Bu ayrıcalıkların temel felsefesi aynı mekânda ve de "nezih ve seçkin bir ortam" da her türlü sporun yapılabildiği, orta yaşa yaklaşmakta olan ve "kendine iyi bak" mak zorunda olan işadamları ve yöneticiler için "fitness center" lerin, boş zamanları nezih bir şekilde değerlendirmek için de sinema, lokanta ve gece kulüplerini içeren bir "club"ün mevcut olduğu kendi kendine yeterli bir mini kent yaratmak oldu. (Bali, 2004).

Resim. 23 / Alkent 2000 İstanbul' dan Görünüş

Kalitenin ve konforunun en önde gelen aranır nitelikler olduğu bir ortamda sitelerdeki sinema salonları da bundan etkilendi. Alkent Etiler'deki Parliament Cinema Club'ün salonlarında sunulan konforlar arasında *"Fransa'dan ithal edilmiş özel bardaklık bölümleri ile konforlu koltuklar, italyan projeksiyon makinesi, Digital Sound System DTS and Dolby Digital System, özel klima sistemi, bilgisayar ile ekrandan yer seçimi ve rezervasyonun yanı sıra "valet parking" ve vestiyer servisi* yer aldı. Bu sinema kulübüne gitme ayrıcalığına sahip olan Alkent' li sakinler sıradan fânilerden oluşan halkın gösterime girmesini sabır ve tevekkülle beklediği filmleri onlardan daha önce nezih bir ortamda ve de bunu sitenin müteahhit şirketi Alarko'nun ortağı kamuoyunun ve iş âleminin güzide simalarından "sosyal demokrat" işadamı Ishak Alaton'la birlikte seyretme ayrıcalığına sahip oldular. (Alarko Bizim Dünyamız Derg. Haziran -1998).

Böyle sitelerin üyeleri olduğunuz takdirde örneğin Alkent 2000 sitesinde oturuyor ve siteyi inşâ edenler bu ülkenin yetiştirdiği güzide değerlerinden işadamları Üzeyir Garih ve Ishak Alaton iseler site içinde yürüyüş yapmak ve nezih komşularınızı sıcak bir gülümsemeyle nazikçe selamlamanın ötesinde başka ayrıcalıkların talihli sahipleri de olabilirsiniz. Pekin'de düzenlenen World Young Business Achiever yarışmasında sitenin tasarımcısı olarak Alarko grubunun genç varislerinden izzet Garih' e birincilik kazandırmış olan bir sitede yaşamaktan dolayı

duyduğunuz sevinci yakın çevrenizle paylaşabilir, sitenizi tanıtır katalogun Uluslararası Reklamcılık Ödülü yarışmasında dünya birinciliği kazanmış olmasına müthiş sevinebilirsiniz. Site müteahhitlerinden Üzeyir Garih' in Kırgızistan Cumhurbaşkanı ve bakanları eşliğinde sitenizi ziyaret etmeleri ve minik bir Alkent İkininli' nin doğum günü partisini tesadüfen onurlandırmaları, Kenan Evren'in sitedeki italyanca dil kursunu ziyaret etmesi gibi müstesna olaylara birinci elden tanık olma hatta ve hatta olayları an be an yaşama heyecanına da sahip olabilirsiniz. (Alarko Bizim Dünyamız Derg. Temmuz-1998).

1990' lı yılların Türkiye'si toplumun bir kesiminin gelirinin daha çok artmasıyla "ben" in ön plana geçtiği "keyif alma" nın öncelikler arasında en ön sıralarda yer aldığı, bireylerin "taşradan kopup gelenler" ile birlikte bulunmak istemedikleri bir dönem oldu.

Alkent 2000'de oturan seçkinler ikininli yılların getirmiş olduğu elektronik iletişim teknolojilerinden de azami derecede faydalanabilme ayrıcalığına sahiptirler. Her saniyeleri çok değerli olan Alkent 2000' li sakinler bugün artık isterlerse dünyada sadece Microsoft'un sahibi Bili Gates'in Akıllı Ev'indeki teknolojinin aynısına sahip olup, evlerinden ayrılmadan her türlü işlerini görebilecek durumdadır.

Avrupa'da bir örneği dahi olmayan ABD'de iki üç sitede var olan bu sistem sayesinde, İstanbul'da Alkent 2000 sakinleri, evlerinden masaj rezervasyonu, alışveriş merkezinden, çiçekçiden, eczanelerden alışveriş yapabilecekler. Bunun yanı sıra spor aktivitelerini evlerindeki ekrandan izleyebilecek veya Kid's Club'da oynayan çocuklarını evden takip edebilecekler.

Alkent 2000 yaşayanları artık evlerindeki ekrandan, havuzun kalabalık olup olmadığını görebilecek ve kendisini ziyarete gelenleri giriş kapısından izleyebilecekler. Alkent İstanbul 2000'deki işadamları da işyerine gitmeden işlerini evden yönetebilecek, dünyanın herhangi bir yerindeki iş ortağı ile telekonferans yapabilecek. Alkent 2000'de yaşayan işadamları gerek kişisel gerekse şirketle ilgili banka ve borsa işlemlerini de yapma imkânı da bulacak. Villalar arası direkt e-posta servisi, villalar arası telekonferans, internet üzerinden telefon görüşmeleri de sağlayan bu sistem, Site içindeki villaları da birbirine bağlamış durumda. " (Hürriyet, 11 Haziran 1999).

Bu düzen sayesinde diğer fanilerin yaptığı gibi evinizin kapısını açıp kapıcınızın bırakmış olduğu ekmek ve gazetenizi torbadan çıkarmak gibi sıkıcı işlerle uğraşmanıza da artık gerek yok: "Sistem kurulduğu *zaman isterseniz yatakta gazete okuyabiliyorsunuz. Ancak bunun için gazeteyi marketten hatta kalkıp kapınızdan bile almaya gerek yok. Odanızda bulunan Web TV (bir kutu aracılığıyla, bilgisayara gerek olmaksızın televizyondan internet' e girmeyi sağlayan cihaz) ile gazetelerin adreslerine giriyor ve haberleri izleyebiliyorsunuz.*" (Sabah, 11 Haziran 1999).

Gazete okumayı bu şekilde hallettikten sonra belki aklınıza "peki ekmek nasıl temin edilecek?" gibi gln bir soru gelebilir. Cevabı ise çok basit. Tabii ki aynı sistem sayesinde: "sitenin içinde bulunan Makro süpermarket' e siparişlerinizi *ekrandan telefon amaya gerek kalmaksızın vermek mümkün.* " (Sabah, 11 Haziran 1999).

8.4.2. KEMER COUNTRY YERLEŞMESİ / İSTANBUL

İstanbul'da 1980 sonlarında inşa edilmeye başlanan ve özellikle üst-orta ve üst gelir gruplarını hedef alan yerleşimlerden biri olan Kemer Country'nin tanıtım kitabı, bu tasarlanan mekanın ortaya çıkış noktasını ve bu süreci şöyle özetliyor. *“Yola çıkanların ortak vizyonu şuydu: Bir zamanlar her İstanbullu'nun sahip olduğu sonradan yitirdiği bir yaşama biçimini geri kazanmak...Mahalleyi, mahallelik kimliğini yeniden yaratmak ve yaşatmak. Kaçmak değil, buraya varmaktı hedef...”* Uluslar arası platformda geleneksel şehirciliğe dönüş akımının önde gelen iki temsilcisi Andres Duany ve Elizabeth Plater-Zyberk ile temas kuruldu ve Kemer Country “kasabası” için “masterplan” yapılmasının yanı sıra bu fazın planlanması için onlarla görüş birliğine varıldı...Kemer Country' nin bu yoğun toplantılarında, planlama ve mimari bütünsellik ilkelerinin rehberliğinde, geleneksel tasarımın en yüksek standartlarına uyularak, bir mahalle duygusu yaratılmasına girişilmişti. Burada, yitirilen eski mahalleyi, bu mahallenin verdiği “aidiyet” hissini yakalamak için uğraş veriliyordu.

Resim.24 / Kemer Country ' den Görünüş

Kemer Country kurucularının diliyle bu aidiyet arayışı şöyle ifade edildi: *“Burada yitirilen eski mahalleyi, bu mahallenin verdiği 'aidiyet' hissini yakalamak için uğraş veriliyordu: Mahallenin merkezinde bir meydan olacaktı, Kemer Country'nin kalbi. Bütün hayat buraya doğru akacaktı. Meydanda dükkânlar, tenis kortları, yüzme havuzu, lokanta, kahve ve spor salonu da olacaktı. Meydan, mahallenin ana yürüyüş*

yoluyla bir salona bağlanıyordu. Salonsa çok amaçlı bir mekân: Hem sinema, hem tiyatro, hem dans salonu, hem de mahallenin geleceğiyle ilgili kararların alınacağı bir toplantı salonu bir kamusal alan yani..." (Kemer Country Tanıtım Kitapçığı).

Resim. 25-26 / Kemer Country ' den Görünüş

Ancak bu eski "mahalleli yaşam" tarzı arayışı sitelerde bulunan konutların Lale Kasrı, Yalı konaklar, Sarı Konaklar, Şehnaz Konak, Segah Konak, Nihavent Konak gibi Osmanlı İmparatorluğu' nun soyluluğunu ve yükseliş dönemini simgeleyen adlar taşımalarına rağmen sitede yaşanması tasarlanan ve neticede bilfiil yaşanan hayat site sakinlerinin birçoğunun gençlik ve yüksek öğrenim yıllarını geçirmiş oldukları Amerika kıtasının banliyölerinde rastlanan gündelik hayatın birer soluk kopyası oldu. Bu nedenle bir görüntü bankasından satın alınıp Kemer Country'yi tanıtır kitaba konulan fotoğrafta, 1970'li yılların *Life* dergilerinden alınmış ve Amerika'nın ünlü Snoopy ve Dennis the *Menace* çizgi romanlarından fırlamışçasına, koltuğunun altına beyzbol sopası sıkıştırmış sekiz, on yaşlarındaki üç afacan Amerikalı çocuğun yer alması pek de şaşırtıcı olmadı. (Sabah, 23 Aralık 1998).

Resim. 27 / Kemer Country – Lale Konak' larından Görünüş

Resim. 28 / Kemer Country – Lale Konak' larından Görünüş

Resim. 29 / Kemer Country – Lale Konak' larından Görünüş

Dahası Amerikan banliyölerinde yaşanan hayat tarzının ve Amerikan popüler kültürünün olmazsa olmaz bir parçası ve Amerikan çizgi romanlarının klasik temalarından biri olup sekiz, on yaşlarındaki çocuklara çekirdekten yetişerek para kazanma ve müteşebbis olma ruhunu aşılamaı amaçlayan "limonata ve kurabiye satış günü" nün bir benzerinin Kemer Country'de düzenlenmesi de bu hayat tarzına aşına kişiler için pek de olağan dışı bir etkinlik olmadı. (www.kemercountry.com)

Bu aidiyet duygusu özellikle daire sahiplerinin kendilerine münhasır müstesna bir dünyaya adım attıklarına ikna etmek şeklinde oldu. Bunun için de sitede halen

yaşamakta ve de ileride yaşayacak olan komşuların da sadece ve sadece en seçkin ve tabî ki imkânları belli bir düzeyin üstünde olan kişiler olmasına dikkat edildi. Bu ince eleyip sık dokuma ve eş dosttan referans alma yöntemleri bir yerde bir zincirleme tepki ve benzeşme meydana getirdi. Bunun sonucunda bu yeni yerleşim mekânlarında bir "cemaat" veya belli üniversitelerden mezun olmak kaydıyla en âz iki referans eşliğinde üye olunabilen bir seçkin sosyal kulüp havası yaratıldı. Nitekim Kemer Country' de ev sahibi olanların %33'ü tekstilci, %17'si sanayici, diğer %50'si ise hukukçu, hekim ve yabancı uyruklu yöneticiler oldu. Aynı ev sahiplerinin yaklaşık üçte biri de Yahudi asıllı vatandaşlar oldu. Bu "cemaatleşme" olgusundan dolayı bu tür sitelerin müteahhitleri tarafından kullanılan neredeyse klasikleşmiş bir pazarlama yöntemi de "cemaat" faktörü oldu. Nitekim bazı site müteahhitleri müstakbel mal sahiplerine şirin gözükmek için hedefledikleri azınlık cemaatinin dinî bayramlarını kutlamayı da ihmal etmediler. Site kurucularının etnik kimlikleri konut satın alma kararının verilmesinde başat bir rol oynamadıysa da müstakbel ev sahipleri için gene de bir çekim faktörü oldu. (Sabah, 1 Haziran 1997).

Resim. 30-31 / Kemer Country – Sosyal Alanlardan Görünüş

Sitelerdeki konutların satışları için kullanılan yöntemler arasında kokteylli basın toplantıları eşliğinde dönemin kamuoyuna mal olmuş işadamları, sanatçı, gazeteci ve bürokratların "müstakbel komşularınız" olarak tanıtılmaları en çok rağbet gören yöntem oldu. Bu şekilde müstakbel daire sahiplerine bu sitede bir daire satın almakla sadece lüks bir konut sahibi olmadıkları, konutla birlikte ayrı bir dünyaya adım attıkları da hissettirildi. Bu yeni dünyada yer alan daire sahiplerine isimlerine basında, simalarına da ancak televizyonlarda rastladıkları ve yanına yaklaşılmaması imkânsız olan o müstesna işadamları, gazeteciler ve sanatçılarla aynı sitenin sakinleri olma fırsatı verildi. Bu imtiyaz sadece "aynı sitenin sakinleri" olma ayrıcalığının çok ötesine de geçti.

Ev sahiplerine toplumun bu önde gelen kişilerle aynı sitede oturmanın, onlarla birlikte tenis oynama, fitness center'da ter atma ve kolesterolden şikâyet etme, "Türkiye'nin meseleleri" üzerine sohbet etme gibi her sıradan insana nasip olmayan samimiyetlerin doğmasına da sebep olacağı hissettirildi. Böylece site sakinlerine taşralı kalabalıklardan uzak seçkin ve soylu bir dünyanın mensupları olma duygusu yaratılmış oldu...Tabî ki bu cennetin anahtarı hiç de ihmal edilmeyecek bir bedelin taksitler halinde ödenmesi karşılığında teslim edildi.

Resim. 32-33 / Kemer Country – Sosyal Alanlardan Görünüş

Bu yeni sitelerin alıcılarına tanıtımında uygulanan yöntemler de tabî ki Amerikanvari oldu ve ana hedef kitleyi teşkil eden genç ailelere hitap etti. Tanıtım sırasında özellikle küçük yaşta çocuklara sahip genç çiftler hedeflendi ve tanıtım alev yutan sihirbazlar, tahta bacaklı palyaçolar, falcılar ve muhtelif eğlencelerin yer aldığı bir piknik/panayır havası içinde yapıldı.

Bu sitelerde daire sahibi olmak için yalnız paralı olmak yetmiyor. Zira halihazırda daire sahibi olanlar, şu veya bu nedenle, komşularını beğenmedikleri

takdirde dairenin satışını veto etme imkânına sahipler. Çünkü önemli olan sitenin seçkin düzeyini düşürmemektedir. Parası çıkışıp da ev satın almak isteyenler uluslararası bir şirkete iş müracaatında bulunur gibi satış ve pazarlama bürosuna başvurup bir "application form" doldurduktan sonra yapılacak istihbarat çalışmasının neticesini beklemek zorundadırlar, istihbarat çalışmasının sonunda ev sahibinin maddî durumu geçer not almış olmasına rağmen hayat tarzı ile ilgili kısmı pek geçer not almayıp muallakta kalmış ise talipli "country" nin atmosferine uyum sağlayıp sağlamayacağı konusunda site yönetim kurulunun hakkında vereceği kararı beklemek ve bu karara rıza göstermek zorunda kalacaktır.

Resim. 34-35 / Kemer Country – Genel Görünüş

Bu siteler neredeyse tamamıyla özerk bir yaşam tarzını da beraberlerinde geliştirdiler. Kendi lokantasından, marketine, barından sinemasına kadar kendi kendilerine yeten siteler hayat standartlarını düşürmemek için kendi okullarını da kurdular. Çoğu Robert Kolej mezunu ve TÜSIAD üyesi olan Kemer Country sakinleri bu nedenle çocuklarının ve torunlarının da kendileri gibi aynı seçkin eğitimi görebilmeleri için beş yıl sonra tüm sınıfları tamamlanacak olan bir ana ve ilkokul için beş yıl önceden ve on bin dolar bağış karşılığında yerlerini ayırtabildiler. Doğal olarak bu soylular sınıfının varislerinin eğitim görecekleri bu okulun açılışını da Cumhurbaşkanı Demirel onurlandırdı. Bu yeni mekânların kurulması için gerekli olan geniş arazilerin şehrin sınırlarında mevcut olmasından ve ulaşım sorunundan dolayı sitelerde yaşayan çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak okullar da site içinde kuruldu. Bu okulların da seçkin niteliklere sahip olmalarına özellikle dikkat edildi. (Milliyet, 22 Mayıs 1996).

Resim. 36-37 / Kemer Country – Çarşı' dan Görünüş

Antikacıların seçkin site sakinlerinin eşiklerine kadar gelip bit pazarı açmaları, sitede yeni bitmiş villaların tanıtımı için düzenlenen "California Wine and Cigar Tasting Day" yani Türkçesi "Davidoff puroları ile Kaliforniya şaraplarını tatma günleri", sporda asaletin simgesi olan binicilik sporunu yapabilme ve engelli binicilik yarışmalarına katılma veya seyretme, golf turnuvalarına katılma, tenis dersleri, üyelerinin her biri iş âleminin kamuoyuna mal olmuş isimleri olan Harley Davidson motosiklet kulübü üyelerinin gösterileri, (Kemer Golf Club, 24 Mart 1999), "on bin adet basılan ve tüm üyeler Parliament Cinema Club izleyicilerine, ayrıca Alkent sakinlerine, GYIAD, TÛS1AD, YPO gibi seçkin grup üyelerine" postalanan lüks baskılı bir derginin sayfelerini karıştırmak gibi faaliyetler site hayatını heyecana boğan meşgaleler olmuştur. (Alarko Bizim Dünyamız Derg. Aralık-1995).

Resim. 38-39-40 / Kemer Country – Golf Kulübü' nden Görünüş

Site sakinlerinin siyaset merakı "da gene hizmetin sitenin içine kadar götürülmesiyle tatmin edildi. Yeni Demokrasi Hareketi ile işadamlığından "cesur siyasetçiliğe terfi eden, ancak umduğunu bulamadığından kısa sürede doğru yolu bulup siyaseti bırakan Cem Boyner münhasıran Kemer Country sakinleri için çift başına yaklaşık bin dolar karşılığında düzenlenmiş olan bir "brunch" toplantısında YDH'nin görüşlerini enine boyuna izah etti. (Milliyet, 11 Nisan 1995). Genellikle 30-40 yaşlarında genç işadamları ve profesyonel yöneticilerinden oluşan site sakinlerinin bir tutkusu da sürekli gelişim, daha doğru bir deyimle, çağdan geri kalmama oldu. Site sakinlerinin bu ihtiyacının da farkında olup bunları da karşılamaya hazır oldu: *"gittikçe değişen çağa, yeni bilgilere ve akımlara ayak uydurmak, hattâ önderlik etmekle karşı karşıyayız. Ve bu eğitim temposunda 4 yıllık üniversite eğitimi koca bir yaşam sürecine yetmiyor. Dünyanın belli başlı üniversiteleri artık eğitim düzenini ömür boyu bir sürece dönüştürebilmeyi tartışırken, KG&CC'da bu yönde imkânlar geliştiriyor. 'Adult Education & Edutainment'." (www.kemercountry.com).*

8.4.3. BEYKOZ KONAKLARI YERLEŞMESİ / İSTANBUL

Tepe inşaat' ın inŐaa etmiş olduğu 401 konaktan oluşan "Beykoz Konaklan" mekânı ise içinde bulunduğu yeri Şöyle tarif ediyor: *"Hep o eski asil, zarif günlerini özlediğimiz İstanbul' un, baş döndürücü yaşam kültürünün bir uzantısı..."* (Beykoz Konakları tanıtım broşürü).

Ana kavram, o bilinen banliyö ve site anlayıŐından çok farklıydı. Toplumsal değerlere hem fiziksel, hem de ruhsal anlamda bir dönüŐü içeriyordu: Birbirini tanıyan, birbiriyle görüŐen aileler, sık sık rastlanan "aşına" ehreler, merhabalar, günaydınlar, çocukların sokakta yaşadıkları o inanılmaz büyüklükteki evren... insanlara, hem sağlıklı bir 'kamusal' yaşama katılma olanağı veren, hem de canları istediğinde kendi ev ve bahçelerinde özel yaŐantılarına çekilmelerini mümkün kılan bir ortam. Mahalle işte! Hayali cihan değecek bir vakitte, geçmiŐte, Erenköy'de, Bostancı' da yada YeŐilköy'de, Fatih'te, Nişantaşı'nda olduğu gibi..." (Beykoz Konakları Tanıtım Broşürü).

Resim. 41-42-43 / Beykoz Konaklarından Görünüş

Kapısından girebilmek için yüksek gelirin dışında yüksek öğrenim, yabancı diller, iyi işler, düzeyi yüksek standart ve 'bünnyeye uyabilme yeteneği' de gerektiren bir hayat. Bu yeni hayat tarzında, otomobiller dört çekerlerle, kentin gürültüsü kuş cıvıltılarıyla, kirlilik dağ havasıyla, deniz karla, en önemlisi de güney kuzeyle yer değiştirmiş durumda, hatta dostluk ilişkileri bile farklı. Artık, hemen hemen benzer kültür seviyelerinde olan, pek çok üst düzey yönetici, bürokrat, teknik adam, doktor, avukat, gazeteci, sporcu ve sanatçı kesinkes güvenlik vaat eden, depreme dayanıklı, yeşillikler içinde, bu villa kentte yaşıyor.

Resim. 44-45-46 / Beykoz Konaklarından Görünüş

Sitede ev sahibi olan bireyler arasında daha bir ayrıcalık olarak sitenin sosyal imkânlarından faydalanılması için Robert Kolej mezunlarına özel fiyatlar uygulandı. Alıcılara gönderilen genelge mektuplarda mektupları imzalayan site yöneticileri Robert Kolej'den mezuniyet yıllarını özellikle belirtmeye özen gösterdiler. Bu yeni sitelerin hayata geçme felsefesini "medenî kimliğe kavuşmak: bir tür kasaba yurttaşlığı" sloganıyla dile getirdiler.

Resim. 47-48-49 / Beykoz Konaklarından Görünüş

Beykoz Konak' ları sakinlerinden Avukat Özden Duran: "Ben, ev değil, yeni bir hayat satın aldım." demektedir. Sadece Duran değil, Konaklarda oturanların büyük bölümü, bu 'yeni hayat' ı şöyle tarif ediyorlar; Yüzde yüz güvenlik. Kente yakın ama doğayla ve sükûnetle iç içe kaliteli büyük bir ev. Profesyonel hizmet. Benzer kültür seviyesinde komşular. Her tür sosyal aktiviteyi site içinde barındırabilen kapalı devre bir yaşam. Çocuklar için temiz, güvenli ve uygun bir ortam... (Sabah, 23 Aralık 1998).

Resim. 50-51 / Beykoz Konaklarından Görünüş

Resim. 52-53 / Beykoz Konakları Aktivite Alanlarından Görünüş

Beykoz Konakları yetkililerinden; Leyla Üstel Çağatay' ın verdiği bilgiye göre, Beykoz Konakları; 1.1 milyon metrekare arazi üzerine kurulu. Tepe Grubu'nun İstanbul'da kendine yaptığı ilk proje olduğu için konakların bir prestij projesi olduğunu vurguluyor Çağatay. İnşaat boyunca doğaya hiç zarar verilmediği gibi tek bir ağaç bile kesilmemiş. Taşınması gereken ağaçları da doğal peyzajlarda kullanmışlar.

Resim. 54-55 / Beykoz Konakları Aktivite Alanlarından Görünüş

Leyla Üstel Çağatay'a insanların artık neden kentten uzakta yaşamayı tercih ettiklerini sorusuna: "İnsanlar şehirden değil de şehrin trafiğinden, yoğunluğundan uzaklaşmak istiyor," diye cevap veriyor. Ardından sözlerini şöyle sürdürüyor: "Eskiden komşuluk ilişkileri çok daha anlamlı ve seviyeliydi. Beykoz Konakları'nın da en önemli özelliği diğer projelere nazaran koru park yaşamına yer vermesi. Biz istiyoruz ki, eskilerin dostluk, arkadaşlık duygularını ve kavramlarını geri getirelim." Burada yaşayanların her türlü ihtiyaçlarının düşünüldüğünü söylüyor Çağatay. (Aktüel, 5 Kasım 1998). Beykoz Konakları Yönetim ve İşletim A.Ş. bu amaçla sitede bahçıvanından çöpçüsüne kadar kaç kişinin çalışacağını planlıyor. Sitenin içerisinde; süpermarket, kuaför, eczane, spor tesisleri, güzellik salonu, restoranlar v.s. gibi birçok ihtiyaca cevap verecek birimlere rastlamak mümkün. Ayrıca Ankara'daki Ted Koleji' nin şubesi İstanbul Ted Koleji' de yine site içerisinde site sakinleri için siteyi tercih sebeplerinden.

8.5. BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu yeni sitelerdeki yaşayanların arayışları ise şöyle dile getirildi: "beş yıldızlı bir otelin havuzunda adını bilmedikleri yeni zenginlerin hava atışını sineye çekmek yerine, seçtikleri toplumda yaşayan *diğerleriyle birlikte varolmak istiyorlardı. Onlar tanımadıkları biriyle bir film seyretmek yerine; aşına oldukları bir yüzü filmle birlikte seyretmeyi seçiyorlardı.* Başka yerlerde 'kim bilir kimin nesidir' diye görmezden geldikleri komşularını, *'burada oturuyorsa iyidir' diyerek tanımaya çalışıyorlar,* yaşama ilk *adımdan* yeniden başlıyorlardı". Bu tespit bu tür sitelerde yaşamaya karar vermiş olan kişilerin ortak düsturları oldu. Babasının inşâ etmiş olduğu Alsit' deki villasında oturan Leyla Alaton' a göre bu sitelerde oturan "insanlar hizmet ayaklarına gelsin, çocukları iyi bir *ortamda* büyüsün, istiyorlar" Stres altında olan bu insanların anlaştıkları ortak nokta "bol *zaman,* kaliteli yaşam" oldu. Bahçeşehir' de yaşayan Modern Folk Üçlüsü üyelerinden dış hekimî Ahmet Kurtaran da burada yaşamının nasıl bir duygu olduğunu şöyle ifade etti: "*burada* kent yaşamı efendiliği *yeniden doğuyor. Birbirini hiç tanımayan insanlar selamlaşıyor ve yaşadıkları ortama sahip çıkıyorlar*" (Hürriyet, 7 Kasım 1995).

Bir yandan "kara kalabalıklar "dan country' lerine sığınanlar, bir yandan gelecek bin yılı geçirmek için şehrin göbeğine dönenler. Alkent İstanbul 2000' deki villalarının içinde yaratmış oldukları sanal ortamda kendilerini uluslararası bir şirketin "boss" u olduklarına inananlar ve siteden dışarı adımlarını attıklarında kendilerini Hadımköy' ün sanayi tesislerinin ortasında bulanlar... Bir yandan kendilerini New York, Boston veya Washington'daki öğrencilik günlerini, oradaki meslekî hayatlarındaki ilk "job" larını hatırlayanlar, o yılları ve o banliyöleri özleyenler ve belki de İstanbul'a geri dönmüş olmadan ötürü belli belirsiz pişmanlık duyanlar... Diğer yandan o gençlik yıllarının hayatlarını İstanbul'un yamaçlarına yapay adalar halinde nakledip orada "İstanbul'da bir New Yorklu hayatı" veya "İstanbul'daki California hayatı" yaşamaya çalışanlar. 21. yy' ın başında olduğumuz şu günlerde, İstanbul'un lüks mevkiinin panoramik görüntüsü bu şekilde.

Mavi Kent, Yeşil Şehir, Alacalı Evler, Bulacalı Konaklar gibi, adından başka hiçbir iddia taşımayan bu yerleşmelerde yaşamayı kabul edenlerin, kendilerini bu sahte "korunmuşluklar" veya "kurtarılmışlıklar" içinde nasıl inandırabildiklerini merak etmemek mümkün değil doğrusu.

Sonuç olarak; kapalı banliyöler, kameralı güvenlik sistemleri, özel güvenlik kuvvetleri...Hepsi büyük şehirdeki hayatımızın sıradan bir parçası haline geldiler. 1980 sonrası İstanbul'unun gündelik gerçekleri onlar. Otuz yıl önceki İstanbul'da Hisarüstü gecekonduları Etiler'in, Bebek'in dibindeyken dahi kendi özel sitelerini kurma ihtiyacını hissetmemişti. İstanbul'un üst/orta-üst sınıfları için ne değişti o otuz sene içinde ki zenginler kendilerini yüksek duvarların arkasına hapsedip, özel güvenlik birimlerinin kontrolüne emanet etmeye başladılar?

Kapalı banliyöleri bu açıdan, toplum ve suçlunun birbirini tamamlayan karşıtlığından yola çıkarak incelemeliyiz. Neden İstanbul'un zenginleri kendilerini dikenli tellerin, yüksek duvarların kamera kontrolünün arkasına hapsediyorlar? Evet, hapis...O yüksek duvarlar, o dikenli teller, o kameralar şimdiye kadar cezaevlerinin değişmez öğeleriydiler.

Kapalı banliyöler dünyaya muhafazakar bakışın bir ürünüdür. İstenmeyen kişilerden ve suçtan korunmanın çeşitli yollarını düşünebiliriz. Sokaklardaki polis sayısını arttırmak, cezaevlerindeki rehabilitasyon çabalarını daha etkili hale getirmek, daha adil bir gelir dağılımı için çaba göstermek ilk etapta akla gelen bazı çözümler. Kapalı banliyölere taşınmak ise muhafazakar ve pragmatik bir çözüm. Pragmatik, çünkü suç ve suçluyla mücadele için kalıcı bir çözüm öngörmüyor. Tam aksine kendi başının çaresine bakmayı hedefliyor. Muhafazakar, çünkü çözümün dikenli tellerle ve yüksek duvarlarla yaratılacak bir ayrımla geleceğini varsayıyor. Suçun nedenlerini bulup onlarla yüzleşmektense, suçluyu görmezden gelmeyi, kendi kabuğuna çekilmeyi, varolan ayrımı kalın duvarlarla sağlamlaştırmayı tercih ediyor.

Peter Marcuse'un dediği gibi; duvar, kapı ve diğer bariyerler, ikinci en iyi çözümlerdir. Sorunu yadsıyan hiçbir çözüm uzun ömürlü olamaz. Duvarlar, kesin olarak, en iyi olasılıkla yalnızca geçici ölçütlerdir. Böyle bir çevreye sızmak isteyen herhangi biri bunu yapabilir ve yapacaktır da.

SONUÇ

İnsanlığın tarih boyunca yarattığı tüm kültür değerlerinin yerelden evrensele ulaşması ideali, kültürel yaratımın en temel idealidir. Temelde üretilen her kültür ürünü ulusallaşarak orada da evrensel aşamaya, evrensel bütünleşmeye erişebilmelidir. Bu durum dünya toplumlarının, insanlık değerlerinin etrafında bütünleşmesinin ön koşulu olarak sayılabilir. Yerelden evrensele uzanan bu yol aynı zamanda doğal bir süreci ifade eder. Süreç kendi doğallığında, özgün kalıplar ve dinamikleriyle şekillenerek tarihsel bir akış izler. Bu süreç her ulusal değer için ayrı ayrı işlerken, hiçbir zaman bir başka yerel-ulusal değeri, etkisiz kılmak, üstünü örtmek ve hatta ezme fikri ve anlayışıyla işlemez. Bunun bir başka anlamı ise dayatma ve koşullandırmanın bu doğal süreç içinde yerinin olmamasıdır. Nitekim sürecin doğallığının önündeki en sağlam engel, kültür öğeleri eliyle bir yaşam şeklinin empoze edilmesi anlayışıdır. Küreselleşme süreciyle ise kültürel empoze edişi, kalıplaşmış bir yaşam tarzının dayatılmasını (Amerikanlaşma), yerelden-ulusaldan evrensele uzanan idealin, doğru hedefin yok sayıldığını, aşındırıldığını görmekteyiz. Bu haliyle kültürel küreselleşme, evrensel değerlerin tüm dünyaya yayılması değil, egemen kültürün (Amerikan) tüm dünyayı aynileştirmesi olarak belirginleşmektedir. Bu durum eşitler arası kültürel dayanışmayı, insanlık değerlerinin ortak miras anlayışıyla kabulünü, özgün yerel ulusal motiflerin evrensele ulaşmasını engelleyen önüne set çeken, otoriter ve duygusuz bir sürecin ifadesidir.

Küreselleşme sürecinin ekonomik anlamda dünya bütünlüğüne, dengeli-adil bir refah sağlayacağı iddiası ütopyadan öteye gitmemektedir. Gerek dünyanın bugün yaşadığı karmaşık ekonomik ilişkiler zemininde, gerekse ekonomik anlamda ayrışan dünya konjonktüründe, küreselleşmenin; dünyanın gelir adaletsizliği, açlık, yoksulluk, işsizlik, bölgesel farklılıklar gibi insani boyutlar içeren konularda umut vaat ettiğini söylemek her geçen gün biraz daha güçleşmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte Dünya'da çok önemli bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşümün nasıl adlandırılması gerektiği ve toplumda ne türlü değişiklikler yarattığını görebilmek için küreselleşmenin, katmanlı ağ yapısını tanımlamak ve bu ağın içinde yer alan mekanizmaları anlamak gerekmektedir.

Finans kapitalin etkisi altında oluşan bilgi ve haber iletişim sistemlerindeki gelişmeler, ulaşım teknolojisindeki atılımlar her geçen gün dünyayı küçültmektedir. Böylece ilişkilerin kurulmasında coğrafi uzaklıkların etkisi giderek daha az önem

kazanmaktadır. Bu bağlamda bilgi toplumu ve küreselleşen dünyanın mekan organizasyonunu etkileyen belki de en önemli değişiklik mekanın niteliğinin değişmesidir. Mekan, bir ilişkiler ağına dönüşmektedir. Bu dönüşümün en önemli etkileri, en temel anlamıyla farklılıkların mekanı olan kentlerde ve dolayısıyla mimarlıkta görülmektedir. Tüketim ve iletişim dinamiklerinin etkisi altında sermayenin mekanı haline gelen büyük kentler giderek daha fazla metropolleşen mekanlar haline almaktadırlar. Kentlerin, küreselleşmenin dinamiklerinin ortaya çıkardığı fonksiyonlar karşısında benzer donanımlar geliştirerek bir yandan aynılaşıırken, farklı yerelliklerin ve kültürlerin karşılaşması atomize olmuş yeni yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada, kentlerin ve mimarlığın küreselleşmenin mekanizmalarından ne ölçekte etkilendiği ve süreç içinde ne gibi dönüşümler yaşadıkları tartışılmıştır. Özellikle küresel ölçekte sirkülasyonun artması, insanları ve farklı kültürleri tanımlamakta en önemli etkinlik alanı olan mimarlığın üretim ve tartışma alanını da genişletmiştir. Sirkülasyonun artması mimarların dolaşım hızını ve yoğunluğunu artırırken, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle mimarlığa dair bilgilere ulaşmak kolaylaşmıştır. Değişimin ve hızın ön planda olduğu bu süreçte, kalıcı organizasyonlar oluşturmak zorlaşmıştır. Böylece mimarlığın, küreselleşmenin imajlar dünyasında kendi konumunu tanımlaması için üretim alanı olan mekana dair okumaların yeniden yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda mimarlık değişen kavramların mekansal ve görüntüsel karşılıklarını üretmektedir. Hız, jenerik gibi kavramlar bir yandan mekan içinde yaşanan bedensel deneyimin yerini daha çok görsel deneyimin almaya başlamasına yol açarken bir yandan da yapı üzerindeki karşılığını yüzeyler üzerinde oluşturmaktadır.

Tasarım sürecinde dijital araçlar destekli imge arayışları medyanın sadece teknik bir araç olarak kullanılmadığını, aynı zamanda mimarlığın bu sayede referanslarını, tarihsel ve geleneksel verilerden değil kendi içinde arayan ve programın ön plana çıktığı bir yapılanma içine gittiğini söyleyebiliriz. Medya araçlarının kullanımı basitçe mimari temsiliyetin yeni bir biçimi olarak tanımlanamaz. Bu durum mimarlığı dönüştürmekte ve mimarlık içinde kendi alanını yaratmaktadır

Ancak şu kadarıyla söylenebilir ki, küreselleşme süreci kendi içinde sorunları olan gelişmiş bir dünya yaratırken, bunun dışındakilerden oluşan ve aradaki mesafenin giderek açıldığı “ötekiler dünyası”nı yaratmaktadır.

Küreselleşmenin egemenleştiği 1990'lı yıllarda 5 milyon insan savaş yüzünden ölmüştür. Dünya nüfusunun yarısının günlük geliri 2 doların altındadır. Dünyadaki askeri harcamalar 800 milyar doları aşmış, kalkınmış ülkelerin dünya silah satışındaki payı %90'nın üzerine çıkmıştır. BM verilerine göre en yoksul ülkeler gurubunda 1990'da 36 ülke varken, 2000 yılında bu sayı 48'e yükselmiştir. Dünya Bankası verilerine göre, dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan düşük gelirli ülkelerin milli gelirleri toplamını, en zengin birkaç kapitalist ülkenin toplamının %6'sında kalırken, dünyanın en zengin 200 kişinin sahip olduğu toplam servet yeryüzündeki yoksul 2.5 milyar insanın toplam gelirinden fazladır (İlginçtir bu 200 kişinin 112'si ABD vatandaşıdır). Dünyadaki 89 ülke son on yıl içerisinde 23 kat yoksullaşmıştır. Her yıl açlık yüzünden dünyada 38 milyon insan ölmektedir. Bu örnekleri sayfalar dolusu uzatmak mümkündür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- * Akcan, E., "İletişim ve Tüketim Toplumunda Mekansal Farklılığa Ait Çelişkiler", Toplum ve Bilim 64/65, Güz/Kış.
- * Aksoy, A., (1996), Küreselleşme ve İstanbul' da İstihdam, Çev.: Zeybekoğlu, E., Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- * Aslanoğlu, R.A, (1998), Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Asa Yayıncılık, Bursa.
- * Baechler, J., (1994), Kapitalizmin Kökenleri, Çev.:Kılıçbay, M., İmge Kitabevi, Yayın No: 106, Ankara.
- * Bali, R., (2004), Çılgın Kalabalıktan Uzak...
- * Barnet, R., (1995), "Küresel Düşler", Çev: Gülden Şen, Sabah Kitapları, İstanbul.
- * Baudrillard, J., (1997), Tüketim Toplumu, Çev.: H. Deliceçaylı, F. Keskin, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- * Bauman, Z., (1999), "Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları", Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- * Bauman, Z., (2001), Parçalanmış Hayat, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- * Belek, I., (1997), Post Kapitalist Paradigmalar, Sorun Yayınları, İstanbul.
- * Bilgin, İ., (2001), Küreselleşme Sürecinde "öteki" Coğrafyalar, Domus M, no:9, Şubat/Mart, İstanbul.
- * Boratav, K., (1997), Küreselleşme, İmge Yayınları, Ankara, 3. baskı.
- * Çavuşoğlu, E., (1999), Küresel Kent Bağlamında İstanbul Metropolünün İrdelenmesi, M.S.Ü.
- * Dobb, M., (1992), Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler, Çev: F.Akar, Belge Yatıncılık.
- * Drucker, P., Kapitalizm Sonrası Toplum, Çev: Belkıs Çorakçı, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- * Erkan, Hüsnü., (1994), Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.,
- * Gadola, B.F., (1996), Petronas Towers, L'Arca, No:109 Kasım, Milano, say.:24-32

- * Gencay, Ş., (1994), “Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi”, İmge Kitabevi.
- * Giddens, A., (1990), The Consequences of Modernity, Polity Pres, Cambridge.
- * Giddens, A., (1998), Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım, Çev.: R. Esengün-İ. Öğretir, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- * Giddens, A., (1990), Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Çev.: Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul.
- * Giddens, A., (2001), Üçüncü Yol, Çev.: Nihad Şad, Phoenix Yayınevi, İstanbul
- * Güvenç, B., “Kültür Sorunu Üzerine Tartışmalar”.
- * Güvenç, B., (2002), Kültürün ABC’si, Yapı Kredi Yayınları.
- * Güvenç, B., (1999), İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- * Hacısalihoğlu, İ.Y., (2001), Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- * Harvey, D., (1989), Postmodernliğin Durumu, Çev.: S. Savran Metis Yayınevi, İstanbul.
- * Harvey, D., (2002), Toplumsal Adalet, Postmodernizm ve Kent, Çev: Bülent Duru, Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara.
- * Harvey, D., (1996), Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları, İstanbul.
- * Hirst, P. And Thompson G., (1998), Küreselleşme Sorgulanıyor, Dost Yayınları, 1.baskı, Ankara.
- * Işık, O., (1995), Birikim, Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları, Birikim Yayınları No: 68-69, İstanbul.
- * İncedayı, D., (2002), Çevre Tümdür, Bağlam Yayınları.
- * İzgi, U., (1999), Mimarlıkta Süreç, Kavramlar, İlişkiler, YEM Yayınları.
- * İlhan, A., (1997), “Hangi Küreselleşme” , Bilgi Yayınevi..
- * Jacques, M. & Hall.S., (1995), Yeni Zamanlar, Ayrıntı Yayınevi.
- * Jameson, F., (1994), Postmodernizm, Çev.: N. Plümer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- * Keleş, R., (1992), İnsan Çevre ve Toplum, İmge Kitabevi.

- * Keyder, Ç., (1993), Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları.
- * King, A.D., (1991), Global Cities, Routledge, Londra.
- * King, A., (1998), Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- * Kongar, E., (1998), 21. Yüzyılda Türkiye, 2000' li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- * Kongar, E., (2002), Küresel Terör ve Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- * Kuban, D., "Mimarlık Kavramları" , s:19, İTÜ Mim. Fakültesi.* Keyder, Ç., (2000), İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Metis Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- *Koolhaas, R. And Mau, B., S,M,L,XL, The Monacelli Pres, New York.
- * Kuban, D., (2000), Arredemento Mimarlık, "Küreselleşme ve Mimarlık", No: 101, 2000/10 s:78-80.
- * Latouche, Serge, (1993). "Dünyanın Batılılaşması" (çev:T.Kesoğlu), Ayrıntı Yayınevi.
- * Lenin, "Kapitalizmin Son Aşaması Olarak Emperyalizm", Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- * Manisalı, E., (2002), Türkiye ve Küreselleşme, Derin Yayınları, İstanbul.
- * Martin, H.P., (1997), Globalleşme Tuzağı, Ümit Yayıncılık.
- * Moorley, D. And Robins, K., (1997), Kimlik Mekanları, Küresel Medya ve Kültürel Sınırlar (çev:E.Zeybekoğlu, Ayrıntı Yay., 1997, İstanbul).
- * Morgan, C.L., (1998), The Elements of Architecture Universe Publishing, New York.
- * Murdock, C.P., (1965), Outline of Cultural Materials. HRAF, Inc.
- * Özer, B., (1999), "Mimaride Üslup, Batı ve Biz", Mimarlık-11.
- * Rapaport, A., (1997), Human Aspects Of Urban Form, Pergamon, Oxford, Great Britain.
- * Ritzer, G., (1998), "Toplumun McDonaldlaştırılması-Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme", Çev.: Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları.
- * Robins, K., (1997), İmaj, Çev.: N.Türkoğlu, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

- * Sassen, S., (1991), The Global City, Princeton University, Pres, Princeton, New Jersey.
- * Stanley, M., (2000), Architecture in the age of Hyperreality.
- * Stiglitz, J., (2002), Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Çev.: A.Taşçioğlu-D.Vural, Plan B Yayınları, İstanbul.
- * Stuarat, H., (1995), “Yeni Zamanlar”, Ayrıntı Yayınları.
- * Snow, C.P. (2001), İki Kültür, Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- * Şaylan, G., (1994), Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi
- * Tanju, B., (2001), Küreselleşme Sürecinde “öteki” Coğrafyalar, Domus M, No:9, Şubat/Mart, sayfa:82, İstanbul.
- * Tanyeli, U., (2001), Mimari Hizmet Ne Kadar Küreselleşebilir, Domus M, No:9, Şubat/Mart, sayfa:52-55, İstanbul.
- * Tekeli, İ., (1996), Kentleşme Yazıları, Dost Kitabevi, Ankara.
- * Toffler, A., (1996), Üçüncü Dalga, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- * Toffler, A., (1990), Future Shock, Bantam, New York.
- * Tomlinson, J., (1999), Kültürel Emperyalizm, Ayrıntı Yatınevi.
- * Tomlinson, J.,(1994), “C.J. Hamelink Cultural Autonomy in Global Comminnications”.
- * Thurow, L.C., (1997), Kapitalizmin Geleceği, Sabah Kitapları, İstanbul.
- * Tschumi, B., (1991), Event Architecture, Architecture in Transition, P. Noever, Prestel, Münih.
- * Urry, J., (1999), Mekanları Tüketmek, Ayrıntı Kitabevi, İstanbul * Virilio, B., (1998), Hız ve Politika, Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- * Virilio, B., (1991), The Lost Dimension, İngilizce Çev.: D.Moshenberg, Semiotext, New York.
- * Yıldızoğlu, E., (1996), Globalleşme ve Kriz, Alan Yayıncılık.
- * Yüzer, F., (1991), Değişen Sosyo Ekonomik Yapıların Kültürel Bütünleşmesi, M.S.Ü.

GAZETE VE DERGİLER:

- * Cumhuriyet Gazetesi, 14 Eylül 1999.
- * Boratav, K., (27 Şubat 1996), “Sermaye Kozmopolit Oldu.”, Cumhuriyet Gazetesi.
- * Giddens, A., (1999), “Küreselleşmenin İkilemleri”, Sosyal Demokrat Değişim Dergisi, 12.
- * Oruç, Y., (2001), “Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları.”, Toplum ve Bilim, 89, Yaz, 73-87
- * Yıldızoğlu, E., (26 Ağustos 2002), “Dünya Artık Taşıyamıyor.”, Cumhuriyet Gazetesi.
- * Alarko Bizim Dünyamız Dergileri (sayı: 62, 68, 69, 72).
- * “İzzet Garih’ in Pekin Zaferi”, Alarko Bizim Dünyamız, Mayıs 1998.
- * Alarko Alkent 2000 Kataloğu dünya birincisi, Alarko Bizim Dünyamız, Ocak 1998.

BROŞÜR – KATALOGLAR

- * Beykoz Konakları, Şehnaz Konak Tanıtım Broşürü.
- * Alkent İstanbul 2000 Tanıtım Broşürü.
- * Kemer Country Tanıtım Broşürü.
- * “Burada Yaşamak Her Şeye Değer!”, Alkent İstanbul 2000 reklamı, Sabah, 1 Haziran 1997.

MAKALELER:

- * “Alkent 2000’ de Bill Gates Modeli Evler”, Hürriyet, 11 Haziran 1999.
- * Demirhan Hararlı, “Sosyete bit pazarında buluştu”, Hürriyet, 31 Mart 1996.
- * “Evim Evim Akıllı Evim”, Sabah, 11 Haziran 1999.
- * Gerçeğe Dönüşen Bir Rüya: Kemer Country, Kemer Yapı ve Turizm A.Ş., s:13, 1995.
- * Hıncal Uluç, “Kapalı!”, Sabah, 23 Aralık 1998.
- * Hıncal Uluç, “Taşınma denen felaket...”, Sabah, 30 Aralık 1998.
- * “İstanbul’ da mini California”, Milliyet, 23 Mart 1999.
- * İhsan Yılmaz, “Boyner’ le BrunchSA”, Milliyet, 11 Nisan 1995.
- * Mine Akverdi, “Beyaz Türkler Eve Sığındı”, Aktüel, 5 Kasım 1998.
- * Sibel Arna, “Hayatın Tüm Ritimleri”, Milliyet Vitrin, 2 Ocak 1999.

- * Süleyman Sanlar, “İstanbul’ un Zengin Gettolari”, Hürriyet, 7 Kasım 1995.
- * Tuğrul Şavkay, “Orman Evinde Bir Gece”, Hürriyet İstanbul, 7 Mayıs 1999.

İNTERNET SİTELERİ:

- * <http://www.architronic.saed.kent.edu>
- * Sassen, S. “Global cities: a challenge for urban scholarship”;
<http://www.columbia.edu/cu/21stC>.
- * <http://www.turkishtime.org>
- * <http://www.ikincicumhuriyet.org>
- * <http://www.kemercountry.com>
- * <http://www.hillside.com>
- * <http://www.tatilrehberi.com>
- * <http://www.alkent2000.com>
- * <http://www.beykozkonaklari.com>

ÖZGEÇMİŞ

Yaşar COŞUT, 1 Ekim 1978 tarihinde Malatya' da doğdu. Orta ve Lise öğrenimini Malatya' da 1995 yılında tamamladı. Daha sonra Süleyman Demirel Üniversitesi Müh. – Mim. Fakültesi Mimarlık bölümünde 2001 yılında birincilik derecesiyle mezun oldu. Yüksek Lisans öğrenimine 2001 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimari Tasarım Sorunları Bilim Dalında Doç. Dr. Deniz İNCEDAYI danışmanlığında başladı. Halen özel bir Mimarlık Ofisinde mesleğine devam etmektedir.